

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय

सत्र प्रणालीमा आधारित
स्नातकोत्तर (एम.ए.) नेपालीको पाठ्यक्रम
२०८०

Carl G. ...

मूल नेपाली विषय समिति
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं
नेपाल

...

...

सत्र प्रणालीमा आधारित
स्नातकोत्तर (एम.ए.) नेपालीको पाठ्यक्रम

१. पाठ्यक्रमको उद्देश्य

(१) पाठ्यक्रमको तहगत उद्देश्य

नेपाली विषयमा स्नातकोत्तर (एम.ए.) तहका पाठ्यक्रमको तहगत उद्देश्य निम्नलिखितनुसारको उच्चस्तरीय जनशक्तिको उत्पादन गर्नु हुनेछ :

१. नेपाली भाषा तथा नेपाली साहित्य र लोकसाहित्यका विभिन्न विधाको विभिन्न कोणबाट विवेचना, समीक्षा, समालोचना र शोधकार्य गर्नसक्ने,
२. नेपाली भाषा, साहित्य र वाङ्मयसँग सम्बद्ध विभिन्न संस्थामा नेपाली विशेषज्ञका रूपमा काम गर्नसक्ने,
३. नेपाली भाषामा लिखित पुस्तक, पत्रपत्रिका र लेखको सम्पादन गर्नसक्ने,
४. नेपाली साहित्यका गद्य र पद्यका विभिन्न विधामा स्तरीय सिर्जना गर्नसक्ने,
५. उच्च शिक्षासँग सम्बद्ध विभिन्न शैक्षिक संस्थामा नेपाली विषयका शिक्षकका रूपमा प्राध्यापन गर्नसक्ने,
६. नेपाली विषयमा दर्शनाचार्य-विद्यावारिधि उपाधिका लागि आधारभूत शैक्षिक पूर्वयोग्यता प्राप्त गर्नसक्ने ।

(२) पाठ्यक्रमको विषयगत उद्देश्य

पाठ्यक्रमको तहगत उद्देश्य प्राप्त गर्ने सन्दर्भमा यस पाठ्यक्रममा निर्धारित विभिन्न पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमता प्राप्त गर्न समर्थ हुनेछन् :

१. नेपाली भाषा, साहित्य र लोकसाहित्यका विभिन्न विधाका विभिन्न पक्षमा उच्चस्तरीय ज्ञान प्राप्त गर्न र त्यसको समुचित प्रयोग गर्न,
 २. नेपाली भाषा, साहित्य र लोकसाहित्यका ऐतिहासिक, सैद्धान्तिक तथा प्रायोगिक पक्षको विस्तृत ज्ञान प्राप्त गरी त्यसका आधारमा नेपाली भाषा, साहित्य र लोकसाहित्यको विभिन्न कोणबाट व्याख्या, विश्लेषण र मूल्याङ्कन गर्न,
 ३. शोधविधिको ज्ञानप्राप्तिका साथै नेपाली भाषा, साहित्य र लोकसाहित्यसम्बन्धी शोधकार्य गर्न,
 ४. नेपाली भाषा, साहित्य र लोकसाहित्यका विशेषज्ञका रूपमा समाजमा उत्तरदायित्व वहन गर्न र नेपाली भाषा, साहित्यमा सिर्जनात्मक, समालोचनात्मक तथा अनुसन्धानात्मक कार्य गर्न,
 ५. नेपाली भाषामा प्रकाशित हुने पुस्तक, पत्रपत्रिका तथा अन्य सामग्रीहरूको सम्पादन गर्न,
 ६. पूर्वीय र पाश्चात्य साहित्यका विभिन्न धारा, विधा, व्यक्ति र कृतिवारे ज्ञान प्राप्त गर्न,
 ७. आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरिणी चरणका विभिन्न विधाका धारा, व्यक्ति, कृति र प्रवृत्तिवारे ज्ञान प्राप्त गर्न,
 ८. नाटक, रङ्गमञ्च र रङ्गकर्मवारे आधारभूत ज्ञान र सिप प्राप्त गर्न,
 ९. नेपाली साहित्यमा प्रतिविम्बित राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सामाजिक जीवनका विधि पक्ष र मानव अन्तस्करणका सूक्ष्मतम भावको आस्वादनद्वारा स्वस्थ, सन्तुलित र उच्चतम संस्कारतर्फ अभिमुख हुन ।
२. नेपाली एम.ए. तहका निम्ति प्रवेशयोग्यता तथा भर्ना

(क) त्रि.वि.वाट कुनै पनि विषयमा स्नातक तह उत्तीर्ण भएको वा

(ख) त्रि.वि.वाट मान्यता प्राप्त विश्वविद्यालयबाट स्नातक तह उत्तीर्ण भएको र त्रि.वि.वाट स्नातक तहको समकक्षता प्राप्त गरेको वा

(ग) स्नातक तह उत्तीर्ण गरी त्रि.वि. द्वारा विदेशीहरूका लागि निर्धारित नेपाली विषयको तीन वर्षे स्नातक उत्तीर्ण गरेका विदेशी विद्यार्थीहरू पनि प्रवेशसम्बन्धी प्रक्रिया पूरा गरी यस तहमा भर्ना हुन सक्नेछन् ।

द्रष्टव्य :

१. कुनै पनि सङ्काय वा अध्ययन संस्थानबाट कुनै पनि विषयमा स्नातक तह उत्तीर्ण गरेका विद्यार्थीहरूले स्नातकोत्तर तहमा नेपाली विषय अध्ययन गर्नका लागि प्रवेशपरीक्षामा अनिवार्य रूपमा सामेल भई उत्तीर्ण भएको हुनुपर्नेछ ।
२. प्रवेशपरीक्षा उत्तीर्ण भएका विद्यार्थीहरूका लागि आवश्यकताअनुसार विभागले विशेष अतिरिक्त कक्षाको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।
३. विभागबाट सञ्चालित कक्षापरीक्षा तथा पूर्वसत्रान्त परीक्षामा अनिवार्य रूपमा सामेल भई उत्तीर्ण भएको हुनुपर्नेछ ।
४. कक्षापरीक्षा तथा पूर्वसत्रान्त परीक्षामा अनिवार्य रूपमा सामेल भई उत्तीर्ण भएका विद्यार्थीले मात्र सत्रान्त परीक्षाको फारम भर्नु पाउनेछ ।

Carl @m
laxmi

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली विभागाध्यक्ष
काठमाडौं

८

३. स्नातकोत्तर तहको नेपाली विषयको पाठ्यक्रमको रूपरेखा

पहिलो सत्र : क्रेडिट आवर ३×५= १५

पाठ्यांश कोड नम्बर	पाठ्यांश शीर्षक	पाठ्यांशको स्वरूप
५०१	सामान्य भाषाविज्ञान	अनिवार्य
५०२	पाठसम्पादन	अनिवार्य
५०३	नेपाली फुटकर कविता	अनिवार्य
५०४	नेपाली साहित्यको इतिहास	अनिवार्य
५०५	पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्त र वाद	अनिवार्य

दोस्रो सत्र : क्रेडिट आवर ३×५= १५

पाठ्यांश कोड नम्बर	पाठ्यांश शीर्षक	पाठ्यांशको स्वरूप
५५१	ऐतिहासिक तथा सामाजिकभाषाविज्ञान र नेपाली भाषा	अनिवार्य
५५२	संस्कृत काव्यशास्त्र	अनिवार्य
५५३	नेपाली लोकसाहित्य	अनिवार्य
५५४	नेपाली आख्यान	अनिवार्य
५५५	पाश्चात्य समालोचना प्रणाली	अनिवार्य

तेस्रो सत्र : क्रेडिट आवर ३×५= १५

पाठ्यांश कोड नम्बर	पाठ्यांश शीर्षक	पाठ्यांशको स्वरूप
६०१	नेपाली महाकाव्य र खण्डकाव्य	अनिवार्य
६०२	नेपाली समालोचना	अनिवार्य
६०३	नेपाली नाटक र निबन्ध	अनिवार्य
६०४	आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरण	अनिवार्य

कुनै एक विषय लिने

६०५.१	भाषिक अध्ययन परम्परा	ऐच्छिक
६०५.२	नेपाली लोकवार्ता	ऐच्छिक
६०५.३	आप्रवासी नेपाली साहित्य	ऐच्छिक
६०५.४	एसियाली साहित्यको अध्ययन	ऐच्छिक

चौथो सत्र : क्रेडिट आवर ३×४= १२+६= १८

पाठ्यांश कोड नम्बर	पाठ्यांश शीर्षक	पाठ्यांशको स्वरूप
६५१	शोधविधि	अनिवार्य
६५२	सिर्जनात्मक लेखन	अनिवार्य
६५३	पूर्वीय दर्शन	अनिवार्य

कुनै एक विषय लिने

६५४.१	भाषिक अध्ययनका प्रमुख पद्धति	ऐच्छिक
६५४.२	नेपाली रङ्गमञ्च र चलचित्र	ऐच्छिक
६५४.३	शैलीविज्ञानिक र संरचनावादी समालोचना पद्धति	ऐच्छिक
६५४.४	संस्कृत तथा पाश्चात्य साहित्यको अध्ययन	ऐच्छिक

कुनै एक लेखनपर्ने

६५५.१	शोधपत्र लेखन	अनिवार्य
६५५.२	सिर्जनापत्र लेखन	अनिवार्य

जम्मा क्रेडिट आवर = १५+१५+१५+१८=६३

दृष्टव्य :

- यस पाठ्यक्रमअन्तर्गतका पहिलो तथा दोस्रो सत्रका सवै पाठ्यांशहरू अनिवार्य हुनेछन् । तेस्रो र चौथो सत्रमा अनिवार्य र ऐच्छिक गरी दुवै प्रकृतिका पाठ्यांश रहनेछन् । तेस्रो सत्रमा ६०५.१, ६०५.२, ६०५.३ र ६०५.४ ऐच्छिक पाठ्यांशमध्ये कुनै एक पाठ्यांश मात्र लिनुपर्नेछ । चौथो सत्रमा ६५४.१, ६५४.२, ६५४.३ र ६५४.४ ऐच्छिक पाठ्यांशमध्ये कुनै एक पाठ्यांश मात्र लिनुपर्नेछ । ऐच्छिक पाठ्यांशहरूको पढाइ विभागले निर्धारण गरेअनुसार हुनेछ । यस्ता ऐच्छिक पाठ्यांशहरू विभागद्वारा आफ्नो साधनस्रोतअनुसार निर्धारण गरिनेछन् ।
- चौथो सत्रमा शोधपत्र ६५५.१ वा सिर्जनापत्र ६५५.२ मध्ये कुनै एक पत्र लिनु अनिवार्य हुनेछ ।

२

२

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली कलेज
काठमाडौं

४. शिक्षणविधि/क्रियाकलाप

यस पाठ्यांशको अध्ययन-अध्यापनका क्रममा प्रयोग हुने शिक्षणविधि/क्रियाकलापलाई दुई भागमा वर्गीकरण गरिएको छ । अधिकांश पाठ्यवस्तुहरू अध्यापन गर्न प्रयोग गरिने शिक्षणविधिलाई साधारण शिक्षणविधिमा तथा कुनै निश्चित एकाइअन्तर्गतका पाठ्यवस्तु अध्यापन गर्न प्रयोग गरिने शिक्षणविधिलाई विशिष्ट शिक्षणविधिअन्तर्गत राखिएको छ ।

(१) साधारण शिक्षणविधि/क्रियाकलाप

प्रत्येक एकाइमा आवश्यकतानुसार व्याख्यान, छलफल, प्रश्नोत्तर, प्रदर्शन, कक्षाकार्य, गृहकार्य, पुस्तकालयकार्य, परियोजनाकार्य एवं प्रस्तुतीकरणविधिका उपयोग गरिनेछ । एकाइको प्रकृतिअनुरूप पाठ्यपुस्तक, सन्दर्भसामग्री, तालिका र आरेखहरूको पनि उपयोग गरिनेछ ।

(२) विशिष्ट शिक्षणविधि/क्रियाकलाप

कक्षा क्रियाकलाप निर्देशन, संयोजन, अभ्यास कक्षा, सम्पर्क कक्षा, सुधारात्मक कक्षा सञ्चालनमा शिक्षकको भूमिका रहनेछ । विभिन्न पाठ्यवस्तु विषयशिक्षकको कक्षागत व्याख्यानबाट मात्र नभई विषयशिक्षकले निर्देशन गरेअनुसार विद्यार्थीहरूबाट गरिने समूहकार्य र कक्षाप्रस्तुति, परियोजना कार्य र गोष्ठीपत्र, अध्ययनपत्र लेखन (व्यक्तिगत र समूहगत), छलफल र प्रस्तुति, द्वितीयक स्रोतका सामग्रीमा आधारित अध्ययनपत्र लेखन आदि प्रायोगिक कार्यबाट पूरा गरिनेछ । प्रायोगिक कार्यका लागि अन्य उपयोगी शिक्षणविधि विषय शिक्षकले पनि निर्धारण गर्न सक्नेछन् । एकाइगत पाठ्यवस्तुको प्रायोगिक अभ्यासका लागि निर्धारित विशिष्ट शिक्षणविधिमा आवश्यकतानुसार विषयशिक्षकले विद्युतीय उपकरणको समेत प्रयोग गरी प्रायोगिक कार्य गराउन सक्नेछन् । प्रत्येक पाठ्यांशका प्रत्येक एकाइहरूको प्रायोगिक कार्य विषयशिक्षकले नै गराउनेछन् । थप शिक्षणविधि विषयशिक्षकले निर्धारण गरेअनुसार हुनेछ ।

५. मूल्याङ्कनप्रक्रिया

शोधपत्र र सिर्जनापत्र लेखनबाहेकका सबै पाठ्यांशको मूल्याङ्कनप्रक्रिया आन्तरिक मूल्याङ्कन र सत्रान्त परीक्षा गरी दुई प्रकारको हुनेछ । आन्तरिक मूल्याङ्कनको पूर्णाङ्क ४० र सत्रान्त परीक्षाको पूर्णाङ्क ६० हुनेछ ।

(१) आन्तरिक मूल्याङ्कन

आन्तरिक मूल्याङ्कनका लागि ४०% अङ्कभार छुट्टयाइएको छ । उक्त मूल्याङ्कनकार्य सम्पन्न गर्न निर्दिष्ट पाठ्यवस्तुअन्तर्गत रही विषयशिक्षकले निम्नलिखित आधारहरू अवलम्बन गर्नुपर्नेछ :

(१) कक्षा उपस्थिति - ५ अङ्क

(२) शिक्षण सिकाइमा सहभागिता - ५ अङ्क

(३) पहिलो आन्तरिक मूल्याङ्कन (कक्षा परीक्षा) - १० अङ्क

(४) दोस्रो आन्तरिक मूल्याङ्कन (पूर्वसत्रान्त परीक्षा) - २० अङ्क

पहिलो र दोस्रो आन्तरिक मूल्याङ्कनमा निम्नलिखित कार्यहरू समावेश गर्न सकिनेछ :

(१) पहिलो आन्तरिक मूल्याङ्कनका लागि गृहकार्य/पुस्तकालयकार्य/पुस्तक वा लेखन पुनरवलोकन, कक्षागत सुधार परीक्षा ।

(२) दोस्रो आन्तरिक मूल्याङ्कनका लागि परियोजना कार्य, अवस्था/घटनाको अध्ययन, गोष्ठी, क्षेत्रकार्य, व्यक्तिगत वा समूहगत प्रतिवेदन लेखन, द्वितीयक स्रोत सामग्रीमा आधारित अध्ययनपत्र लेखन, पूर्वाध्ययन, पुनरवलोकन र अभिलेखीकरण तथा आन्तरिक परीक्षा ।

उपर्युक्त पहिलो तथा दोस्रो आन्तरिक मूल्याङ्कनका निमित्त विषयको प्रकृति हेरी सम्वद्ध शिक्षकले कुनै एक वा एकभन्दा बढी पद्धतिको निर्धारण गर्न सक्नेछन् ।

द्रष्टव्य :

आन्तरिक मूल्याङ्कनको प्राप्ताङ्क सत्रान्त परीक्षामा प्राप्त अङ्कको २० प्रतिशतभन्दा बढी भएमा २० प्रतिशतको अन्तरभित्रै समायोजन गरिनेछ ।

(२) सत्रान्त परीक्षा

१. सत्रान्त परीक्षा त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायबाट लिइनेछ ।

२. सत्रान्त परीक्षामा सहभागी हुनका लागि सबै विषयको आन्तरिक मूल्याङ्कनमा उत्तीर्ण भएका हुनुपर्नेछ ।

३. सत्रान्त परीक्षामा सहभागी हुनका लागि ५०% उपस्थिति अनिवार्य हुनेछ ।

४. क्रेडिट आवर ३ भएका पाठ्यांशको सत्रान्त परीक्षाको पूर्णाङ्क ६० र समय ३ घण्टाको हुनेछ । प्रायोगिक कार्यसमेत हुने पाठ्यांशमा भने पूर्णाङ्क ४० र समय २ घण्टाको हुनेछ ।

काठमाडौं
३

३

काठमाडौं
३

५. सत्रान्त परीक्षाका लागि लामो उत्तरात्मक, छोटो उत्तरात्मक, प्रायोगिक/बोधार्थक/सप्रसङ्ग व्याख्यात्मक/समस्यामूलक/वस्तुगत प्रकृतिका प्रश्नहरू सोधिनेछन् । लामो उत्तरात्मक तथा छोटो उत्तरात्मक प्रश्नहरूमा वैकल्पिक प्रश्नहरू रहनेछन् भने प्रायोगिक/बोधार्थक/सप्रसङ्ग व्याख्यात्मक/समस्यामूलक/वस्तुगत प्रकृतिका प्रश्नमा वैकल्पिक प्रश्नहरू रहनेछैनन् । एउटा प्रश्नको उत्तरका लागि दुईवटा, दुईवटा प्रश्नको उत्तरका लागि तीनवटा, तीनवटा प्रश्नको उत्तरका लागि पाँचवटा, चारवटा प्रश्नको उत्तरका लागि छवटाको अनुपातमा वैकल्पिक प्रश्नहरू सोधिनेछ ।

सत्रान्त परीक्षाको प्रश्ननिर्माण ढाँचा निम्नलिखितअनुसार हुनेछ :

प्रश्न सङ्ख्या	लामो उत्तरात्मक प्रश्न		छोटो उत्तरात्मक प्रश्न		प्रायोगिक/बोधार्थक प्रश्न		सप्रसङ्ग व्याख्यात्मक/समस्यामूलक/ वस्तुगत प्रश्न	
	सोधिने	उत्तर दिने	सोधिने	उत्तर दिने	सोधिने	उत्तर दिने	सोधिने	उत्तर दिने
१	३	२	६	४	१	१	१	१
अङ्गभार	प्रतिप्रश्न १२ अङ्ग		प्रतिप्रश्न ६ अङ्ग		प्रतिप्रश्न ८ अङ्ग			
जम्मा		२४		२४	-	६	-	६
पूर्णाङ्क								६०

द्रष्टव्य :

लामो उत्तरात्मक प्रश्न र छोटो उत्तरात्मक प्रश्न सबै पाठ्यांशमा अनिवार्य हुनेछन् भने प्रायोगिक/बोधार्थक प्रश्न र सप्रसङ्ग व्याख्यात्मक/समस्यामूलक/वस्तुगत प्रश्न पाठ्यांशको प्रकृतिअनुसार क्रमशः कुनै एक/एक प्रश्न हुनेछन् । सप्रसङ्ग व्याख्याका लागि दिइने प्रश्नमा स्रोतसन्दर्भ दिइनेछ ।

६. श्रेणीनिर्धारण

प्रत्येक सत्रको अन्त्यमा सत्रान्त परीक्षा प्रणालीअनुसार परीक्षा लिइनेछ । प्रत्येक सत्रका निम्न निर्धारित प्रत्येक पाठ्यांशमा न्यूनतम ५०% अङ्क प्राप्त गरी उत्तीर्ण हुनुपर्नेछ र ५०% र सोभन्दा माथि अङ्क प्राप्त गर्ने परीक्षार्थीको श्रेणी निर्धारण अक्षर प्रणालीअनुसार हुनेछ । श्रेणी निर्धारण विद्यापरिषदले मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायका लागि निर्धारण गरेअनुसार हुनेछ ।

७. विविध

- यो पाठ्यक्रम शैक्षिक सत्र २०८०/२०८१ (सन् २०२३) देखि लागु हुनेछ ।
- यस पाठ्यक्रमको पढाइ सत्र प्रणालीअनुसार चार सत्रमा पूरा हुनेछ ।
- यस पाठ्यक्रमअन्तर्गतका चार सत्रमा क्रमशः पहिलो सत्रमा १५ क्रेडिट आवर, दोस्रो सत्रमा १५ क्रेडिट आवर, तेस्रो सत्रमा १५ क्रेडिट आवर र चौथो सत्रमा १८ क्रेडिट आवर गरी जम्मा ६३ क्रेडिट आवरका पाठ्यांशहरू रहनेछन् ।
- सबै विद्यार्थीले प्रत्येक पाठ्यांशसँग सम्बद्ध विभागद्वारा तोकिएको ढाँचामा ३०००-३५०० शब्दमा आवधिकपत्र लेखी विभागमा अनिवार्य रूपमा बुझाउनुपर्ने छ । आवधिकपत्रको ढाँचा यसप्रकार हुनेछ :

- (१) विषयपरिचय
 - (२) अध्ययनविधि
 - (३) विश्लेषण
 - (४) निष्कर्ष
- सन्दर्भसामग्री

Carl D. ...

पाठ्यांश शीर्षक : सामान्य भाषाविज्ञान
पाठ्यांश कोड : ५०१
तह : स्नातकोत्तर
सत्र : पहिलो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक
क्रेडिट आवर : ३
पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र प्रणालीमा आधारित चार सत्र (दुई वर्ष) स्नातकोत्तर (एम. ए.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो। यो पाठ्यांश भाषा र भाषाविज्ञान, ध्वनिविज्ञान, वर्णविज्ञान, रूपविज्ञान, वाक्यविज्ञान र अर्थविज्ञानको सैद्धान्तिक ज्ञानका साथै तत्सम्बन्धी प्रायोगिक कार्यको अभ्यासमा केन्द्रित छ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. भाषा र भाषाविज्ञानसँग परिचित गराउने,
२. ध्वनिविज्ञान र यसका शाखाहरूको परिचय दिने,
३. वर्णविज्ञानका आधारभूत पक्षको जानकारी दिई त्यसको विश्लेषण गर्नसक्ने क्षमताको अभिवृद्धि गर्ने,
४. रूपविज्ञानवारे सैद्धान्तिक ज्ञानका साथै रूपविश्लेषणसम्बन्धी सिपको विकास गर्ने,
५. वाक्यविज्ञानका आधारभूत पक्षको ज्ञानका साथै वाक्यविश्लेषणसम्बन्धी सिपको विकास गर्ने,
६. अर्थविज्ञानको सैद्धान्तिक ज्ञानका साथै अर्थविश्लेषणका विभिन्न ढाँचासँग परिचित तुल्याउने।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. भाषा र भाषाका विशेषता, साङ्केतिक र कम्प्युटरीकृत भाषाको परिचय दिन,
२. भाषाविज्ञान, यसका प्रमुख शाखा र प्रायोगिक भाषाविज्ञानवारे जानकारी प्राप्त गर्न,
३. ध्वनिविज्ञान तथा यसका शाखाहरूको परिचय दिन,
४. ध्वनि अवयव र तिनका कार्य तथा खण्डीय र खण्डेतर ध्वनिको परिचय दिन,
५. मानस्वर र अन्तर्राष्ट्रिय ध्वनितात्त्विक वर्णमालाको परिचय प्राप्त गर्न,
६. वर्णविज्ञान र वर्णविश्लेषण सिद्धान्तको परिचय दिन तथा नेपालीका खण्डीय र खण्डेतर वर्णको निर्धारण गर्न,
७. अक्षरको परिचय दिन र अक्षरका प्रकार छुट्ट्याउन,
८. रूपविज्ञानको परिचय, रूपको निर्धारण, रूप र संरूपको परिचय र प्रकार बताउन,
९. एकाइ र प्रक्रिया, एकाइ र समायोजन, एकाइ र रूपावलीवारे जानकारी दिन,
१०. सन्धि र सन्धिव्यवस्थावारे परिचय प्राप्त गर्न,
११. वाक्यविज्ञान, पदक्रम र पदावली संरचनाको परिचय दिन,
१२. व्याकरणात्मक प्रकार्य, पदावलीका संरचक घटकको परिचय दिन,
१३. निकटघटक विश्लेषण, सरल वाक्यका प्रकार्यस्थल र भरकसम्बन्धी मान्यता प्रस्तुत गर्न,
१४. रूपान्तरण नियम, अवशेष र सञ्चलन, रूपान्तरणका मूल प्रतिबन्धनको सामान्य परिचय दिन,
१५. वाक्य संयोजन प्रक्रिया, एकीकृत वाक्यमिश्रण प्रक्रिया, वाक्यका प्रकार र आश्रयकवारे जानकारी प्राप्त गर्न
१६. अर्थविज्ञानको परिचय, क्षेत्र र प्रकृति, अर्थका प्रकार, शब्दार्थ सम्बन्ध, कारकीय अर्थ र प्रकरणार्थविज्ञानवारे जानकारी प्राप्त गर्न।

४. पाठ्यविषय

एकाइ एक : भाषा र भाषाविज्ञान

- १.१ भाषाको परिचय र विशेषता
- १.२ साङ्केतिक भाषा र कम्प्युटरीकृत भाषाको परिचय
- १.३ भाषाविज्ञान र यसका शाखाहरू
- १.४ प्रायोगिक भाषाविज्ञानको परिचय
 १. कोशविज्ञान
 २. मनोभाषाविज्ञान
 ३. त्रुटिविश्लेषण
 ४. व्यतिरेकी विश्लेषण
- १.५ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी विभाग

कार्यकारी अधिकारी
काठमाडौं

एकाइ दुई : ध्वनिविज्ञान

- २.१ ध्वनिविज्ञानको परिचय
- २.२ ध्वनिविज्ञानका शाखाहरूको परिचय
 १. औच्चारिक ध्वनिविज्ञान
 २. साञ्चारिक ध्वनिविज्ञान
 ३. श्रावणिक ध्वनिविज्ञान
- २.३ ध्वनि अवयव र तिनका कार्य
 १. प्रेरक अवयव र श्वासमार्ग
 २. स्वरतन्त्री, विवर र अवरोध
 ३. स्थान र करण
- २.४ भाषिक ध्वनिको वर्गीकरण
 १. खण्डीय (स्वर र व्यञ्जन, आक्षरिक र अनाक्षरिक)
 २. खण्डेतर (दीर्घता, अनुनासिकता, सुर र बलाघात)
- २.५ मानस्वरको परिचय
- ३.६ अन्तर्राष्ट्रिय ध्वनितात्विक वर्णमालाको परिचय
- ३.७ नेपाली ध्वनिको आलेखन
- ३.८ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ तीन : वर्णविज्ञान

- ३.१ वर्णविज्ञानको परिचय
- ३.२ वर्णविश्लेषण सिद्धान्त
 १. व्यतिरेकी वितरण
 २. परिपूरक वितरण
 ३. मुक्त वितरण
 ४. ध्वन्यात्मक समानता
 ५. ढाँचागत समानता
 ६. मितव्ययिता र निर्विषमीकरण
- ३.३ नेपालीका खण्डीय र खण्डेतर वर्णको व्यतिरेकी वितरण
- ३.४ अक्षरको परिचय
- ३.५ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ चार : रूपविज्ञान

- ४.१ रूपविज्ञानको परिचय
- ४.२ रूपको निर्धारण : संरचना, अर्थ र परिवेश
- ४.३ रूप र संरूपको परिचय
- ४.४ रूपका प्रकार
 १. मुक्त : प्रकार्यात्मक र रूपायक
 २. बद्ध : सर्ग र धातु
 ३. कोशीय : आधार र व्युत्पादक
 ४. व्याकरणात्मक
- ४.५ रूपतात्विक सन्दर्भमा धातु, प्रत्यय प्रातिपदिक शब्द र पदको परिचय
- ४.६ रूपविश्लेषण सिद्धान्त
 १. एकाइ र प्रक्रिया
 २. एकाइ र समायोजन
 ३. एकाइ र रूपावली
- ४.७ नेपालीमा व्याकरणात्मक धारा वा कोटिका सङ्केतक रूपहरूको परिचय
- ४.८ सन्धिविज्ञानको परिचय
 १. ध्वन्यात्मक परिवेश र सन्धि
 २. रूपात्मक परिवेश र सन्धि
 ३. सन्धि नियमन र त्यसको ढाँचा

विमुद्वन विद्यालय
नेपाली कला विभाग
काठमाडौं

Handwritten signature: Kshirsagar

प्रान्तिक परीक्षा केन्द्र
काठमाडौं

Handwritten signature: Carl

विमुद्वन विद्यालय
नेपाली कला विभाग
काठमाडौं

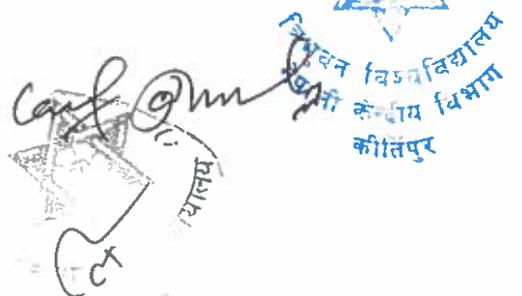
- ४.९ संस्कृत सन्धिसम्बन्धी अवधारणा
१. आन्तरिक र बाह्य
 २. नियमित र अनियमित
 ३. स्वचालित र अस्वचालित
- ४.१० नेपाली सन्धिव्यवस्था, सन्धिनियमनको स्वरूप र ढाँचा
- ४.११ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ पाँच : वाक्यविज्ञान

- ५.१ वाक्यविज्ञानको परिचय
- ५.२ पदक्रम र पदावली संरचनाको परिचय
- ५.३ व्याकरणात्मक प्रकार्य
 १. उद्देश्यत्व र विधेयत्व
 २. प्रत्यक्ष कर्म र अप्रत्यक्ष कर्म
 ३. शीर्ष (हेड) र विशेषक (स्पेसिफायर)
- ५.४ पदावलीका शाखा र यसका संरचक घटक
- ५.५ निकटघटक विश्लेषण र घटकक्रम
 १. अनुक्रम
 २. भङ्गक्रम
- ५.६ सरल वाक्यका प्रकार्यस्थल र भरकसम्बन्धी मान्यता
- ५.७ रूपान्तरण नियमको परिचय
 १. अनिवार्य र ऐच्छिक
 २. अर्थ परिवर्तक र अपरिवर्तक
 ३. विध्यर्थक, सम्भावनार्थक र वाच्यान्तरणात्मक
- ५.८ अवशेष र सञ्चलनको परिचय
- ५.९ रूपान्तरणका मूल प्रतिबन्धन
- ५.१० वाक्य संयोजन प्रक्रिया, संयुक्त वाक्यका प्रकार र नेपालीका संयुक्त वाक्य
- ५.११ एकीकृत वाक्य मिश्रण प्रक्रिया र प्रकार तथा नेपालीका एकीकृत मिश्र वाक्य
- ५.१२ उपवाक्यको प्रयोग
 १. मिश्र वाक्यका नाम उपवाक्य : कर्ता, प्रत्यक्ष कर्म, अप्रत्यक्ष कर्म, पूरक
 २. विशेषण उपवाक्य : सामान्य पूरक
 ३. क्रियाविशेषण उपवाक्य : स्थान, प्रक्रिया, रीति, समय आदि बुझाउने
- ५.१३ आश्रयक र नेपालीमा तिनको कार्य
- ५.१४ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ छ : अर्थविज्ञान

- ६.१ अर्थविज्ञानको परिचय
- ६.२ अर्थविज्ञानको क्षेत्र र प्रकृति
- ६.३ अर्थका प्रमुख प्रकार
 १. अवधारणात्मक अर्थ
 २. कोशीय अर्थ
 ३. व्याकरणिक अर्थ
 ४. साहचर्यात्मक अर्थ र प्रसङ्गार्थ
- ६.४ शब्दार्थसम्बन्धका प्रमुख ढाँचा
 १. समानार्थकता
 २. विपरीतार्थकता
 ३. समावेशार्थकता
 ४. समध्वन्यात्मकता
- ६.५ कारकीय अर्थ
- ६.६ प्रकरणार्थविज्ञानको परिचय
- ६.७ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

५. सन्दर्भसामग्री

- खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, *कोशविज्ञान*, काठमाडौं : प्रस्तुति प्रकाशन ।
- - -, (सम्पा.), *बल्लभमणि दाहालका भाषिक चिन्तन*, काठमाडौं : रत्नपुस्तक भण्डार ।
चूडामणि बन्धु, *नेपाली भाषाको उत्पत्ति*, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
- - -, *भाषाविज्ञान*, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
जीवेन्द्रदेव गिरी, *भाषाविज्ञान, भाषा र भाषिका*, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।
जोन लियोन्स, *सैद्धान्तिक भाषाविज्ञान*, (अनु.) सत्यकाम वर्मा, नई दिल्ली : मुन्सीराम मनोहरलाल टड्क न्यौपाने, *भाषाविज्ञानको रूपरेखा*, सुनसरी : एन.वी. डी प्रकाशन ।
टड्क न्यौपाने र गोविन्दराज भट्टराई, *ध्वनिविज्ञान*, काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।
देवीप्रसाद गौतम, *रूपान्तरण व्याकरण*, काठमाडौं : चिरञ्जीवी घिमिरे ।
देवीप्रसाद गौतम र खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, *ध्वनिविज्ञान र वर्णविज्ञान*, काठमाडौं : नवीन प्रकाशन ।
देवीप्रसाद गौतम र प्रेमप्रसाद चौलागाईं, *सामान्य भाषाविज्ञान*, काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।
ब्लुमफिल्ड, *भाषा*, (अनु.) विश्वनाथप्रसाद, दिल्ली : मोतीलाल, बनारसीदास ।
भोलानाथ तिवारी, *आधुनिक भाषाविज्ञान*, दिल्ली : लिपि प्रकाशन ।
माधवप्रसाद पोखरेल, *ध्वनिविज्ञान र नेपाली भाषाको ध्वनिपरिचय*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
रवीन्द्रनाथ श्रीवास्तव, *अनुप्रयुक्त भाषाविज्ञान : सिद्धान्त एवं प्रयोग*, दिल्ली : राधाकृष्ण प्रकाशन ।
रामचन्द्र लम्साल, *कोशविज्ञान र नेपाली कोश*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
रामराज पन्त, *नेपाली भाषाविज्ञान*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
सुकुम शर्मा, *नेपाली भाषामा टर्नरको योगदान*, काठमाडौं : ओरिएन्टल पब्लिकेसन ।
Cahrles F. Hockett, *A Course in Modern Linguistics*, New Delhi: Oxford & Ibh Publishing Co. Pvt. Ltd.
David crystal, *A Dictionary of Linguistics & Phonetics*, Melbourne : Blackwell Publishing.
F. R. Palmar, *Semantics*, London: Cambridge.
Geoffrey Leech, *Semantics*, England : Penguin Books .
Radhey I. Varshney, *An Introductory Textbook of Linguistic & Phonetics*, Bareilly: Student Store.
S. K. Verma and N. Krishnaswamy, *Modern Linguistics*, New Delhi: Oford.
Varshney, R .L., *AN Introductory Tet Book of Linguistics and Phonetics*, Bareilly: Student Store.

Carl Hockett

काठमाडौं

पाठ्यांश शीर्षक : पाठसम्पादन
पाठ्यांश सङ्केत : ५०२
तह : स्नातकोत्तर
सत्र : पहिलो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक
क्रेडिट आवर : ३
पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र प्रणालीमा आधारित चार सत्र (दुई वर्ष) स्नातकोत्तर (एम.ए.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो। यो पाठ्यांश पाठसम्पादनको सैद्धान्तिक ज्ञानका आधारमा तत्सम्बन्धी नेपाली भाषामा सिर्जित पाठसम्पादनको प्रायोगिक कार्यको अभ्यासमा केन्द्रित छ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. पाठसम्पादनको सैद्धान्तिक ज्ञान प्रदान गर्ने,
२. पाठसम्पादनका पद्धति र प्रक्रियाको परिचय दिने,
३. शैलीपुस्तिकाको प्रयोग गरी विभिन्न पुस्तक, पत्रिका, लेखरचना आदिको सम्पादन गर्ने,
४. नेपालीमा लिखित पाठको शुद्ध र प्रभावकारी सम्पादन गर्ने सिप र दक्षता प्राप्त गर्ने।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. सम्पादनको परिचय, अर्थ, परिभाषा, प्रयोजन र महत्त्वबारे बताउनु,
२. पाठसम्पादन, सिर्जनात्मक लेखन र पुफसंशोधनको भिन्नता पहिल्याउनु,
३. पाठसम्पादनका क्षेत्र, प्रकार र तहहरूको परिचय दिन,
४. पाठसम्पादनका प्रमुख पद्धतिहरूको पहिचान गर्न,
५. पाठको प्रयोजनानुरूप विधाचयन, शब्दचयन, वाक्यरचना, अनुच्छेदरचना, सङ्कथन तथा सङ्केत चिह्नसम्बन्धी ज्ञान हासिल गर्न,
६. पाठसम्पादनमा प्रयोजपरकता, लेख्यचिह्न, अन्तर्भाषिकता र कानुनी दायित्वबारे ज्ञान हासिल गर्न,
७. पाठसम्पादनका प्रक्रिया, यसका प्रकार, तह तथा मानदण्ड निर्धारण गर्न,
८. कृतिको प्रारम्भिक सम्पादन र रेखाङ्कन तथा शब्द, वाक्य, चित्र आदिको सामान्य संशोधन र निर्देशनात्मक टिपोट गर्न,
९. वस्तु र पाठविन्यासका सहसम्बन्धको सम्पादन गर्न,
१०. शीर्षक र उपशीर्षकको चयन, पादटिप्पणी, उद्धरण, अनुक्रमणिका, परिशिष्ट र सन्दर्भसामग्रीसूचीको सम्पादन गर्न,
११. वर्णविन्यास र लेख्य चिह्नहरूको मानक प्रयोग गरी पुफसंशोधन गर्न,
१२. पाठको विषयवस्तु, पाठविन्यास, भाषा, चित्र र क्याप्सनका बीचको सहसम्बन्ध केलाई सम्पादनमा प्रायोगिक क्षमता प्राप्त गर्न,
१३. प्रकाशय सामग्री तयारीका विभिन्न चरणबारे परिचित हुन तथा छपाइ अवस्थाको सम्पादन गर्न,
१४. शैलीपुस्तिकाको परिचय र आवश्यकतासम्बन्धी ज्ञान प्राप्त गर्न,
१५. पाठमा परिच्छेद विभाजन, शीर्षक, उपशीर्षक, मूलपाठ र अनुच्छेद संरचना गर्न,
१६. पृष्ठाङ्कन, उद्धरण र सङ्क्षेपीकृत रूपको परिचय र प्रयोग गर्न,
१७. फन्टको आकारप्रकार, पृष्ठसजावट, रङ एवं विशिष्ट ढाँचाको प्रयोग गर्न,
१८. समग्र पाठमा एकरूपताका साथ शैलीपुस्तिकाको प्रयोग गर्न,
१९. शैली पुस्तिकाको प्रयोग गरी मुद्रणसामग्री प्रकाशन गर्ने सिप हासिल गर्ने।

४. पाठ्यविषय

एकाइ एक : पाठसम्पादनको सैद्धान्तिक परिचय

- १.१ पाठसम्पादनको परिचय, अर्थ, परिभाषा, प्रयोजन र महत्त्व
- १.२ पाठसम्पादन, सिर्जनात्मक लेखन र पुफसंशोधनमा भिन्नता
- १.३ पाठसम्पादनका क्षेत्र : पुस्तक, कोश, पत्रिका (समाचारमूलक र साहित्यिक), प्रतिवेदन
- १.४ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

९
Carl @ [Signature]

१.५ पाठसम्पादनका प्रकार

१. विषयवस्तु सम्पादन : अन्तर्वस्तु, तार्किक सङ्गठन, शैली र संरचना
 २. भाषासम्पादन : वर्णविन्यास, लेख्यचिह्न, व्याकरण, बोधगम्यता र एकरूपता
- १.६ पाठसम्पादनका तहहरू : सामान्य सम्पादन, गुणवृद्धि (एट्रिव्युटिड) सम्पादन र रूपभेदी (रिफर्मिड) सम्पादन
- १.७ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : पाठसम्पादनका प्रमुख पद्धति

- २.१ पाठसम्पादनका पद्धतिको परिचय
- २.२ विधाचयन : विषयवस्तु, विचार, भाव, संरचना, शैलीको अनुरूपता
- २.३ शब्दचयन : वर्णविन्यास, उच्चारण, पदकोटि, अर्थ, पर्यावाची, व्युत्पत्ति र स्रोत
- २.४ वाक्यरचना : व्याकरणात्मक र आलङ्कारिक
- २.५ अनुच्छेदरचना : शीर्षवाक्य, केन्द्रीय भाव, क्रमिकता, तार्किकता र पूर्णता
- २.६ सङ्कथन : संसक्ति, सहयोजना, अभिप्राय, स्वीकार्यता, सूचनात्मकता, सन्दर्भ, परिस्थिति र अन्तर्पाठात्मकता
- २.७ प्रयोजनपरकता, लेख्यचिह्न, अन्तर्भाषिकता र कानुनी दायित्व
- २.८ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ तीन : पाठसम्पादनका प्रमुख प्रक्रिया

- ३.१ पाठसम्पादन प्रक्रियाको परिचय
- ३.२ कृतिचयन र कृतिको गहन पठन
- ३.३ पाठसम्पादनका प्रकार, तह तथा मानदण्ड निर्माण
- ३.४ कृतिको प्रारम्भिक सम्पादन र रेखाङ्कन तथा शब्द, वाक्य, चित्र आदिको सामान्य संशोधन र निर्देशनात्मक टिपोट
- ३.५ वस्तु र पाठविन्यासका सहसम्बन्धको सम्पादन
 १. विषयवस्तु, संरचना, तालिका, आरेख, चित्र र शैलीका अनुकूलताको सम्पादन
 २. छन्द, लय, विम्ब, प्रतीक, विचलन, दृष्टिविन्दु आदिको औचित्यका आधारमा कृतिको गुणवृद्धि सम्पादन
 ३. अनुच्छेदको क्रमिकता, तार्किकता र पूर्णताको सम्पादन
- ३.६ शीर्षक र उपशीर्षकको चयन, पादटिप्पणी, उद्धरण, अनुक्रमणिका, परिशिष्ट र सन्दर्भसामग्रीसूचीको सम्पादन
- ३.७ पुफसंशोधन
 १. वर्णविन्यास र लेख्य चिह्नहरूको मानक प्रयोग र त्रुटिनिराकरण,
 २. पुफसंशोधनका चिह्नहरूको प्रयोग, कम्प्युटरबाट प्रत्यक्ष पुफसंशोधनको प्रयोग
- ३.८ प्रकाश्य सामग्री (पीआरसी : प्रेस रेडी कपी) को तयारी
 १. पृष्ठाकार, अक्षराकार, शीर्षक, स्थान, फोटो, चित्र, क्याप्सन, गाता आदि सजावटको अन्तिम छनोट
 २. छुटपुट भाषिक त्रुटिको अन्तिम संशोधन
- ३.९ छपाइ अवस्थाको सम्पादन : रङ विनियोजन (कलर सेपरेसन) पछि बाँकी रहेका भाषिक त्रुटि, रङ र अनुशीर्षकको सूक्ष्म निरीक्षण, संशोधन र कृति प्रकाशन
- ३.१० उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ चार : पाठसम्पादनमा शैलीपुस्तिकाको प्रयोग

- ४.१ शैलीपुस्तिकाको परिचय र आवश्यकता
- ४.२ पाठमा परिच्छेद विभाजन, शीर्षक, उपशीर्षक, मूलपाठ र अनुच्छेद संरचना
- ४.३ पृष्ठाङ्कन, उद्धरण र सङ्क्षेपीकृत रूपको परिचय र प्रयोग
- ४.४ फन्टको आकारप्रकार, पृष्ठसजावट, रङ एवं विशिष्ट ढाँचाको प्रयोग
- ४.५ समग्र पाठमा एकरूपताका साथ शैलीपुस्तिकाको प्रयोग
- ४.६ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

द्रष्टव्य :

१. विद्यार्थीहरूका मात्र लेखरचना समावेश गरी विषयशिक्षकको निर्देशनमा ८×११ (एफोर आकार) को पत्रिकाको ढाँचामा कम्तीमा २४ पृष्ठको पत्रिका निर्माण गरी विभागमा प्रस्तुत गर्ने र वाह्य विज्ञाट मूल्याङ्कन गराउने,
२. यो पत्र सैद्धान्तिक र प्रायोगिक दुवै प्रकृतिको हुनेछ, यसको सत्रान्त परीक्षा पूर्णाङ्क ४० (चालीस) तथा पत्रिका प्रकाशन पूर्णाङ्क २० (बीस) को हुनेछ।

५. सन्दर्भसामग्री

खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, *मानक नेपाली वर्णविन्यास* (नियम, समस्या र समाधान), काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
राजेन्द्र सुवेदी र लक्ष्मणप्रसाद गौतम (सम्पा.) *रत्न बृहत् नेपाली समालोचना* (प्रायोगिक खण्ड), काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।

वासुदेव त्रिपाठी, *साहित्य सिद्धान्त : शोध तथा सृजनविधि*, काठमाडौं : पाठ्यसामग्री पसल ।

शरच्चन्द्र वस्ती, *हाम्रो भाषा*, काठमाडौं : एकता बुक्स यान्ड डिस्ट्रिब्युटर्स ।

शैली पुस्तिका, काठमाडौं : गोरखापत्र संस्थान ।

शैली पुस्तिका, काठमाडौं : प्रेस काउन्सिल नेपाल ।

विभिन्न प्रकाशनगृहका शैलीपुस्तिका ।

Baskette, Floyd K. , Sissors , Jack Zanville, *The Art of Editing*, London: Macmillan.

Butcher, Judith , *Copy-editing For Editors, Authors, Publishers*. Beijing: Tsinghua University Press.

David Crystal and Derek Davy, *Investigating English Style*, London: Taylor & Francis.

Carf@ms
राजक परिसर
कीर्तिपुर

विभक्त विश्वविद्यालय
नेपाल
केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर

राजक परिसर
कीर्तिपुर

राजक परिसर
कीर्तिपुर

पाठ्यांश शीर्षक : नेपाली फुटकर कविता

पाठ्यांश सङ्केत : ५०३

तह : स्नातकोत्तर

सत्र : पहिलो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक

क्रेडिट आवर : ३

पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र प्रणालीमा आधारित चार सत्र (दुई वर्ष) स्नातकोत्तर (एम.ए.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो। यो पाठ्यांश कविताको सैद्धान्तिक स्वरूप, निर्धारित कविका कविताको आस्वादन र बोध, तिनको व्याख्या, विश्लेषण एवं तत्सम्बन्धी प्रायोगिक कार्यको अभ्यासमा केन्द्रित हुनेछ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. पूर्वीय, पाश्चात्य र नेपाली सन्दर्भबाट कविताको सैद्धान्तिक परिचय दिने,
२. नेपाली कविताका विभिन्न धाराका निर्धारित कविका प्रवृत्ति र योगदानको विवेचना गर्ने,
३. विभिन्न धाराका कविहरूका निर्धारित फुटकर कविताको आस्वादन, विश्लेषण र मूल्याङ्कन गर्ने।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. कविताको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, संरचक घटक र वर्गीकरणबारे सैद्धान्तिक ज्ञान प्राप्त गर्न,
२. यदुनाथ पोख्र्याल, ज्ञानदिलदास, मोतीराम भट्ट र बहादुरसिंह बरालका काव्यप्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित कविका निर्धारित कविताको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
३. लेखनाथ पौड्याल र बालकृष्ण समका कवितायात्रा, काव्यप्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित कविका निर्धारित कविताको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
४. लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा र माधवप्रसाद घिमिरेका कवितायात्रा, काव्यप्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित कविका निर्धारित कविताको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
५. मोहन कोइराला र वैरागी काँइलाका कवितायात्रा, काव्यप्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित कविका निर्धारित कविताको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
६. ईश्वरबल्लभ र तोया गुरुङका कवितायात्रा, काव्यप्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित कविका निर्धारित कविताको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न।

४. पाठ्यविषय

एकाइ एक : कविताको सैद्धान्तिक परिचय

- १.१ संस्कृत, पाश्चात्य र नेपाली सन्दर्भमा कविताको परिचय, परिभाषा र स्वरूप
- १.२ कविताका संरचक घटक
- १.३ कविताको वर्गीकरण
 १. कविताका परम्परागत वर्गीकरण : लघु, मध्यम र बृहत् रूप
 २. कविताका संरचनात्मक वर्गीकरण : प्रगीतात्मक, आख्यानात्मक र नाटकीय कविता
- १.४ उपर्युक्त सैद्धान्तिक मान्यतामा आधारित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : यदुनाथ पोख्र्याल, ज्ञानदिलदास, मोतीराम भट्ट र बहादुरसिंह बरालका कविताको अध्ययन

२.१ यदुनाथ पोख्र्याल

१. यदुनाथ पोख्र्यालको परिचय, प्रमुख प्रवृत्ति र योगदान
२. यदुनाथ पोख्र्यालको 'स्तुतिपद्य २' कविताको विवेचना
३. यदुनाथ पोख्र्यालको 'स्तुतिपद्य २' कविताका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

२.२ ज्ञानदिलदास

१. ज्ञानदिलदासको परिचय, प्रमुख प्रवृत्ति र योगदान
२. ज्ञानदिलदासको 'भयाउरे भजन' को विवेचना
३. ज्ञानदिलदासको 'भयाउरे भजन' का विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

२.३ मोतीराम भट्ट

१. मोतीराम भट्टको परिचय, प्रमुख प्रवृत्ति र योगदान
२. मोतीराम भट्टको 'यस् बखत्मा प्रीति गर्नु' गजलको विवेचना
३. मोतीराम भट्टको 'यस् बखत्मा प्रीति गर्नु' गजलका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

२.४ बहादुरसिंह बराल

१. बहादुरसिंह बरालको परिचय, प्रमुख प्रवृत्ति र योगदान
 २. बहादुरसिंह बरालको 'मातृ-भूमि नेपाल' कविताको विवेचना
 ३. बहादुरसिंह बरालको 'मातृ-भूमि नेपाल' कविताका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या
- २.५ उपर्युक्त कृतिहरूको विवेचना, बोधप्रश्न तथा विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्याको प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ तीन : लेखनाथ पौड्याल र बालकृष्ण समका कविताको अध्ययन

३.१ लेखनाथ पौड्याल

१. लेखनाथ पौड्यालको परिचय, काव्ययात्रा, प्रमुख प्रवृत्ति र योगदान,
२. लेखनाथ पौड्यालको 'पिँजराको सुगा' कविताको विवेचना
३. लेखनाथ पौड्यालका 'पिँजराको सुगा' कविताका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

३.२ बालकृष्ण सम

१. बालकृष्ण समको परिचय, काव्ययात्रा, प्रमुख प्रवृत्ति र योगदान,
 २. बालकृष्ण समको 'स्वर्ग र देवता' कविताको विवेचना
 ३. बालकृष्ण समको 'स्वर्ग र देवता' कविताका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या
- ३.३ उपर्युक्त कृतिहरूको विवेचना, बोधप्रश्न तथा विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्याको प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ चार : लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा र माधवप्रसाद घिमिरेका कविताको अध्ययन

४.१ लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा

१. लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको परिचय, काव्ययात्रा, प्रमुख प्रवृत्ति र योगदान,
२. लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको 'शाहजहाँको इच्छा' र 'पागल' कविताको विवेचना
३. लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको 'शाहजहाँको इच्छा' र 'पागल' कविताका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

४.२ माधवप्रसाद घिमिरे

१. माधवप्रसाद घिमिरेको परिचय, प्रमुख प्रवृत्ति र योगदान,
 २. माधवप्रसाद घिमिरेको 'कालीगण्डकी' कविताको विवेचना
 ३. माधवप्रसाद घिमिरेको 'कालीगण्डकी' कविताका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या
- ४.३ उपर्युक्त कृतिहरूको विवेचना, बोधप्रश्न तथा विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्याको प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ पाँच : मोहन कोइराला र वैरागी काँइलाका कविताको अध्ययन

५.१ मोहन कोइराला

१. मोहन कोइरालाको परिचय, काव्ययात्रा, प्रमुख प्रवृत्ति र योगदान,
२. मोहन कोइरालाका 'फर्सीको जरा' कविताको विवेचना
३. मोहन कोइरालाको 'फर्सीको जरा' कविताका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

५.२ वैरागी काँइला

१. वैरागी काँइलाको परिचय, काव्ययात्रा, प्रमुख प्रवृत्ति र योगदान,
 २. वैरागी काँइलाको 'अस्तित्वको दावीमा सावातको बैला उत्सव' कविताको विवेचना
 ३. वैरागी काँइलाका 'अस्तित्वको दावीमा सावातको बैला उत्सव' कविताका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या
- ५.३ उपर्युक्त कृतिहरूको विवेचना, बोधप्रश्न तथा विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्याको प्रायोगिक अभ्यास

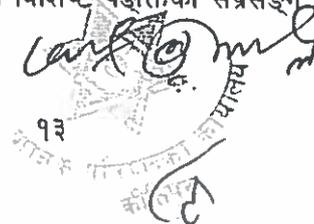
एकाइ छ : ईश्वरवल्लभ र तोया गुरुङका कविताको अध्ययन

६.१ ईश्वरवल्लभ

१. ईश्वरवल्लभको परिचय, काव्ययात्रा, प्रमुख प्रवृत्ति र योगदान
२. ईश्वरवल्लभको 'अग्निगाथा' कविताको विवेचना
३. ईश्वरवल्लभको 'अग्निगाथा' कविताका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

६.२ तोया गुरुङ

१. तोया गुरुङको परिचय, काव्ययात्रा, प्रमुख प्रवृत्ति र योगदान
 २. तोया गुरुङको 'अकाल युद्ध' कविताको विवेचना
 ३. तोया गुरुङको 'अकाल युद्ध' कविताका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या
- ६.३ उपर्युक्त कृतिहरूको विवेचना, बोधप्रश्न तथा विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्याको प्रायोगिक अभ्यास

५. पाठ्य/सन्दर्भसामग्री

- अभि सुवेदी र अन्य (सम्पा.), *समकालीन नेपाली कविता*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
ईश्वरवल्लभ, *धूवाँको जङ्गल*, काठमाडौं : कालचक्र नेपाल ।
केशवप्रसाद उपाध्याय, *प्राथमिककालीन कवि र काव्यप्रवृत्ति*, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन ।
कृष्णहरि बराल, *संदृष्टि*, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन ।
खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, *कविता सिद्धान्त र नेपाली कविताको इतिहास*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
---, *कविताको संरचनात्मक विश्लेषण*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
---, *नेपाली काव्य समालोचना*, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
---, (सम्पा.) *बरालको आँसु*, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन ।
गणेशवहादुर प्रसाई, *सुवानन्ददासदेखि राजीवलोचनसम्म*, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन ।
गोपाल भण्डारी, *प्राग्भानुभक्तीय नेपाली काव्य*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
घटराज भट्टराई (सम्पा.) *माध्यमिक कालीन कवि र कविता*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
घटराज भट्टराई (सम्पा.) *आशुकवि शम्भुका काव्यकृति*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
जगदीशचन्द्र भण्डारी, *प्रगतिवादी नेपाली कविता : रेखाङ्कन र विश्लेषण*, काठमाडौं : मुन्नी भण्डारी ।
जनकलाल शर्मा, *जोसमनी सन्त परम्परा र साहित्य*, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन ।
ताराकान्त पाण्डेय, *प्रगतिवाद र कविता*, काठमाडौं : शिला योगी ।
तारानाथ शर्मा, *सम र समका कृति*, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन ।
---, (सम्पा.) *समसामयिक साभ्ना कविता*, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन ।
दयाराम श्रेष्ठ (सम्पा.), *वीरकालीन कविता*, काठमाडौं : रत्नपुस्तक भण्डार ।
प्रतापचन्द्र प्रधान, *माध्यमिक कालीन नेपाली कवितामा शृङ्गार*, वाराणसी : नाथ पब्लिसिङ्ग हाउस ।
वावुराम आचार्य, (सम्पा.) *पुराना कवि र कविता*, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन ।
वालकृष्ण पोखरेल (सम्पा.), *पाँच सय वर्ष*, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन ।
रमा शर्मा (सम्पा.) *मोतीराम ग्रन्थावली*, काठमाडौं : नेपाली शिक्षापरिषद् ।
भानुभक्त पोखरेल, *कवि माधव घिमिरे र उनको काव्यचिन्तन*, काठमाडौं : साभ्ना प्रकाशन ।
रमेश श्रेष्ठ, *नेपाली कविताका प्रवृत्ति*, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन ।
रमा शर्मा, (सम्पा.) *मोती ग्रन्थावली*, काठमाडौं : राष्ट्रिय युवा सेवा कोष ।
लक्ष्मणप्रसाद गौतम, *समकालीन नेपाली कविताका प्रवृत्ति*, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
---, *समकालीन नेपाली कविताको विम्बपरक विश्लेषण*, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन ।
---, *कविताको सैद्धान्तिक विमर्श*, काठमाडौं : पाठ्यसामग्री प्रकाशन ।
लीला लुइटेल्, *नेपाली कवितामा महिलालेखन*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
वासुदेव त्रिपाठी, *नेपाली कविताको सिंहावलोकन*, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन ।
वासुदेव त्रिपाठी र अन्य, (सम्पा.), *नेपाली कविता ४*, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन ।

Carl G. ...

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली कला विभाग
कोतपुर

...

प्राज्ञिक परिषद्का कार्यालय
कोतपुर

पाठ्यांश शीर्षक : नेपाली साहित्यको इतिहास

पाठ्यांश कोड : ५०४

तह : स्नातकोत्तर

सत्र : पहिलो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक

क्रेडिट आवर : ३

पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र प्रणालीमा आधारित दुई वर्षे स्नातकोत्तर (एम.ए.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यो पाठ्यांश प्राचीन नेपाली अभिलेख र बाङ्गमयको परिचय, नेपाली साहित्यको कालविभाजन, नेपाली साहित्यका कविता, आख्यान (कथा र उपन्यास), नाटक र निबन्धविधाका इतिहासको विभिन्न कालखण्डका धारा, प्रतिभा र प्रवृत्तिसमेतको अध्ययन एवं तत्सम्बन्धी प्रायोगिक कार्यको अभ्यासमा केन्द्रित छ ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. साहित्येतिहास सिद्धान्त र साहित्येतिहास लेखनका मान्यतासम्बन्धी ज्ञान प्राप्त गर्ने,
२. नेपाली साहित्यको कालविभाजनका प्रमुख आधार र मतमतान्तरको विवेचना गर्ने,
३. नेपाली साहित्यका कविता, आख्यान, नाटक र निबन्धका इतिहासको प्राथमिक काल, माध्यमिक काल र आधुनिक कालका युगीन पृष्ठभूमि, धारा, उपधारा, प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्तिवारे विवेचना गर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. साहित्येतिहास सिद्धान्तको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, प्रकार, प्रमुख मान्यता, स्रोत र आधारसम्बन्धी ज्ञान प्राप्त गर्ने,
२. नेपाली साहित्यको कालविभाजनका आधार, मतमतान्तर र प्रमुख मान्यताको समीक्षा गर्ने,
३. नेपाली साहित्यको इतिहासलेखनमा भाषिक तथा साहित्यिक अभियान तथा आन्दोलनको प्रभाववारे चर्चा गर्ने,
४. नेपाली कविता (महाकाव्य, खण्डकाव्य/लामोकवितासमेत) को युगीन पृष्ठभूमि, विकासप्रक्रियाको कालविभाजन, प्रमुख धाराउपधारा, प्रतिभा र तिनका प्रवृत्तिको विवेचना गर्ने,
५. नेपाली कथा (लघुकथासमेत) को युगीन पृष्ठभूमि, विकासप्रक्रियाको कालविभाजन, प्रमुख धाराउपधारा, प्रतिभा र तिनका प्रवृत्तिको विवेचना गर्ने,
६. नेपाली उपन्यासको युगीन पृष्ठभूमि, विकासप्रक्रियाको कालविभाजन, प्रमुख धाराउपधारा, प्रतिभा र तिनका प्रवृत्तिको विवेचना गर्ने,
७. नेपाली नाटक (रङ्गमञ्चसमेत) को युगीन पृष्ठभूमि, विकासप्रक्रियाको कालविभाजन, प्रमुख धाराउपधारा, प्रतिभा र तिनका प्रवृत्तिको विवेचना गर्ने,
८. नेपाली निबन्ध (नियान्त्रा र संस्मरणसमेत) को युगीन पृष्ठभूमि, विकासप्रक्रियाको कालविभाजन, प्रमुख प्रतिभा र तिनका प्रवृत्तिको विवेचना गर्ने ।

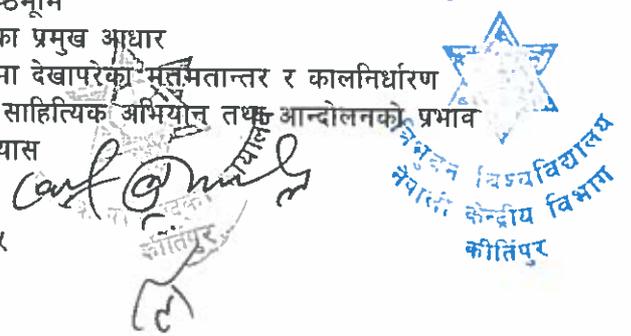
४. पाठ्यविषय

एकाइ एक : साहित्येतिहास सिद्धान्त र साहित्येतिहास लेखनका मान्यता

- १.१ साहित्येतिहास सिद्धान्तको परिचय, परिभाषा, स्वरूप र प्रकार
- १.२ साहित्येतिहास सिद्धान्तका पूर्वीय र पाश्चात्य प्रमुख मान्यता
- १.३ साहित्येतिहास लेखनसम्बन्धी संरचनावादी, उत्तरसंरचनावादी र नवइतिहासवादी मान्यता
- १.४ साहित्यको इतिहास लेखनका स्रोत र आधार
- १.५ साहित्येतिहाससँग अन्य विधाको सम्बन्ध
- १.६ उपर्युक्त सिद्धान्त र मान्यताहरूमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : नेपाली साहित्यको कालविभाजन

- २.१ नेपाली साहित्यका विभिन्न विधाको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि
- २.२ नेपाली साहित्यका विभिन्न विधाको कालविभाजनका प्रमुख आधार
- २.३ नेपाली साहित्यका विभिन्न विधाको कालविभाजनमा देखापरेका मतमतान्तर र कालनिर्धारण
- २.४ नेपाली साहित्यको इतिहासलेखनमा भाषिक तथा साहित्यिक अभियान तथा आन्दोलनको प्रभाव
- २.५ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ तीन : नेपाली कविताको इतिहास

- ३.१ नेपाली कविताका इतिहासको युगीन पृष्ठभूमि
- ३.२ नेपाली कविता (महाकाव्य र खण्डकाव्यसमेत) को प्राथमिक काल (सुरुदेखि १९४० सम्म)
 १. नेपाली कविताका प्राथमिक कालको युगीन पृष्ठभूमि
 २. नेपाली कविताका प्राथमिक कालका धाराउपधारा, प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
 - (१) वीरधारा : युगीन पृष्ठभूमि, प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
 - (२) भक्तिधारा (सगुण भक्तिधारा : कृष्ण भक्तिधारा र रामभक्ति धारा) : युगीन पृष्ठभूमि, प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
 - (३) निर्गुण भक्तिधारा (सन्तधारा) : युगीन पृष्ठभूमि, प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
- ३.३ नेपाली कविता (महाकाव्य र खण्डकाव्यसमेत) को माध्यमिक काल (१९४१ देखि १९९१ सम्म)
 १. नेपाली कविताका माध्यमिक कालको युगीन पृष्ठभूमि
 २. नेपाली कविताका माध्यमिक कालका प्रमुख धारा, प्रतिभा र प्रवृत्ति
 - (१) शृङ्गारिक धारा : युगीन पृष्ठभूमि, प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
 - (२) परिष्कारवादी/शास्त्रीयतावादी धारा : युगीन पृष्ठभूमि, प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
- ३.४ नेपाली कविता (महाकाव्य र खण्डकाव्य/लामोकवितासमेत) को आधुनिक काल (१९९१ देखि यता)
 १. नेपाली कविताका आधुनिक कालको युगीन पृष्ठभूमि
 २. नेपाली कविताका आधुनिक कालको प्रमुख धारा, प्रतिभा र प्रवृत्ति
 - (१) स्वच्छन्दतावादी धारा (१९९१ देखि २०१६ सम्म) : युगीन पृष्ठभूमि, प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
 - (२) प्रयोगवादी धारा (२०१७ देखि २०३५ सम्म) : युगीन पृष्ठभूमि, प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
 - (३) समसामयिक धारा/यथार्थवादी धारा (२०३६ देखि यता) : युगीन पृष्ठभूमि, प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
- ३.५ नेपाली कविताका विविध धाराउपधारामा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

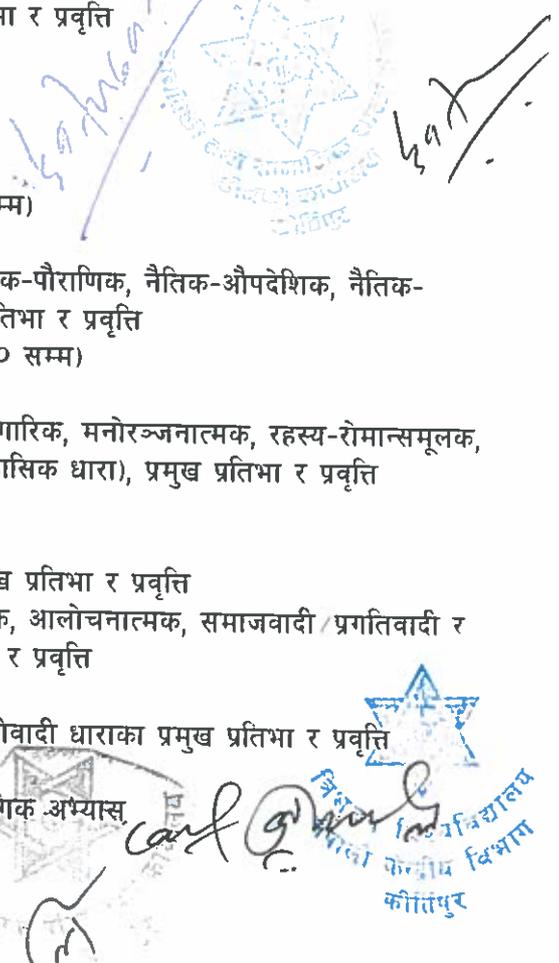
एकाइ चार : नेपाली आख्यानको इतिहास

४.१ नेपाली कथाको इतिहास

१. नेपाली कथाका इतिहासको युगीन पृष्ठभूमि
२. नेपाली कथाको प्राथमिक काल (सुरुदेखि १९५७ सम्म) : युगीन पृष्ठभूमि, प्रमुख प्रतिभा र कालगत प्रवृत्ति
३. नेपाली कथाको माध्यमिक काल (१९५८ देखि १९९१ सम्म) : युगीन पृष्ठभूमि, प्रमुख प्रतिभा र कालगत प्रवृत्ति
४. नेपाली कथाको आधुनिक काल (१९९२ देखि यता) : युगीन पृष्ठभूमि, धारागत प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
 - (१) यथार्थवादी धारा : आदर्शोन्मुख, सामाजिक, आलोचनात्मक, समाजवादी प्रगतिवादी र मनोविश्लेषणात्मक यथार्थवादी धाराका प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
 - (२) प्रयोगवादी धाराका प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
 - (३) समसामयिक धाराका प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति

४.२ नेपाली उपन्यासको इतिहास

- ४.२.१ नेपाली उपन्यासका इतिहासको युगीन पृष्ठभूमि
- ४.२.२ नेपाली उपन्यासको प्राथमिक काल (सुरुदेखि १९४५ सम्म)
 १. नेपाली उपन्यासका प्राथमिक कालको युगीन पृष्ठभूमि
 २. नेपाली उपन्यासका प्राथमिक कालका प्रमुख धारा (धार्मिक-पौराणिक, नैतिक-औपदेशिक, नैतिक-औपदेशिक, रोमान्समूलक र ऐतिहासिक धारा), प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
- ४.२.३ नेपाली उपन्यासको माध्यमिक काल (१९४६ देखि १९९० सम्म)
 १. नेपाली उपन्यासका माध्यमिक कालको युगीन पृष्ठभूमि
 २. नेपाली उपन्यासका माध्यमिक कालका प्रमुख धारा (शृङ्गारिक, मनोरञ्जनात्मक, रहस्य-रोमान्समूलक, धार्मिक-पौराणिक, नैतिक-औपदेशिक, सामाजिक र ऐतिहासिक धारा), प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
- ४.२.४ नेपाली उपन्यासको आधुनिक काल (१९९१ देखि यता)
 १. नेपाली उपन्यासका आधुनिक कालको युगीन पृष्ठभूमि
 २. नेपाली उपन्यासका आधुनिक कालका धाराउपधारा, प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
 - (१) यथार्थवादी धारा : आदर्शोन्मुख, ऐतिहासिक, सामाजिक, आलोचनात्मक, समाजवादी/प्रगतिवादी र मनोविश्लेषणात्मक यथार्थवादी धाराका प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
 - (२) स्वच्छन्दतावादी धारा : प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
 - (३) प्रयोगवादी धारा : अस्तित्ववादी-विसङ्गतिवादी र नारीवादी धाराका प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
 - (४) समसामयिक धाराका प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
- ४.३ नेपाली आख्यानका विविध धाराउपधारामा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ पाँच : नेपाली नाटकको इतिहास

- ५.१ नेपाली नाटक (एकाइकीसमेत) का इतिहासको युगीन पृष्ठभूमि
- ५.२ नेपाली नाटक (रङ्गमञ्चसमेत) को पूर्वआधुनिक काल (सुरुदेखि १९८५ सम्म) : युगीन पृष्ठभूमि, धारा उपधारागत प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
- ५.३ नेपाली नाटक (रङ्गमञ्चसमेत) को आधुनिक काल (१९८६ देखि यता) : युगीन पृष्ठभूमि, विभिन्न चरण, धाराउपधारागत प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
- ५.४ नेपाली नाटकका विविध धाराउपधारामा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ छ : नेपाली निबन्धको इतिहास

- ६.१ नेपाली निबन्धका इतिहासको युगीन पृष्ठभूमि
- ६.२ नेपाली निबन्ध (नियात्रा र संस्मरणसमेत) को प्राथमिक काल (सुरुदेखि १९५७ सम्म) : युगीन पृष्ठभूमि, प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
- ६.३ नेपाली निबन्ध (नियात्रा र संस्मरणसमेत) को माध्यमिक काल (१९५८ देखि १९९० सम्म) : युगीन पृष्ठभूमि, प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
- ६.४ नेपाली निबन्ध (नियात्रा र संस्मरणसमेत) को आधुनिक काल (१९९१ देखि यता) : युगीन पृष्ठभूमि, प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
- ६.५ नेपाली निबन्धका विविध धाराउपधारामा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

५. सन्दर्भसामग्री

- अशेष मल्ल, *सडक नाटक : सिद्धान्त, सिर्जना र प्रस्तुति*, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।
- ईश्वर बराल, (सम्पा.), *सयपत्री*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
- - -, *भ्यालवाट (भूमिका मात्र)*, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
- - -, *आख्यानको उद्भव*, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
- इन्द्रबहादुर राई, *नेपाली उपन्यासका आधारहरू*, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
- कुमार कोइराला, *केही आधुनिक नाटक र नाटककार*, काठमाडौं : ओरियन्टल पब्लिकेसन ।
- कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान (सम्पा.) *साभा समालोचना*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
- - -, *नेपाली उपन्यास र उपन्यासकार*, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
- कृष्णहरि बराल र नेत्र एटम, *उपन्यास सिद्धान्त र नेपाली उपन्यास*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
- केशवप्रसाद उपाध्याय, *प्राथमिककालीन कवि र काव्यप्रवृत्ति*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
- - -, *नेपाली नाटक र नाटककार*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
- - -, *नेपाली नाटक तथा रङ्गमञ्च*, काठमाडौं : विद्यार्थी प्रकाशन ।
- खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, *कविता सिद्धान्त र नेपाली कविताको इतिहास*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
- - -, *कविताको संरचनात्मक विश्लेषण*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- - -, *नेपाली उपन्यासको इतिहास*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
- - -, *नेपाली काव्य समालोचना*, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
- - -, *नेपाली नाट्य समालोचना*, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
- - -, *नेपाली निबन्ध समालोचना*, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
- गणेशबहादुर प्रसाई, *सुवानन्ददासदेखि राजीवलोचनसम्म*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
- गुरुप्रसाद पोखरेल, *नेपाली कविता : सिद्धान्त र समीक्षा*, काठमाडौं : अक्सफोर्ड इन्टरनेसनल पब्लिकेसन प्रा.लि. ।
- घटराज भट्टराई (सम्पा.) *माध्यमिक कालीन कवि र कविता*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
- घनश्याम नेपाल, *नेपाली साहित्यको परिचयात्मक इतिहास*, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।
- तारानाथ शर्मा, *नेपाली साहित्यको इतिहास*, काठमाडौं : नवीन प्रकाशन ।
- दयाराम श्रेष्ठ, *नेपाली कथा र कथाकार*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
- - -, *नेपाली साहित्यका केही पृष्ठ*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
- - -, *प्रारम्भिक कालको नेपाली साहित्य : इतिहास र परम्परा*, काठमाडौं : त्रि.वि.पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।
- - -, *साहित्यको इतिहास : सिद्धान्त र सन्दर्भ*, काठमाडौं : त्रिकोण प्रकाशन ।
- दयाराम श्रेष्ठ र मोहनराज शर्मा, *नेपाली साहित्यको सङ्क्षिप्त इतिहास*, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
- दुर्गाबहादुर घर्ती, *मनोविश्लेषणात्मक नेपाली उपन्यास*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
- वालचन्द्र शर्मा, *नेपाली साहित्यको इतिहास*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
- माधवप्रसाद पोखरेल र अन्य, (सम्पा.) *जगदम्बा नेपाली साहित्यको वृहत् इतिहास*, ललितपुर : जगदम्बा प्रकाशन प्रा.लि. ।

Carl ...

- मोहनराज शर्मा, *कथाको विकास प्रक्रिया*, काठमाडौं : साभ्ना प्रकाशन ।
 राजेन्द्र सुवेदी, *उत्तरवर्ती नेपाली उपन्यासको अध्ययन*, काठमाडौं : पाठ्य सामग्री प्रकाशन ।
 - - - , *नेपाली उपन्यास : परम्परा र प्रवृत्ति*, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन ।
 लक्ष्मणप्रसाद गौतम र ज्ञानु अधिकारी, *नेपाली कथाको इतिहास*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
 लीला लुइटेल्, *नेपाली महिला कथाकार*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
 - - - , *नेपाली कवितामा महिलालेखन*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
 - - - , *नेपाली महिला साहित्यकार*, काठमाडौं : गुञ्जन ।
 - - - , *नेपाली महिला उपन्यासकार*, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन ।
 ब्रतराज आचार्य, *आधुनिक नेपाली नाटक*, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन ।
 शरदचन्द्र शर्मा भट्टराई, *प्राचीन नेपाली गद्याख्यान*, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन ।
 - - - , *माध्यमिक नेपाली गद्याख्यान*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
 - - - , *नेपाली साहित्यको इतिहास : माध्यमिक काल*, काठमाडौं : त्रि.वि. पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।
 सुकुम शर्मा, *नेपाली भाषासाहित्यमा आन्दोलन*, काठमाडौं : हेरिटेज पब्लिकेसन ।

Carf @ mly

भा.वि. पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
काठमाडौं

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली भाषा विभाग
काठमाडौं

Sharma

भा.वि. पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
काठमाडौं

भा.वि. पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
काठमाडौं

पाठ्यांश शीर्षक : पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्त र वाद
पाठ्यांश कोड : ५०५
तह : स्नातकोत्तर
सत्र : पहिलो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक
क्रेडिट आवर : ३
पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र प्रणालीमा आधारित चार सत्र (दुई वर्ष) स्नातकोत्तर (एम.ए.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो। यो पाठ्यांश पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्तका विभिन्न युग र धाराका प्रमुख सिद्धान्तको आधारभूत ज्ञानका साथै विभिन्न पद्धतिहरूसम्बन्धी प्रायोगिक कार्यको अभ्यासमा केन्द्रित छ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्तको परिचय दिने,
२. पाश्चात्य साहित्यका प्रमुख सिद्धान्तको विवेचना गर्ने,
३. पाश्चात्य साहित्यका प्रमुख वादको परिचय दिने,
४. पाश्चात्य साहित्यका पछिल्ला सिद्धान्तहरूवारे ज्ञान प्राप्त गर्ने।

३. विशिष्ट उद्देश्य

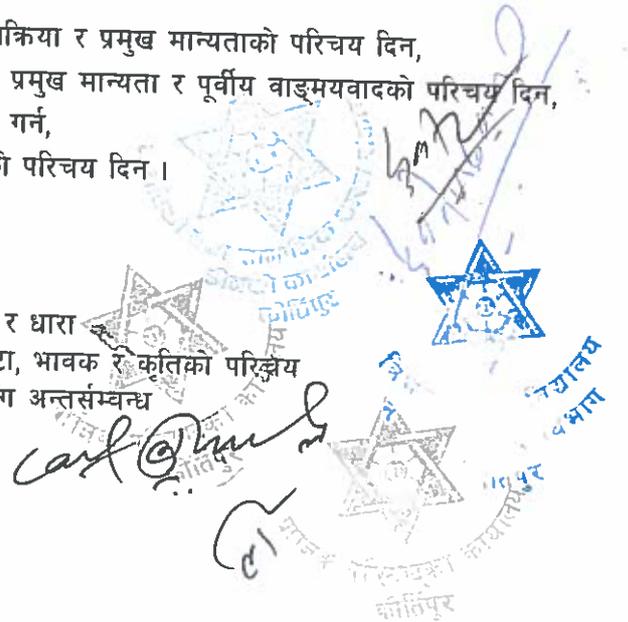
यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्तको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि, विकासप्रक्रिया, प्रमुख युग र धाराको परिचय दिन,
२. पाश्चात्य साहित्यका मूल केन्द्रक र पूर्वीय साहित्य सिद्धान्तका अन्तर्सम्बन्धवारे वताउन,
३. एरिस्टोटलका अनुकरण, दुखान्तक सङ्गठन र विरेचन सिद्धान्त तथा कलरिजको कल्पना सिद्धान्तको परिचय दिन,
४. टमस स्टर्न इलियटका परम्परा र व्यक्ति प्रतिभा, निर्वैयक्तिकता तथा समन्वित संवेदनाको सिद्धान्तको परिचय दिन,
५. आई.ए. रिचर्ड्सको मूल्य र सम्प्रेषण सिद्धान्त तथा क्रोचेको अभिव्यञ्जनावादको परिचय दिन,
६. रस र विरेचन तथा सम्प्रेषण सिद्धान्तको तुलना गर्न,
७. परिष्कारवाद र नवपरिष्कारवादको परिचय, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया र प्रमुख मान्यताको विवेचना गर्न,
८. स्वच्छन्दतावादको परिचय, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया, प्रमुख मान्यताको विवेचना गर्न तथा स्वच्छन्दतावाद र परिष्कारवादको तुलना गर्न,
९. यथार्थवाद, प्रकृतवादको परिचय, प्रवर्तन, विकासप्रक्रिया, मुख्य प्रकार र प्रमुख मान्यताको विवेचना गर्न,
१०. प्रतीकवाद र अतिथार्थवादको परिचय, प्रवर्तन, विकासप्रक्रिया र प्रमुख मान्यताको विवेचना गर्न,
११. अस्तित्ववादको परिचय, प्रवर्तन, विकासप्रक्रिया र प्रमुख मान्यता तथा अस्तित्ववाद र विसङ्गतिवादको सम्बन्धवारे वताउन,
१२. प्रगतिवादका मार्क्सवाद, नवमार्क्सवाद र उत्तरमार्क्सवादका प्रमुख मान्यता र साहित्यमा यसको प्रभाव वताउन,
१३. उत्तरआधुनिकतावादको परिचय, प्रवर्तन, विकासप्रक्रिया, प्रमुख मान्यताको विवेचना गर्न तथा आधुनिकतावाद र उत्तरआधुनिकतावादको तुलना गर्न,
१४. विनिर्माणवाद र नारीवादको परिचय, प्रवर्तन, विकासप्रक्रिया र प्रमुख मान्यताको परिचय दिन,
१५. उत्तरउपनिवेशवादको परिचय, प्रवर्तन, विकासप्रक्रिया, प्रमुख मान्यता र पूर्वीय वाङ्मयवादको परिचय दिन,
१६. सीमान्तीयताको परिचय र प्रमुख मान्यताको विवेचना गर्न,
१७. आप्रवासी चिन्तनको पृष्ठभूमि, मान्यता र अवधारणाको परिचय दिन।

४. पाठ्यविषय

एकाइ एक : पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्तको परिचय

- १.१ पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्तको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि
- १.२ पाश्चात्य साहित्यशास्त्रको विकासप्रक्रियाका प्रमुख युग र धारा
- १.३ साहित्य सिद्धान्तका मूल केन्द्रकहरू : विश्व प्रकृति, स्रष्टा, भावक र कृतिको परिचय
- १.४ पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्तको पूर्वीय साहित्य सिद्धान्तसँग अन्तर्सम्बन्ध
- १.५ उपर्युक्त सिद्धान्तहरूमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : पाश्चात्य साहित्यका प्रमुख सिद्धान्त

- २.१ एरिस्टोटलका अनुकरण, दुखान्तक सङ्गठन र विरेचन सिद्धान्त
- २.२ कलरिजको कल्पना सिद्धान्त
- २.३ टमस स्टर्न इलियटको परम्परा र व्यक्ति प्रतिभा, निर्वैयक्तिकता तथा समन्वित संवेदनाको सिद्धान्त
- २.४ आई ए. रिचर्ड्सको मूल्य र सम्प्रेषण सिद्धान्त
- २.५ क्रोचेको अभिव्यञ्जनावाद
- २.६ रस र विरेचन सिद्धान्त तथा सम्प्रेषण सिद्धान्तको तुलना
- २.७ उपर्युक्त सिद्धान्तहरूमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ तीन : पाश्चात्य साहित्यका प्रमुख वाद

- ३.१ परिष्कारवाद र नवपरिष्कारवाद : परिचय, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया, प्रमुख मान्यता, शक्ति र सीमा
- ३.२ स्वच्छन्दतावाद : परिचय, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया, प्रमुख मान्यता, स्वच्छन्दतावाद र परिष्कारवादको तुलना, शक्ति र सीमा
- ३.३ यथार्थवाद : परिचय, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया, मुख्य प्रकार, प्रमुख मान्यता, शक्ति र सीमा
- ३.४ प्रकृतवाद : परिचय, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया, प्रमुख मान्यता, शक्ति र सीमा
- ३.५ प्रतीकवाद : परिचय, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया, प्रमुख मान्यता, शक्ति र सीमा
- ३.६ अतियथार्थवाद : परिचय, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया, प्रमुख मान्यता, शक्ति र सीमा
- ३.७ अस्तित्ववाद : परिचय, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया, प्रमुख मान्यता, अस्तित्ववाद र विसङ्गतिवादको सम्बन्ध, शक्ति र सीमा
- ३.८ प्रगतिवाद : मार्क्सवाद, नवमार्क्सवाद र उत्तरमार्क्सवादका प्रमुख मान्यता र साहित्यमा यसको प्रभाव
- ३.९ उपर्युक्त सिद्धान्तहरूमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ चार : पाश्चात्य साहित्यका पछिल्ला सिद्धान्त

- ४.१ उत्तरआधुनिकतावाद : परिचय, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया, प्रमुख मान्यता, आधुनिकतावाद र उत्तरआधुनिकतावादको तुलना, उत्तरआधुनिकतावादका शक्ति र सीमा
- ४.२ विनिर्माणवाद : परिचय, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया, प्रमुख मान्यता, शक्ति र सीमा
- ४.३ नारीवाद : परिचय, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया, प्रमुख मान्यता, शक्ति र सीमा
- ४.४ उत्तरउपनिवेशवाद : परिचय, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया, प्रमुख मान्यता, पूर्वीय वाङ्मयवाद, शक्ति र सीमा
- ४.५ सीमान्तीयता : परिचय, प्रमुख मान्यता, शक्ति र सीमा
- ४.६ आप्रवासी चिन्तन : पृष्ठभूमि, मान्यता र अवधारणा, शक्ति र सीमा
- ४.७ उपर्युक्त सिद्धान्तहरूमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

५. सन्दर्भसामग्री

- अभि सुवेदी, *पाश्चात्य काव्य सिद्धान्त*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
इन्द्रविलास अधिकारी, *पश्चिमी साहित्य सिद्धान्त*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
ऋषिराज बराल, *मार्क्सवाद र उत्तरआधुनिकतावाद*, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
कृष्ण गौतम, *उत्तरसिद्धान्त*, काठमाडौं : भृकुटी प्रकाशन ।
खगेन्द्रप्रसाद लुइटेले, *पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्त*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
— — —, *डायस्पोराको सैद्धान्तिक स्वरूप*, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
गोविन्दराज भट्टराई, *उत्तरआधुनिक विमर्श*, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
जानु पाण्डे, (सम्पा.), *समकालीन पाश्चात्य समालोचना सिद्धान्तका प्रणेताहरू*, काठमाडौं : नेपाल पत्रा प्रतिष्ठान
निनु चापागाईं, *मार्क्सवादी चिन्तनमा सौन्दर्य*, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
मोहनराज शर्मा, *आधुनिक तथा उत्तरआधुनिक पाठकमैत्री समालोचना*, काठमाडौं : क्वेस्ट पब्लिकेसन ।
मोहनराज शर्मा र खगेन्द्रप्रसाद लुइटेले, *पूर्वीय र पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्त*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
लक्ष्मणप्रसाद गौतम, *नेपाली साहित्यमा उत्तरआधुनिक समालोचना*, काठमाडौं : ओरियन्टल पब्लिकेसन ।
वासुदेव त्रिपाठी, *पाश्चात्य समालोचनाको सैद्धान्तिक परम्परा*, (भाग १, २) ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
Bilbar Schot, *Five Approches of Literary Criticism*, Newyork : Kolaer Books.
Devid Lodge (ed.), *Modern Criticism and Theory*, (part 1 and 2), landon: Longman.
Hajard Aadam, *Critical Theory scince Plato*, Philadelphia : Harkort Brass.
M.A.R. Habib, *A History of litrary crticisam and theory : From Pleto to the presens* Blakwel
publicing
M.H. Abraham ra Jefree Gault Harpham, *A Glossary of Literary Terms*, Austrtralia : Thomson
Bordswarth.
Raman seldan and others, *A Readers guide to Contemporary Theory*, New Delhi : Parsan
Teri Egaltan, *Literary Theory : An Intdoduction*, London : Besil Blackwel.

पाठ्यांश शीर्षक : ऐतिहासिक तथा सामाजभाषाविज्ञान र नेपाली भाषा

पाठ्यांश कोड : ५५१

तह : स्नातकोत्तर

सत्र : दोस्रो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक

क्रेडिट आवर : ३

पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र प्रणालीमा आधारित चार सत्र (दुई वर्ष) स्नातकोत्तर (एम. ए.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो। यो पाठ्यांश ऐतिहासिक तथा सामाजभाषाविज्ञानको सैद्धान्तिक ज्ञान र नेपाली भाषाको परिचयका साथै तत्सम्बन्धी प्रायोगिक कार्यको अभ्यासमा केन्द्रित छ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. ऐतिहासिक भाषाविज्ञानको परिचय दिने,
२. भाषिक परिवर्तनका प्रमुख सिद्धान्त र भाषिक परिवर्तनवारे जानकारी दिने,
३. सामाजभाषाविज्ञानको परिचय दिने,
४. नेपाली भाषाको विकासप्रक्रिया, मानकीकरण र आधुनिकीकरणसम्बन्धी ज्ञान दिने।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. ऐतिहासिक भाषाविज्ञानको परिचय, उद्भव, विकासप्रक्रिया, प्रमुख मान्यता र उपलब्धिहरूको वर्णन गर्ने,
२. भाषिक परिवर्तनका प्रमुख सिद्धान्तको परिचय दिन तथा भाषाको पारिवारिक तथा प्रकारगत वर्गीकरणका आधार पहिल्याउन,
३. ध्वनिपरिवर्तन, व्याकरणात्मक परिवर्तन र अर्थपरिवर्तनको वैशिष्ट्य ठम्याउन,
४. सामाजभाषाविज्ञानको परिचय र प्रमुख मान्यता केलाउन,
५. भाषिक समुदाय र भाषिक विविधता, कोड चयन र कोड परिवर्तन, भाषा अनुरक्षण, सम्मिलन र विस्थापन, भाषिक सङ्कटतापन्नता र भाषिक मृत्युवारे परिचय दिन,
६. नेपाली भाषाको उद्भव र विकासप्रक्रियाको चर्चा गर्ने,
७. प्राचीन नेपाली अभिलेखहरूको पाठालोचन, समय, सन्दर्भक्षेत्र, विषय र भाषा प्रयोगका वारेमा जानकारी प्राप्त गर्ने,
८. प्राचीन नेपाली वाङ्मयको भाषिक वैशिष्ट्य पत्ता लगाउन,
९. नेपाली भाषाका भाषिका र प्रयोजनपरक भेद पहिल्याउन,
१०. नेपाली भाषाको मानकीकरण र आधुनिकीकरणसम्बन्धी चिनारी प्रस्तुत गर्ने,
११. नेपालका भाषाहरूको पारिवारिक सम्बन्ध पहिचान गर्ने,
१२. नेपालको भाषिक नीति र योजना तथा नेपालका भाषाको अभिलेखीकरणवारे वताउन।

४. पाठ्यविषय

एकाइ एक : ऐतिहासिक भाषाविज्ञान

- १.१ ऐतिहासिक भाषाविज्ञानको परिचय
- १.२ ऐतिहासिक भाषाविज्ञानको उद्भव, विकासप्रक्रिया र प्रमुख अध्येता
- १.३ ऐतिहासिक भाषाविज्ञानका प्रमुख मान्यता र उपलब्धि
- १.४ नव्यवैयाकरणहरूको भाषिक चिन्तन
- १.५ उपर्युक्त सिद्धान्तहरूमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : भाषिक परिवर्तनका प्रमुख सिद्धान्त

- २.१ वृक्षारिख तथा तरङ्ग सिद्धान्त
- २.२ भाषिक पुनर्निर्माण
- २.३ भाषा कालक्रमविज्ञान
- २.४ भाषाको पारिवारिक वर्गीकरणका आधार
- २.५ भाषाको प्रकारगत वर्गीकरणका आधार
- २.६ उपर्युक्त सिद्धान्तहरूमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाल
काठमाडौं
कक्षा-१०
व.भा.भा.
काठमाडौं

एकाइ तीन : भाषिक परिवर्तन

- ३.१ ध्वनिपरिवर्तनको परिचय
 १. ऐतिहासिक ध्वनि परिवर्तन
 - (१) ग्रिमका ध्वनि नियम
 - (२) ग्रासमनका ध्वनि नियम
 - (३) भर्नरका ध्वनि नियम
 - (४) तालव्य नियम
 २. व्यवस्थागत ध्वनि परिवर्तन
 - (१) समीभवन
 - (२) विषमीभवन
 - (३) विपर्यास
 - (४) लोप र आगम
- ३.२ व्याकरणात्मक परिवर्तन
 १. सादृश्य र आगमनात्मक परिवर्तन
 २. कोटिगत परिवर्तन
- ३.३ अर्थ परिवर्तन
 १. तहगत : अर्थ विस्तार, अर्थ सङ्कोच र अर्थचाल
 २. स्तरगत : अर्थोत्कर्ष र अर्थापकर्ष
- ३.४ उपर्युक्त सिद्धान्तहरूमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ चार : समाजभाषाविज्ञान

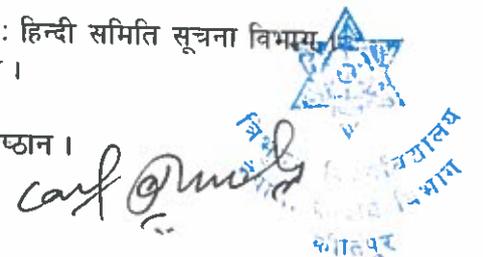
- ४.१ समाजभाषाविज्ञानको परिचय
- ४.२ समाजभाषाविज्ञानका प्रमुख मान्यता
- ४.३ भाषिक समुदाय र भाषिक विविधता
- ४.४ कोड चयन र कोड परिवर्तन
- ४.५ भाषा अनुरक्षण, सम्मिलन र विस्थापन
- ४.६ भाषिक सङ्कटतापन्नता र भाषिक मृत्यु
- ४.७ उपर्युक्त सिद्धान्तहरूमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ पाँच : नेपाली भाषाको विकासप्रक्रिया

- ५.१ नेपाली भाषाको उद्भव र विकास
- ५.२ प्राचीन नेपाली अभिलेखको पाठालोचन
 १. प्राचीन नेपाली अभिलेखहरूको समय
 २. प्राचीन नेपाली अभिलेखहरूको सन्दर्भक्षेत्र
 ३. प्राचीन नेपाली अभिलेखहरूको विषय र भाषा प्रयोग
- ५.३ प्राचीन नेपाली वाङ्मयको भाषिक वैशिष्ट्य
- ५.४ नेपाली भाषाका भाषिका
- ५.५ नेपाली भाषाका प्रयोजनपरक भेद
- ५.६ नेपाली भाषाको मानकीकरण र आधुनिकीकरण
- ५.७ नेपालका भाषाहरूको पारिवारिक सम्बन्ध
- ५.८ नेपालको भाषिक नीति र योजना
- ५.९ नेपालका भाषाको अभिलेखीकरण
- ५.१० उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

५. सन्दर्भसामग्री

- आर. एच. रविन्स, सामान्य भाषिकी, (अनु.) देवीदत्त शर्मा, चन्डीगढ : हरियाणा हिन्दीग्रन्थ अकादमी ।
चूडामणि बन्धु, नेपाली भाषाको उत्पत्ति, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
जयकुमार जलज, ऐतिहासिक भाषाविज्ञान : सिद्धान्त और व्यवहार, लखनउ : हिन्दी समिति सूचना विभाग ।
जीवेन्द्रदेव, गिरी, भाषाविज्ञान, भाषा र भाषिका, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।
टङ्क न्यौपाने, भाषाविज्ञानको रूपरेखा, सुनसरी : एन.बी. डी. प्रकाशन ।
दुविनन्द ढकाल, नेपालमा भाषा अभिलेखीकरण काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।

देवीप्रसाद गौतम र प्रेमप्रसाद चौलागाईं, ऐतिहासिक तथा सामाजिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।
पाण्डुरङ्ग दामोदर गुणे, तुलनात्मक भाषाविज्ञान, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास ।
रवीन्द्रनाथ श्रीवास्तव, अनुप्रयुक्त भाषाविज्ञान : सिद्धान्त एवं प्रयोग, दिल्ली : राधाकृष्ण प्रकाशन ।
वासुदेव घिमिरे, ऐतिहासिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : अस्मिता पब्लिकेसन ।
- - -, समाज भाषाविज्ञान, काठमाडौं : वाङ्मय प्रकाशन ।
ब्रतराज आचार्य, ऐतिहासिक भाषाविज्ञान र नेपाली भाषा, काठमाडौं : रत्नपुस्तक भण्डार ।
सुकुम शर्मा, नेपाली व्याकरणको ऐतिहासिक सर्वेक्षण, काठमाडौं : सनलाइट पब्लिकेसन ।
हेमाङ्गराज अधिकारी, सामाजिक तथा प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : रत्नपुस्तक भण्डार ।
David crystal, A Dictionary of Linguistics & Phonetics, Melbourne: Blackwell Publishing.
Varshney, R.L. AN Introductory Text Book of Linguistics and Phonetics, Bareilly: Student Store.
W. P. Lehmann, Historical Linguistic An Introduction, New Work: Holt, Rinehart and Winston.

Carl Crystal

Handwritten signature and scribbles in blue ink.

पाठ्यांश शीर्षक : संस्कृत काव्यशास्त्र

पाठ्यांश कोड : ५५२

तह : स्नातकोत्तर

सत्र : दोस्रो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक

क्रेडिट आवर : ३

पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र प्रणालीमा आधारित दुई वर्षे एम.ए. तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यो पाठ्यांश संस्कृत काव्यशास्त्रीय परम्परा र प्रमुख काव्यतत्व, अलङ्कार र रीति तथा वक्रोक्तिसिद्धान्त, रससिद्धान्त र ध्वनिसिद्धान्तको ज्ञान एवं तत्सम्बन्धी प्रायोगिक कार्यको अभ्यासमा केन्द्रित छ ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. संस्कृत काव्यशास्त्रका परम्पराको परिचय दिने,
२. संस्कृत काव्यशास्त्रका परम्पराका रस, ध्वनि, अलङ्कार, रीति र वक्रोक्तिसिद्धान्तसम्बन्धी ज्ञान प्राप्त गर्ने,
३. संस्कृत काव्यशास्त्रका आधारमा साहित्यिक कृतिहरूको विश्लेषण र मूल्याङ्कन गर्नसक्ने क्षमताको विकास गर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य

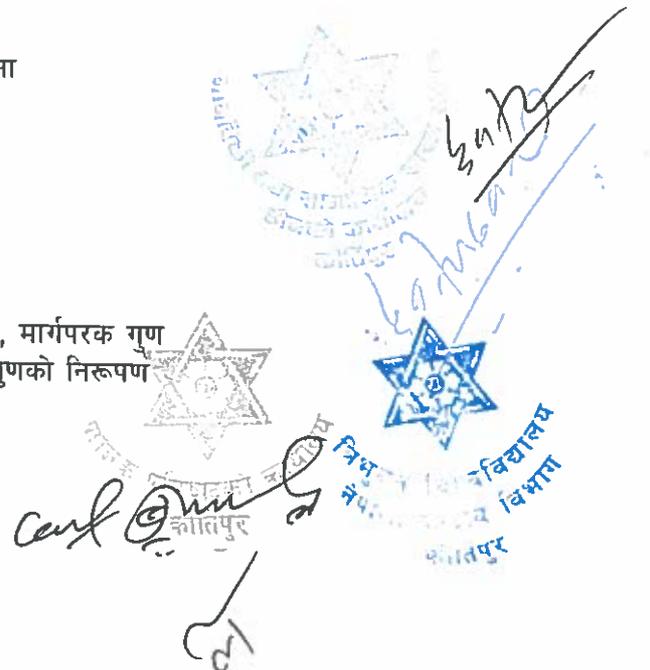
यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. संस्कृत काव्यशास्त्रको परिचय र परम्परा बताउन तथा तीनको तुलना गर्न,
२. काव्यपरिभाषाको परिचय दिन र तिनको तुलनात्मक समीक्षा गर्न,
३. शब्दशक्ति, काव्यगुण र काव्यदोषको परिचय, प्रकार र स्वरूप बताउन,
४. रसको परिभाषा, रससामग्री, रसनिष्पत्तिका प्रमुख मान्यता, रसका भेद र साधारणीकरणवारे परिचय प्राप्त गर्न,
५. रसको मनोवैज्ञानिक आधारवारे जानकारी लिई रससिद्धान्तको समीक्षा गर्न,
६. ध्वनिसिद्धान्तको परिचय, परिभाषा, स्रोत, स्थापना, प्रकार, प्रासङ्गिकता र प्रयोजनवारे बताउन,
७. वस्तुध्वनि, अलङ्कारध्वनि र रसध्वनिको निरूपण गर्न,
८. काव्यका श्रेणी र ध्वनिसिद्धान्तको अन्य काव्यसिद्धान्तसँग सम्बन्ध पहिचान गर्न,
९. अलङ्कार सिद्धान्तको पृष्ठभूमि, प्रवर्तन, अलङ्कारको परिचय, परिभाषा र प्रकारवारे जानकारी प्राप्त गर्न,
१०. रुच्यकसम्मत अर्थालङ्कारको वर्गीकरण गरी अलङ्कारका प्रमुख प्रकार र अलङ्कार सिद्धान्तको समीक्षा गर्न,
११. रीतिसिद्धान्तको पृष्ठभूमि, प्रवर्तन, परिचय, परिभाषा, स्वरूपवारे जानकारी प्राप्त गर्न,
१२. रीतिका आधार र यसका भेद बताउन,
१३. रीतिसँग अलङ्कार, गुण, मार्ग, संघटना र शैलीको तुलना गर्न,
१४. वक्रोक्ति सिद्धान्तको पृष्ठभूमि, प्रवर्तन, परिचय, परिभाषा, स्वरूप र प्रकारवारे जानकारी प्राप्त गर्न,
१५. वक्रोक्ति र अलङ्कारको तुलना गर्न तथा वक्रोक्ति सिद्धान्तको समीक्षा गर्न ।

४. पाठ्यविषय

एकाइ एक : संस्कृत काव्यशास्त्रीय परम्परा

- १.१ संस्कृत काव्यशास्त्रको परिचय र परम्परा
- १.२ भरतमुनिदेखि जगन्नाथसम्मका काव्यपरिभाषाको समीक्षा
- १.३ शब्दशक्ति
 १. अभिधा, लक्षणा र व्यञ्जनाको परिचय
 २. शब्दकोटि : वाचक, लक्षक, व्यञ्जक
 ३. अर्थकोटि : वाच्यार्थ, लक्षार्थ, व्यङ्ग्यार्थ
- १.४ काव्यगुण
 १. काव्यगुणको परिचय
 २. काव्यगुणको स्वरूप : शब्दार्थपरक गुण, रसपरक गुण, मार्गपरक गुण
 ३. काव्यगुणको वर्गीकरण : त्रिगुणवादको स्थापना र त्रिगुणको निरूपण
- १.५ काव्यदोष
 १. काव्यदोषको परिचय
 २. काव्यदोषका प्रमुख प्रकार
- १.६ उपर्युक्त सिद्धान्तहरूमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : रससिद्धान्त

- २.१ रसको परिचय, परिभाषा, रसका दार्शनिक आधार
- २.२ रससामग्री : विभाव, अनुभाव र व्यभिचारीभाव/सञ्चारीभाव
- २.३ रसनिष्पत्तिसम्बन्धी प्रमुख मान्यता
- २.४ रसका भेद : हास्य, शृङ्गार, करुण, रौद्र, वीर, भयानक, वीभत्स, अद्भुत र शान्त
- २.५ रससाधारणीकरण
- २.६ रसको मनोवैज्ञानिक व्याख्या
- २.७ उपर्युक्त सिद्धान्तमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ तीन : ध्वनिसिद्धान्त

- ३.१ ध्वनिको परिचय, परिभाषा, स्रोत र स्थापना
- ३.२ ध्वनिको प्रासङ्गिकता र प्रयोजन
- ३.३ ध्वनिका प्रमुख भेदको परिचय
- ३.४ वस्तुध्वनि, अलङ्कारध्वनि र रसध्वनिको निरूपण
- ३.५ काव्यका श्रेणी : उत्तम, मध्यम र अधम काव्य
- ३.६ रस र ध्वनिको सम्बन्ध
- ३.७ ध्वनिसिद्धान्तको अन्य काव्य सिद्धान्तसँग सम्बन्ध
- ३.८ उपर्युक्त सिद्धान्तमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ चार : अलङ्कार सिद्धान्त

- ४.१ अलङ्कार सिद्धान्तको पृष्ठभूमि र प्रवर्तन
- ४.२ अलङ्कारको परिचय, परिभाषा
- ४.३ अलङ्कारका भेद : शब्दालङ्कार, अर्थालङ्कार र उभयालङ्कार
- ४.४ रुच्यकसम्मत अर्थालङ्कारको वर्गीकरण
- ४.५ प्रमुख अलङ्कारको परिचय : अनुप्रास (अन्त्यानुप्रास, वृत्त्यनुप्रास, श्रुत्यनुप्रास), यमक, उपमा, रूपक, उत्प्रेक्षा, स्वभावोक्ति, अतिशयोक्ति, सङ्कर, अर्थान्तरन्यास, श्लेष र संसृष्टि
- ४.६ उपर्युक्त सिद्धान्तमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ पाँच : रीतिसिद्धान्त

- ५.१ रीतिको पृष्ठभूमि र प्रवर्तन
- ५.२ रीतिको परिचय, परिभाषा र स्वरूप
- ५.३ रीतिका आधार : प्रदेशपरक, गुणपरक, कवि स्वभावपरक
- ५.४ रीतिका भेद : वैदर्भी, पाञ्चाली, गौडी
- ५.५ रीति र गुण तथा रीति र अलङ्कारको सम्बन्ध
- ५.६ रीति र मार्ग, रीति र संघटना, रीति र शैलीको तुलना
- ५.७ वामनउत्तरवर्ती युगमा रीतिको स्वरूप
- ५.८ उपर्युक्त सिद्धान्तमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ छ : वक्रोक्तिसिद्धान्त

- ६.१ वक्रोक्ति सिद्धान्तको पृष्ठभूमि र प्रवर्तन
- ६.२ वक्रोक्तिको परिचय, परिभाषा र स्वरूप
- ६.३ वक्रोक्तिका भेद : वर्णवक्रता, पदवक्रता, वाक्यवक्रता, प्रकरणवक्रता र प्रबन्धवक्रता
- ६.४ वक्रोक्ति र अलङ्कारको तुलना
- ६.५ उपर्युक्त सिद्धान्तमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

५. सन्दर्भसामग्री

आनन्दवर्धन, *ध्वन्यालोक*, वाराणसी : ज्ञानमण्डल लिमिटेड ।

कुन्तक, *वक्रोक्तिजीवितम्*, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत संस्थान ।

केशवप्रसाद उपाध्याय, *पूर्वीय साहित्य सिद्धान्त*, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।

Handwritten signature in blue ink.

Handwritten mark or signature.

नेपाल विश्वविद्यालय
नेपाल केन्द्रीय विभाग
काठमाडौं

गोविन्दप्रसाद भट्टराई, *पूर्वीय काव्यसिद्धान्त*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
 ---, (अनु.) *भरतमुनिको नाट्यशास्त्र*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
 जयमन्त मिश्र, *काव्य मीमांसा*, वाराणसी : चौखम्बा विद्या भवन ।
 नगेन्द्र, *रीति काव्य की भूमिका*, वाराणसी : नेसनल पब्लिसिड हाउस ।
 ---, *रससिद्धान्त*, दिल्ली : नेसनल पब्लिसिड हाउस ।
 नारायण गड्तौला, *रस र ध्वनिसिद्धान्त*, काठमाडौं : प्रगतिपुस्तक प्रकाशन ।
 पण्डितराज जगन्नाथ, *रसगङ्गाधर*, दिल्ली : भारतीय बुक डिपो ।
 भरतराज पन्त, *अलङ्कार परिचय*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
 मम्मट, *काव्य प्रकाश*, (टीका) आचार्य विश्वेश्वर, वाराणसी : ज्ञान मण्डल लिमिटेड ।
 मोहनराज शर्मा र खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, *पूर्वीय र पश्चात्य साहित्य सिद्धान्त*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
 मोहनहिमांशु थापा, *साहित्य परिचय*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
 राजवंश सहाय 'हीरा', *भारतीय आलोचनाशास्त्र*, पटना : विहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी ।
 विश्वनाथ, *साहित्यदर्पण*, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास ।
 विष्णुप्रसाद पौडेल, *संस्कृत काव्यशास्त्र*, काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।
 शैलेन्दुप्रकाश नेपाल, *ध्वनितात्त्विक समालोचना*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
 सोमनाथ शर्मा, *साहित्य प्रदीप*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

Carl @m

पाठ्यांश शीर्षक : नेपाली लोकसाहित्य

पाठ्यांश कोड : ५५३

तह : स्नातकोत्तर

सत्र : दोस्रो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक

क्रेडिट आवर : ३

पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र प्रणालीमा आधारित चार सत्र (दुई वर्ष) स्नातकोत्तर (एम.ए.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो। यो पाठ्यांश लोकसाहित्यको सिद्धान्त तथा नेपाली लोकसाहित्यको विधागत अध्ययन एवं तत्सम्बन्धी प्रायोगिक कार्यको अभ्यासमा केन्द्रित छ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. लोकसाहित्यको सैद्धान्तिक पक्षका बारेमा जानकारी दिने,
२. नेपाली लोकसाहित्यका विभिन्न विधाउपविधाका स्वरूप र प्रकारहरूको पहिचानका साथै विश्लेषण गर्ने,
३. लोकसाहित्यका विभिन्न विधाको सङ्कलन/सम्पादन तथा अध्ययन/अनुसन्धान परम्परा र उपलब्धिवारे जानकारी दिने,
४. उपर्युक्त विभिन्न सन्दर्भमा नेपाली लोकसाहित्यप्रति अभिरुचि जगाउनुका साथै यस क्षेत्रमा प्राज्ञिक क्रियाशीलताको अभिवृद्धि गर्ने।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. लोकसाहित्यको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, विशेषता, महत्त्व र प्रयोजनबारे बताउनु,
२. लोकसाहित्यको विधागत वर्गीकरण गर्न,
३. लोकसाहित्य र सिर्जित साहित्यको तुलना गर्न,
४. लोकसाहित्यको विधा सिद्धान्तका आधारमा नेपाली लोकसाहित्यका विधा उपविधाहरूको वर्गीकरण गर्न,
५. लोकसाहित्यका अध्ययन पद्धतिबारे परिचय प्राप्त गर्न,
६. नेपाली लोकगीत र लोककविताको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, तत्त्व, विशेषता र प्रकार बताउनु,
७. नेपाली लोकगाथा र लोककाव्यको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, तत्त्व, विशेषता र प्रकार बताउनु,
८. नेपाली लोककथा र लोकनाटकको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, तत्त्व, विशेषता र प्रकार बताउनु,
९. निर्धारित लोकगीत, लोककविता, लोकगाथा, लोककाव्य, लोककथा र लोकनाटकको विवेचना गर्न,
१०. नेपाली गाउँखाने कथा, उखान, टुक्का र मन्त्रको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, विशेषता र प्रकार बताउनु,
११. नेपाली लोकसाहित्यको सङ्कलन/सम्पादन तथा अध्ययन/अनुसन्धान परम्परा र उपलब्धिको विवेचना गर्न,
१२. नेपाली लोकसाहित्यको अध्ययन/अनुसन्धान कार्यमा प्रवृत्त हुन र यसका परम्परा र उपलब्धिहरूबारे जानकारी प्राप्त गर्न।

४. पाठ्यविषय

एकाइ एक : लोकसाहित्यको सैद्धान्तिक परिचय

- १.१ लोकसाहित्यको परिचय, परिभाषा र स्वरूप
- १.२ लोकसाहित्यका विशेषता
- १.३ लोकसाहित्यको महत्त्व र प्रयोजन
- १.४ लोकसाहित्यको विधागत वर्गीकरण
- १.५ लोकसाहित्य र सिर्जित साहित्यको सम्बन्ध, समानता र भिन्नता
- १.६ लोकसाहित्यका अध्ययन पद्धति : ऐतिहासिक, वर्णनात्मक, तुलनात्मक पद्धति, मनोविश्लेषणात्मक, साहित्यशास्त्रीय, भाषाशास्त्रीय, मानवशास्त्रीय, संरचनावादी पद्धति, सन्दर्भवादी पद्धति
- १.७ उपर्युक्त सिद्धान्तहरूमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : नेपाली लोकगीत र लोककविताको अध्ययन

२.१ नेपाली लोकगीत

१. नेपाली लोकगीतको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, तत्त्व र विशेषता
२. विभिन्न आधारमा नेपाली लोकगीतको वर्गीकरण
३. सामयिक र सदाकालिक लोकगीतको परिचय

Handwritten signature

Handwritten signature

२७

४. नेपाली लोकगीतको विवेचना

- (१) धार्मिक गीत : आरती, भोलाउलो, लोकभजन
- (२) संस्कारगीत : मागल, खाँडो, रत्यौली, सगुन, फाग
- (३) पर्वगीत : मालिसिरी, भैलो, देउसी, फागु, तिजे, भुओ, गौरा
- (४) श्रमगीत : जेठे, असारे, साउने, भदौरे, दाइँगीत
- (५) बाह्रमासे : भयाउरे, डेउडा, चुड्का, रोइला, ख्याली, सेलो, हाक्पारे, पालम, घाँसे, बाह्रमासा

२.२ नेपाली लोककविता

१. नेपाली लोककविताको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, तत्त्व र विशेषता
२. नेपाली लोककविताका प्रकारको परिचय : सिलोक, कूटपद्य, पहेली, कवित्त, दोहा, खाँडो
३. उपर्युक्त सिद्धान्त, रचनाको विवेचना तथा बोधप्रश्नको प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ तीन : नेपाली लोकगाथा र लोककाव्यको अध्ययन

- ३.१ नेपाली लोकगाथा र लोककाव्यको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, तत्त्व र विशेषता
- ३.२ विभिन्न आधारमा नेपाली लोकगाथा र लोककाव्यको वर्गीकरण
- ३.३ नेपाली लोकगाथा र लोककाव्यको विवेचना
 १. गाथा : डाँफे र मुरली, सरुमै रानी, हरिमल्ल राजाको गाथा
 २. कर्खा : भक्ति थापाको कर्खा, नवलसिंह वानियाँको कर्खा
 ३. धमारी : सतीकलसाको धमारी, श्रीकृष्णको धमारी
 ४. चाँचरी : रिपु मल्लको चाँचरी
 ५. चैत : अमरसिंहको चैत
 ६. भारत : बालाराजा काशीरामको भारत
 ७. सवाई : भोटको लडाइँको सवाई

३.४ उपर्युक्त सिद्धान्त, रचनाको विवेचना तथा बोधप्रश्नको प्रायोगिक अभ्यास
एकाइ चार : नेपाली लोककथा र लोकनाटकको अध्ययन

४.१ नेपाली लोककथा

१. नेपाली लोककथाको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, लोककथाको उत्पत्तिसम्बन्धी दृष्टिकोण, तत्त्व र विशेषता
२. विभिन्न आधारमा नेपाली लोककथाको वर्गीकरण
३. नेपाली लोककथाको विवेचना
 - (१) सुम्निमा र पारुहाड
 - (२) सुनकेसरी मैयाँ
 - (३) बाबु फाल्ने डोको

४.२ नेपाली लोकनाटक

१. नेपाली लोकनाटकको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, तत्त्व र विशेषता
२. विभिन्न आधारमा नेपाली लोकनाटकको वर्गीकरण
३. नेपाली लोकनाटकको विवेचना
 - (१) सोरठी
 - (२) घाटु
 - (३) रामायणको बालुन

४.३ उपर्युक्त सिद्धान्त, रचनाको विवेचना तथा बोधप्रश्नको प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ पाँच : नेपाली गाउँखाने कथा, उखान, टुक्का र मन्त्रको अध्ययन

- ५.१ नेपाली गाउँखाने कथा (अड्को, भयाँगा, घाउटा, भिड्डा) को परिचय, परिभाषा, स्वरूप, विशेषता र प्रकार
- ५.२ नेपाली उखानको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, विशेषता र प्रकार
- ५.३ नेपाली टुक्काको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, विशेषता र प्रकार
- ५.४ नेपाली मन्त्रको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, विशेषता र प्रकार
- ५.५ उपर्युक्त सिद्धान्त, रचनाको विवेचना तथा बोधप्रश्नको प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ छ : नेपाली लोकसाहित्यको सङ्कलन/सम्पादन र अध्ययन/अनुसन्धान परम्परा

- ६.१ नेपाली लोकसाहित्यको सङ्कलन/सम्पादन परम्परा र उपलब्धि
- ६.२ नेपाली लोकसाहित्यको अध्ययन/अनुसन्धान परम्परा र उपलब्धि
- ६.३ उपर्युक्त विषयमा प्रायोगिक अभ्यास

द्रष्टव्य :

- विद्यार्थीहरूले लोकसाहित्यका विभिन्न विधामा केन्द्रित रही विषयशिक्षकको निर्देशनमा ८×११ (एफोर आकार) को कम्तीमा २४ पृष्ठको लघुअध्ययनपत्र निर्माण गरी विभागमा प्रस्तुत गर्ने र वाह्य विज्ञवाट मूल्याङ्कन गराउने,
- यो पत्र सैद्धान्तिक र प्रायोगिक दुवै प्रकृतिको हुनेछ । यसको सत्रान्त परीक्षा पूर्णाङ्क ४० (चालीस) तथा लघुअध्ययनपत्र निर्माण पूर्णाङ्क २० (बीस) को हुनेछ ।

५. सन्दर्भसामग्री

- कपिलदेव लामिछाने, लोकसाहित्य सिद्धान्त, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
कुन्दनलाल उप्रेती, लोकसाहित्य के प्रतिमान, अलिगढ : भारत प्रकाशन मन्दिर ।
कुसुमाकर न्यौपाने, गोपीचन लोकनाटक, पोखरा : लेखक स्वयम् ।
----, लोकरामायण, पोखरा : लेखक स्वयम् ।
----, दशावतार बालन लोकनाटक, पोखरा : पेमाकुमारी न्यौपाने ।
----, नेपाली लोकगीत, पोखरा : फिस्टेल पब्लिकेसन ।
----, नेपाली लोकगीतका सन्दर्भ, पोखरा : फिस्टेल पब्लिकेसन ।
----, लोकरामायण, पोखरा : लेखक स्वयम् ।
कृष्णदेव उपाध्याय, लोकसाहित्य की भूमिका, इलाहाबाद : साहित्य भवन ।
कृष्णप्रसाद न्यौपाने, नेपाली लोकपद्यको सन्दर्भपरक विश्लेषण, काठमाडौं : रन्ता न्यौपाने ।
----, नेपाली लोकगीत : विचरण र दृष्टि, काठमाडौं : रन्ता न्यौपाने ।
----, हाम्रो संस्कृति र रोइला, काठमाडौं : सुकुन्दा पुस्तक भवन ।
कृष्णप्रसाद पराजुली, नेपाली लोकगीतको आलोक, काठमाडौं : वीणा प्रकाशन ।
----, नेपाली उखान र गाउँखाने कथा, काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।
खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, लोकसाहित्य परिचय, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
चूडामणि बन्धु, नेपाली लोकसाहित्य, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।
जयराम पन्त, धमारीको परिचय, काठमाडौं : गुड्डु पन्त ।
जीवेन्द्रदेव गिरी, लोकसाहित्यको अवलोकन, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।
----, हाम्रा लोकगाथा, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।
तुलसी दिवस, नेपाली लोककथाको अध्ययन, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
तुलसीप्रसाद गौतम, पूर्वाञ्चलका लोकगीतहरूको विधातात्विक अध्ययन, काठमाडौं : ओरिएन्टल पब्लिकेसन ।
त्रिलोचन पाण्डेय, लोकसाहित्यका अध्ययन, इलाहाबाद : लोकभारती प्रकाशन ।
दिव्येश्वरी जोशी, डोटेली उखान : विश्लेषणात्मक अध्ययन, काठमाडौं : पूर्णप्रकाश नेपाल यात्री अध्ययन तथा अनुसन्धान केन्द्र ।
द्रोणकुमार उपाध्याय, पौडेल, लोकवार्ता सिद्धान्त र नेपाली सन्दर्भ, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
देवकान्त पन्थ, डोटेली लोकसाहित्य, काठमाडौं : त्रि.वि.नेपाल तथा एसियाली अध्ययन केन्द्र ।
धर्मराज थापा र हंसपुरे सुवेदी, नेपाली लोकसाहित्यको विवेचना, काठमाडौं : त्रि.वि.पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।
ध्रुवकुमार घिमिरे, नेपाली भाषाका टुक्काको सैद्धान्तिक विमर्श, काठमाडौं : वि रिड ।
ध्रुवप्रसाद भट्टराई, नेपाली लोककविताको काव्यशास्त्रीय विश्लेषण, काठमाडौं : निर्मला पाण्डे (भट्टराई) ।
पूर्णप्रकाश नेपाल यात्री, भेरी लोकसाहित्य, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
प्रदीप रिमाल, कर्णाली लोकसंस्कृति खण्ड ५, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
मोतीलाल पराजुली, नेपाली लोकगाथा, पोखरा : श्रीमती तारादेवी पराजुली ।
----, नेपालमा प्रचलित नृत्य र नृत्यनाटिकाहरू, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
मोहनराज शर्मा र खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, लोकवार्ताविज्ञान र लोकसाहित्य, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
लोकवार्ता परिषद् नेपाल, नेपाली लोकवार्ता (भाग १-१०), काठमाडौं : लोकवार्ता परिषद् नेपाल ।
विजय चालिसे, डोटेली लोकसंस्कृति र साहित्य, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
पडानन्द पौड्याल, नेपाली लोकविश्वास, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
शिवप्रसाद पौड्याल, नेपाली गाउँखाने कथाकोश, गुल्मी : सुशीला पौड्याल र श्रद्धा पौड्याल ।
----, नेपाली उखानको विषयात्मक अध्ययन, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
हंसपुरे सुवेदी, नेपाली लोकजीवन र लोकविश्वास, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
हुमकान्त पाण्डे, लोकसुसेली, पोखरा : लेखक स्वयम् ।

काठमाडौं, २९
साभा प्रकाशन
काठमाडौं

विश्वविद्यालय
काठमाडौं
साभा प्रकाशन
काठमाडौं

पाठ्यांश शीर्षक : नेपाली आख्यान

पाठ्यांश सङ्केत : ५५४

तह : एम. ए.

सत्र : दोस्रो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक

क्रेडिट आवर : ३

पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र प्रणालीमा आधारित चार सत्र (दुई वर्ष) स्नातकोत्तर (एम.ए.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो। यो पाठ्यांश नेपाली आख्यान (कथा र उपन्यास) को सिद्धान्त तथा नेपाली आख्यानकार (कथाकार र उपन्यासकार) र तिनका आख्यानको अध्ययन एवं तत्सम्बन्धी प्रायोगिक कार्यको अभ्यासमा केन्द्रित छ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. पूर्वीय, पाश्चात्य र नेपाली सन्दर्भबाट कथा र उपन्यासको सैद्धान्तिक परिचय दिने,
२. नेपाली कथा र उपन्यासका विभिन्न धाराका प्रमुख कथाकार र उपन्यासकारका प्रवृत्ति र योगदानको विश्लेषण गर्ने,
३. विभिन्न धाराका कथाकार र उपन्यासकारका निर्धारित कृतिको विश्लेषण र मूल्याङ्कन गर्ने।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. कथा र उपन्यासको परिचय, परिभाषा, संरचना घटक र वर्गीकरणबारे सैद्धान्तिक ज्ञान प्राप्त गर्न,
२. गुरुप्रसाद मैनालीका प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित कथाको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
३. विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको कथायात्रा, प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित कथाको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
४. भवानी भिक्षुको कथायात्रा, प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित कथाको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
५. गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले' को कथायात्रा, प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित कथाको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
६. रमेश विकलको कथायात्रा, प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित कथाको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
७. इन्द्रबहादुर राईको कथायात्रा, प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित कथाको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
८. मनु ब्राजाकीका कथायात्रा, प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित कथाको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
९. हरिहर खनालको कथायात्रा, प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित कथाको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
१०. लैनसिंह वाङ्देलको उपन्यासयात्रा, प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित उपन्यासको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
११. गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले' को उपन्यासयात्रा, प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित उपन्यासको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
१२. विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको उपन्यासयात्रा, प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित उपन्यासको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
१३. इन्द्रबहादुर राईको उपन्यासयात्रा, प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित उपन्यासको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
१४. पारिजातको उपन्यासयात्रा, प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित उपन्यासको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
१५. धुवचन्द्र गौतमको उपन्यासयात्रा, प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित उपन्यासको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न।

Handwritten signatures and stamps:
- A large blue star-shaped stamp with Nepali text.
- A circular stamp with a star and Nepali text.
- A rectangular stamp with Nepali text.
- Handwritten signatures in blue ink.

४. पाठ्यविषय

एकाइ एक : आख्यानको सैद्धान्तिक परिचय

- १.१ पूर्वीय, पाश्चात्य र नेपाली सन्दर्भबाट कथा र उपन्यासको परिचय, परिभाषा र स्वरूप
- १.२ कथा र उपन्यासका संरचक घटक
- १.३ कथा र उपन्यासको वर्गीकरणका आधार र प्रकार
- १.४ साहित्यका अन्य विधासँग कथा र उपन्यासको तुलना
- १.५ उपर्युक्त सिद्धान्तमा केन्द्रित रही कथा र उपन्यासको प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : गुरुप्रसाद मैनाली, विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला, भवानी भिक्षु र गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले' का कथाको अध्ययन

२.१ गुरुप्रसाद मैनाली

१. गुरुप्रसाद मैनालीको परिचय, प्रवृत्ति र योगदान
२. गुरुप्रसाद मैनालीको 'परालको आगो' कथाको विवेचना
३. गुरुप्रसाद मैनालीका 'परालको आगो' कथाका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

२.२ विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला

१. विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको परिचय, कथायात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाका 'श्वेतभैरवी' कथाको विवेचना
३. विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाका 'श्वेतभैरवी' कथाका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

२.३ भवानी भिक्षु

१. भवानी भिक्षुको परिचय, कथायात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. भवानी भिक्षुका 'माउजङ वावुसाहेबको कोट' कथाको विवेचना
३. भवानी भिक्षुका 'माउजङ वावुसाहेबको कोट' कथाका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

२.४ गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले'

१. गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले' को परिचय, कथायात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले' का 'भाँडो' कथाको विवेचना
३. गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले' का 'भाँडो' कथाका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

२.५ उपर्युक्त कथाकारका कथाको बोधप्रश्न र सप्रसङ्ग व्याख्यासम्बन्धी प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ तीन : रमेश विकल, इन्द्रबहादुर राई, मनु ब्राजाकी र हरिहर खनालका कथाको अध्ययन

३.१ रमेश विकल

१. रमेश विकलको परिचय, कथायात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. रमेश विकलका 'शव सालिक र सहस्र बुद्ध' कथाको विवेचना
३. रमेश विकलका 'शव सालिक र सहस्र बुद्ध' कथाका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

३.२ इन्द्रबहादुर राई

१. इन्द्रबहादुर राईको परिचय, कथायात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. इन्द्रबहादुर राईको 'कठपुतलीको मन' कथाको विवेचना
३. इन्द्रबहादुर राईको 'कठपुतलीको मन' कथाका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

३.३ मनु ब्राजाकी

१. मनु ब्राजाकीको परिचय, कथायात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. मनु ब्राजाकीका 'अवमूल्यन' कथाको विवेचना
३. मनु ब्राजाकीको 'अवमूल्यन' कथाका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

३.४ हरिहर खनाल

१. हरिहर खनालको परिचय, कथायात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. हरिहर खनालको 'आकाश छुने डाँडोमुनि' कथाको विवेचना
३. हरिहर खनालको 'आकाश छुने डाँडोमुनि' कथाका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

३.५ उपर्युक्त कथाकारका कथाको बोधप्रश्न र सप्रसङ्ग व्याख्यासम्बन्धी प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ चार : लैनसिंह बाइदेल, गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले' र विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाका उपन्यासको अध्ययन

४.१ लैनसिंह बाइदेल

१. लैनसिंह बाइदेलको परिचय, उपन्यासयात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. लैनसिंह बाइदेलको 'लङ्गडाको साथी' उपन्यासका विवेचना
३. लैनसिंह बाइदेलको 'लङ्गडाको साथी' उपन्यासका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

Handwritten signature and stamp

Handwritten signature and stamp

४.२ गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले'

१. गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले' को परिचय, उपन्यासयात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले' को 'पल्लोघरको भ्याल' उपन्यासको विवेचना
३. गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले' को 'पल्लोघरको भ्याल' उपन्यासका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

४.३ विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला

१. विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको परिचय, उपन्यासयात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको 'सुम्निमा' उपन्यासको विवेचना
३. विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको 'सुम्निमा' उपन्यासका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

४.४ उपर्युक्त उपन्यासकारका उपन्यासको बोधप्रश्न र सप्रसङ्ग व्याख्यासम्बन्धी प्रायोगिक अभ्यास
एकाइ पाँच : इन्द्रबहादुर राई, पारिजात र ध्रुवचन्द्र गौतमका उपन्यासको अध्ययन

५.१ इन्द्रबहादुर राई

१. इन्द्रबहादुर राईको परिचय, उपन्यासयात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. इन्द्रबहादुर राईको 'आज रमिता छ' उपन्यासको विवेचना
३. इन्द्रबहादुर राईको 'आज रमिता छ' उपन्यासका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

५.२ पारिजात

१. पारिजातको परिचय, उपन्यासयात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. पारिजातको 'शिरीषको फूल' उपन्यासको विवेचना
३. पारिजातको 'शिरीषको फूल' उपन्यासका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

५.३ ध्रुवचन्द्र गौतम

१. ध्रुवचन्द्र गौतमको परिचय, उपन्यासयात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. ध्रुवचन्द्र गौतमको 'डापी' उपन्यासको विवेचना
३. ध्रुवचन्द्र गौतमको 'डापी' उपन्यासका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

५.४ उपर्युक्त उपन्यासकारका उपन्यासको बोधप्रश्न र सप्रसङ्ग व्याख्यासम्बन्धी प्रायोगिक अभ्यास

५. पाठ्यसामग्री : कथाका लागि

दयाराम श्रेष्ठ (सम्पा.) *नेपाली कथा*, भाग ४, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

भवानी भिक्षु, *मैयाँसाहेब*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

मनुब्राजाकी, *अवमूल्यन*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

रमेश विकल, *नयाँ सडकको गीत*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

हरिहर खनाल, *हरिहर खनाल ग्रन्थावली* पहिलो भाग, काठमाडौं : जनसाहित्य प्रतिष्ठान ।

६. सन्दर्भसामग्री : कथाका लागि

ईश्वर वराल, *भ्यालवाट*, ललितपुर : साभा प्रकाशन

---, *आख्यानको उद्भव*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

कृष्णहरि वराल, *मनोविश्लेषण र साहित्य*, काठमाडौं : अक्सफोर्ड इन्टरनेसनल प्रा. लि.।

---, *कथा सिद्धान्त*, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।

खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, *आधुनिक नेपाली समालोचना*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।

---, 'कथा सिद्धान्त र नेपाली कथाको इतिहास', *सुलेख २५ कथा विशेषाङ्क* ।

गोपी मैनाली, *रमेश विकल समालोचनात्मक अन्वेषण*, काठमाडौं : सुरभि साहित्य प्रतिष्ठान ।

घनश्याम नेपाल, *आख्यानका कुरा*, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।

दयाराम श्रेष्ठ, *अभिनव कथाशास्त्र*, काठमाडौं : पालुवा प्रकाशन ।

---, *नेपाली कथा र कथाकार*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।

---, *नेपाली कथाकोश*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।

प्रतापचन्द्र प्रधान, *नेपाली कथावलोकन*, दार्जिलिङ : दीपा प्रकाशन ।

मुरारीप्रसाद रेग्मी, *मनोवैज्ञानिक समालोचना* (कथाखण्ड), ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

मोहनराज शर्मा, *कथाको विकास प्रक्रिया*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

---, *समकालीन समालोचना सिद्धान्त र प्रयोग*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।

लक्ष्मणप्रसाद गौतम र ज्ञानु अधिकारी, *नेपाली कथाको इतिहास*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।

नेपाली साहित्यकोश, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।

हरिप्रसाद पराजुली, *कथाको सिद्धान्त र विवेचन*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
Glenn CaLrk, *A manual of the short story art*. New York: The Macmillan Company.
Marjorie Boulton, *The anatomy of prose*. London: Routledge.
Percy Lubbock, *The craft of fiction*. London: Jonathan Cape.
M. H. Abrams & Geoffrey Galt Harpham, *A glossary of literary terms*. Australia: Thomson
Wadsworth.

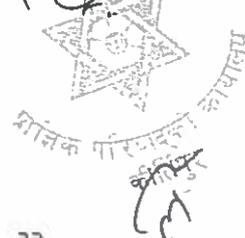
७. पाठ्यसामग्री : उपन्यासका लागि

इन्द्रवहादुर राई, *आज रमिता छ*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले', *पल्लो घरको भ्याल*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
ध्रुवचन्द्र गौतम, *डापी*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
पारिजात, *शिरीषको फूल*, ललितपुर : साभा प्रकाशन
लैनसिंह वाडदेले, *लङ्गडाको साथी*, काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार
विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला, *सुम्निमा*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

७. सन्दर्भसामग्री : उपन्यासका लागि

इन्द्रवहादुर राई, *नेपाली उपन्यासका आधारहरू*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
इ. एम. फोस्टर, *उपन्यास के पक्ष* (अनु.) पजुल भार्गव, जयपुर : राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी ।
ईश्वर बराल, *आख्यानको उद्भव*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
ऋषिराज बराल, *प्रगतिवाद र नेपाली उपन्यास*, विराटनगर ।
---, *उपन्यासको सौन्दर्यशास्त्र*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
---, *साहित्य र समाज*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान, *नेपाली उपन्यास र उपन्यासकार*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
कृष्णहरि बराल र नेत्र एटम, *उपन्यास सिद्धान्त र नेपाली उपन्यास*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
खगेन्द्रप्रसाद लुइटेले, *नेपाली उपन्यासको इतिहास*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
घनश्याम नेपाल, *आख्यानका कुरा*, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।
जर्ज लुकाच, *उपन्यास का सिद्धान्त* (अनु.) आनन्दप्रकाश, दिल्ली : मैकमिलन इन्डिया लिमिटेड ।
दुर्गावहादुर घर्ती, *मनोविश्लेषणात्मक नेपाली उपन्यासमा पात्रविधान*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
---, *केही दृष्टिकोण केही विश्लेषण*, काठमाडौं : ओरिएन्टल पब्लिकेसन ।
धनप्रसाद सुवेदी, *नेपाली उपन्यासमा आञ्चलिकता : सिद्धान्त परम्परा र प्रवृत्ति*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
नेपाली साहित्यकोश, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
प्रतापचन्द्र प्रधान, *भ्रमर उपन्यासको कृतिपरक विश्लेषण र मूल्याङ्कन*, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।
मुरारीप्रसाद रेग्मी, *मनोविश्लेषणात्मक समालोचना* (उपन्यास खण्ड), काठमाडौं : साभा प्रकाशन
मोहनराज शर्मा, *समकालीन समालोचना सिद्धान्त र प्रयोग*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
रवीन्द्रकुमार जैन, *उपन्यास सिद्धान्त और संरचना*, दिल्ली : नेसनल पब्लिसिड हाउस ।
राल्फ फक्स, *उपन्यास और लोकजीवन*, (अनु.) नरोत्तम नागर, दिल्ली : पिपल्स पब्लिसिड हाउस ।
राजेन्द्र सुवेदी, *नेपाली उपन्यास : परम्परा र प्रवृत्ति*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
---, *उत्तरवर्ती नेपाली उपन्यासको अध्ययन*, काठमाडौं : पाठ्यसामग्री प्रकाशन ।
विष्णुप्रसाद पौडेल, *उपन्यास सामालोचना*, काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।
E. M. Forster, *Aspect of the Novel*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd.
Edwin Muir, *The Structure of the Novel*. London: The Hagarth Press.
Jonathan Raban, *The technique of modern fiction: Essays in practical criticism*. London: Edward
Arnold Company.
M. H. Abrams & Geoffrey Galt Harpham, *A Glossary of Literary Terms*. Australia: Thomson
Wadsworth.
Marjorie Boulton, *The Anatomy of Prose*. London: Routledge.
Percy Lubbock, *The Craft of Fiction*. London: Jonathan Cape.
Philip Stevick, *The Theory of the Novel*. New York & London: The Free Press.

Carl @m

पाठ्यांश शीर्षक : पाश्चात्य समालोचना प्रणाली
पाठ्यांश सङ्केत : ५५५
तह : स्नातकोत्तर
सत्र : दोस्रो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक
क्रेडिट आवर. : ३
पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र (सेमेस्टर) प्रणालीमा आधारित चार सत्र (दुई वर्ष) स्नातकोत्तर (एम.ए.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यो पाठ्यांश समालोचनाका प्रमुख प्रकार र विधि र पाश्चात्य साहित्यका विभिन्न समालोचना प्रणाली र त्यससम्बन्धी प्रायोगिक कार्यको अभ्यासमा केन्द्रित छ ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. निर्धारित समालोचना पद्धतिको परिचय दिने,
२. निर्धारित समालोचना पद्धतिका आधारमा साहित्यिक कृतिको विश्लेषण गर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. नीतिपरक समालोचनाको परिचय, पृष्ठभूमि, प्रवर्तन, विकासप्रक्रिया र आधारभूत मान्यतासम्बन्धी ज्ञान प्राप्त गरी तिनका आधारमा साहित्यिक कृतिको विश्लेषण गर्न,
२. जीवनीपरक समालोचनाको परिचय, पृष्ठभूमि, प्रवर्तन, विकासप्रक्रिया र आधारभूत मान्यतासम्बन्धी ज्ञान प्राप्त गरी तिनका आधारमा साहित्यिक कृतिको विश्लेषण गर्न,
३. समाजपरक समालोचनाको परिचय, पृष्ठभूमि, प्रवर्तन, विकासप्रक्रिया र आधारभूत मान्यतासम्बन्धी ज्ञान प्राप्त गरी तिनका आधारमा साहित्यिक कृतिको विश्लेषण गर्न,
४. मनोविज्ञानपरक समालोचनाको परिचय, पृष्ठभूमि, प्रवर्तन, विकासप्रक्रिया र आधारभूत मान्यतासम्बन्धी ज्ञान प्राप्त गरी तिनका आधारमा साहित्यिक कृतिको विश्लेषण गर्न,
५. शैलीवैज्ञानिक समालोचनाको परिचय, पृष्ठभूमि, प्रवर्तन, विकासप्रक्रिया र आधारभूत मान्यतासम्बन्धी ज्ञान प्राप्त गरी तिनका आधारमा साहित्यिक कृतिको विश्लेषण गर्न,
६. संरचनावादी समालोचनाको परिचय, पृष्ठभूमि, प्रवर्तन, विकासप्रक्रिया र आधारभूत मान्यतासम्बन्धी ज्ञान प्राप्त गरी तिनका आधारमा साहित्यिक कृतिको विश्लेषण गर्न,
७. पाठकीय अनुक्रियापरक समालोचनाको परिचय दिन र यसका आधारमा साहित्यिक कृतिको विश्लेषण गर्न,
८. संस्कृतिपरक समालोचनाको परिचय दिन र यसका आधारमा साहित्यिक कृतिको विश्लेषण गर्न ।

३. पाठ्यवस्तु

एकाइ एक : नीतिपरक र जीवनीपरक समालोचना

१.१ नीतिपरक समालोचना

१. नीतिपरक समालोचनाको परिचय, पृष्ठभूमि, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया
२. प्लेटोका नीतिपरक समालोचनासम्बन्धी मान्यता
३. नीतिपरक समालोचनाका आधारभूत मान्यता
४. नीतिपरक समालोचनाका शक्ति र सीमा

१.२ जीवनीपरक समालोचना

१. जीवनीपरक समालोचनाको परिचय, पृष्ठभूमि, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया
२. जीवनीपरक समालोचनाका आधारभूत मान्यता
३. जीवनीपरक समालोचनाका शक्ति र सीमा

१.३ उपर्युक्त समालोचना पद्धतिमा आधारित प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : समाजपरक समालोचना

- २.१ समाजपरक समालोचनाको परिचय, पृष्ठभूमि, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया
- २.२ हिप्पोजेलाइट टेन, क्रिस्टोफर कडवेल र जर्ज लुकाजका समाजपरक समालोचनासम्बन्धी मान्यता
- २.३ समाजपरक समालोचनाका मार्क्सवादी र गैरमार्क्सवादी धारा

- २.४ समाजपरक समालोचनाका आधारभूत मान्यता
- २.५ समाजपरक समालोचनाका शक्ति र सीमा
- २.६ उपर्युक्त समालोचना पद्धतिमा आधारित प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ तीन : मनोविज्ञानपरक समालोचना

- ३.१ मनोविज्ञानपरक समालोचनाको परिचय, पृष्ठभूमि, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया
- ३.२ फ्रायडका मनोविज्ञानसम्बन्धी मान्यता
- ३.३ एडलरका मनोविज्ञानसम्बन्धी मान्यता
- ३.४ युङ्गका मनोविश्लेषणसम्बन्धी मान्यता
- ३.५ लकका नवमनोविश्लेषणसम्बन्धी मान्यता
- ३.६ मनोविज्ञानपरक समालोचनाका पद्धति र आधारभूत मान्यता
- ३.७ मनोविज्ञानपरक समालोचनाका शक्ति र सीमा
- ३.८ उपर्युक्त समालोचना पद्धतिमा आधारित प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ चार : शैलीवैज्ञानिक समालोचना

- ५.१ शैलीवैज्ञानिक समालोचनाको परिचय, पृष्ठभूमि, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया
- ५.२ शैलीवैज्ञानिक समालोचनाका तह
- ५.३ शैलीवैज्ञानिक समालोचनाका आधारभूत मान्यता
- ५.४ शैलीवैज्ञानिक समालोचनाका शक्ति र सीमा
- ५.५ उपर्युक्त समालोचना पद्धतिमा आधारित प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ पाँच : संरचनावादी समालोचना

- ५.१ संरचनावादी समालोचनाको परिचय, पृष्ठभूमि, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया
- ५.२ रुसी रूपवाद, चेकसंरचनावाद र फ्रान्सेली संरचनावादका प्रमुख मान्यता
- ५.३ संरचनावादी समालोचनाका प्रमुख मान्यता
- ५.४ संरचनावादी समालोचनाका शक्ति र सीमा
- ५.५ कृतिपरक समालोचना र पाठालोचन
- ५.६ उपर्युक्त समालोचना पद्धतिमा आधारित प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ छ : पाठकीय अनुक्रियापरक र संस्कृतिपरक समालोचना

- ६.१ पाठकीय अनुक्रियापरक समालोचना
 १. पाठकीय अनुक्रियापरक समालोचनाको परिचय
 २. पाठव्याख्यासम्बन्धी नवसिद्धान्त
 ३. ग्रहण र सम्प्रेषणसिद्धान्त
 ४. पाठकीय अनुक्रियापरक समालोचनाका शक्ति र सीमा
- ६.२ संस्कृतिपरक समालोचनापद्धति
 १. संस्कृतिपरक समालोचनाको परिचय
 २. साहित्य र संस्कृतिका बीचको सम्बन्ध
 ३. पूर्वीय र पाश्चात्य परम्परागत संस्कृति र साहित्य
 ४. अमूर्त संस्कृति र साहित्य
 ५. संस्कृतिपरक समालोचना प्रमुख विषय
- ६.३ उपर्युक्त समालोचना पद्धतिमा आधारित प्रायोगिक अभ्यास

५. सन्दर्भसामग्री

- अभि सुवेदी, *पाश्चात्य, काव्यसिद्धान्त*, साभा प्रकाशन, ललितपुर ।
 कृष्ण गौतम, *आधुनिक आलोचना : अनेक रूप अनेक पठन*, साभा प्रकाशन, ललितपुर ।
 खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल, *आधुनिक नेपाली समालोचना*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
 ---, *कविताको संरचनात्मक विश्लेषण*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
 ---, 'देवकोटाका काव्यकृतिमा सांस्कृतिक चेतना', *महाकवि देवकोटा व्याख्यानमाला*, (सम्पा.) महादेव अवस्थी, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
 ---, 'समका नाटकमा सांस्कृतिक दृष्टिकोण', *सम शतवार्षिकी स्मारिका* (सम्पा.) केशवप्रसाद उपाध्याय, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।

घनश्याम नेपाल, शैलीविज्ञान, गान्तोक : आँकुरा प्रकाशन ।

जनकलाल शर्मा, हाम्रो संस्कृति, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

दुर्गाबहादुर घर्ती, मनोविश्लेषणात्मक नेपाली उपन्यासमा पात्रविधान, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

मधुपर्क, अमूर्त संस्कृति विशेषाङ्क ।

मोहनराज शर्मा, शैलीविज्ञान, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।

---, समकालीन समालोचना : सिद्धान्त र प्रयोग, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।

मोहनराज शर्मा र खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, पूर्वीय र पश्चात्य साहित्य सिद्धान्त, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

राजेन्द्र सुवेदी र लक्ष्मणप्रसाद गौतम, (सम्पा.) रत्न बृहत् नेपाली समालोचना (सैद्धान्तिक खण्ड, प्रायोगिक खण्ड र भाग तीन), काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।

लक्ष्मणप्रसाद गौतम, नेपाली साहित्यमा उत्तरआधुनिक समालोचना, काठमाडौं : ओरिएन्टल प्रकाशन ।

वासुदेव त्रिपाठी, पश्चात्य समालोचनाको सैद्धान्तिक परम्परा-भाग २, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

Carl ...

hnr

पाठ्यांश शीर्षक : नेपाली महाकाव्य र खण्डकाव्य

पाठ्यांश कोड : ६०१

तह : स्नातकोत्तर

सत्र : तेस्रो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक

क्रेडिट आवर : ३

पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र प्रणालीमा आधारित चार सत्र (दुई वर्ष) स्नातकोत्तर (एम.ए.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो। यो पाठ्यांश महाकाव्य र खण्डकाव्य सिद्धान्त तथा नेपाली महाकाव्यकार र खण्डकाव्यकारका प्रमुख महाकाव्य र खण्डकाव्यको विवेचना एवं तत्सम्बन्धी प्रायोगिक कार्यको अभ्यासमा केन्द्रित छ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. पूर्वीय, पाश्चात्य र नेपाली सन्दर्भबाट महाकाव्य र खण्डकाव्य/लामोकविताको सैद्धान्तिक परिचय दिने,
२. नेपाली महाकाव्यका निर्धारित कविका प्रवृत्ति र योगदानको विवेचना गर्ने,
३. नेपाली खण्डकाव्य/लामोकविताका निर्धारित कविका प्रवृत्ति र योगदानको विवेचना गर्ने,
४. प्रमुख नेपाली महाकाव्य र खण्डकाव्य/लामोकविताको आस्वादन, विश्लेषण र मूल्याङ्कन गर्ने।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. महाकाव्य र खण्डकाव्य/लामोकविताको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, संरचकघटक र वर्गीकरणवारे ज्ञान प्राप्त गर्न,
२. भानुभक्त आचार्य, लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा र सोमनाथ सिग्दालको परिचय, महाकाव्यगत प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित काव्यको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
३. बालकृष्ण सम र मोदनाथ प्रश्रितको परिचय, महाकाव्यगत प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित काव्यको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
४. वसन्त शर्मा लुइटेल् र मोतीराम भट्टको परिचय, खण्डकाव्यगत प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित काव्यको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
५. लेखनाथ पौड्याल र लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको परिचय, खण्डकाव्यगत प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित काव्यको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
६. माधव घिमिरे र मोहन कोइरालाको परिचय, खण्डकाव्य/लामोकवितागत प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित काव्यको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न।

४. पाठ्यविषय

एकाइ एक : महाकाव्य र खण्डकाव्यको सैद्धान्तिक परिचय

- १.१ संस्कृत, पाश्चात्य र नेपाली सन्दर्भमा महाकाव्य र खण्डकाव्य/लामोकविताको परिचय, परिभाषा र स्वरूप
- १.२ महाकाव्य र खण्डकाव्यका संरचक घटक
- १.३ महाकाव्य र खण्डकाव्यको वर्गीकरण
- १.४ उपर्युक्त सैद्धान्तिक मान्यतामा आधारित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : भानुभक्त आचार्य, लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा र सोमनाथ सिग्दालका महाकाव्यको अध्ययन

- २.१ भानुभक्त आचार्य र 'रामायण' महाकाव्य
 १. भानुभक्त आचार्यको परिचय, प्रवृत्ति र योगदान
 २. भानुभक्त आचार्यको 'रामायण' महाकाव्यको विवेचना
 ३. भानुभक्त आचार्यको (सुन्दरकाण्ड) का विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग
- २.२ लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा र 'शाकुन्तल' महाकाव्य
 १. लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका महाकाव्ययात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
 २. लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको 'शाकुन्तल' महाकाव्यको विवेचना
 ३. लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको 'शाकुन्तल' महाकाव्य (१-३ सर्ग मात्र) का विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या
- २.३ सोमनाथ सिग्दाल र आदर्श राघव महाकाव्य
 १. सोमनाथ सिग्दालका महाकाव्यप्रवृत्ति र योगदान
 २. 'आदर्श राघव' महाकाव्यको विवेचना
 ३. 'आदर्श राघव' महाकाव्य (१-२ सर्ग मात्र) का विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या
- २.४ उपर्युक्त कृतिहरूको विवेचना, बोधप्रश्न तथा विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्याको प्रायोगिक अभ्यास

३७

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपालको विकास
काठमाडौं

एकाइ तीन : बालकृष्ण सम र मोदनाथ प्रश्रितका महाकाव्यको अध्ययन

३.१ बालकृष्ण सम र 'चिसो चूह्लो' महाकाव्य

१. बालकृष्ण समका महाकाव्यप्रवृत्ति र योगदान

२. बालकृष्ण समका 'चिसो चूह्लो' महाकाव्यको विवेचना

३. बालकृष्ण समका 'चिसो चूह्लो' महाकाव्य (१-३ सर्ग मात्र) का विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

३.२ मोदनाथ प्रश्रित र 'मानव' महाकाव्य

१. मोदनाथ प्रश्रितका महाकाव्ययात्रा, प्रवृत्ति र योगदान

२. मोदनाथ प्रश्रितका 'मानव' महाकाव्यको विवेचना

३. मोदनाथ प्रश्रितका 'मानव' महाकाव्य (१-३ सर्ग मात्र) का विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

३.३ उपर्युक्त कृतिहरूको विवेचना, बोधप्रश्न तथा विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्याको प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ चार : वसन्त शर्मा लुइटेल र मोतीराम भट्टका काव्यको अध्ययन

४.१ वसन्त शर्मा लुइटेल र 'कृष्णचरित्र'

१. वसन्त शर्मा लुइटेलको परिचय, प्रवृत्ति र योगदान

२. वसन्त शर्मा लुइटेलको 'कृष्णचरित्र' खण्डकाव्यको विवेचना

३. वसन्त शर्मा लुइटेलको 'कृष्णचरित्र' खण्डकाव्यका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

४.२ मोतीराम भट्ट र 'पिकदूत' खण्डकाव्य

१. मोतीराम भट्टको परिचय, प्रवृत्ति र योगदान

२. मोतीराम भट्टको 'पिकदूत' खण्डकाव्यको विवेचना

३. मोतीराम भट्टको 'पिकदूत' खण्डकाव्यका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

४.३ उपर्युक्त कृतिहरूको विवेचना, बोधप्रश्न तथा विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्याको प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ पाँच : लेखनाथ पौड्याल र लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका खण्डकाव्यको अध्ययन

५.१ लेखनाथ पौड्याल र 'ऋतुविचार' खण्डकाव्य

१. लेखनाथ पौड्यालको परिचय, खण्डकाव्ययात्रा, प्रवृत्ति र योगदान

२. लेखनाथ पौड्यालको 'ऋतुविचार' खण्डकाव्यको विवेचना

३. लेखनाथ पौड्यालको 'ऋतुविचार' (वसन्त, वर्षा र शरद् विचार) का विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

५.२ लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा र 'मुनामदन' खण्डकाव्य

१. लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको परिचय, खण्डकाव्ययात्रा, प्रवृत्ति र योगदान

२. लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको 'मुनामदन' खण्डकाव्यको विवेचना

३. लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको 'मुनामदन' का विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

५.३ उपर्युक्त कृतिहरूको विवेचना, बोधप्रश्न तथा विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्याको प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ छ : माधव घिमिरे र मोहन कोइरालाका काव्यको अध्ययन

६.१ माधव घिमिरे र 'राजेश्वरी' खण्डकाव्य

१. माधव घिमिरेको परिचय, खण्डकाव्ययात्रा, प्रवृत्ति र योगदान

२. 'राजेश्वरी' खण्डकाव्यको विवेचना

३. 'राजेश्वरी' खण्डकाव्यमा विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

६.२ मोहन कोइराला र 'गङ्गाप्रवास' लामो कविता

१. मोहन कोइरालाको परिचय, लामो कवितायात्रा, प्रवृत्ति र योगदान

२. 'गङ्गाप्रवास' लामो कविताको विवेचना

३. 'गङ्गाप्रवास' का विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

६.३ उपर्युक्त कृतिहरूको विवेचना, बोधप्रश्न तथा विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्याको प्रायोगिक अभ्यास

५. पाठ्यपुस्तक

बालकृष्ण सम, *चिसो चूह्लो*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

माधव घिमिरे, *राजेश्वरी*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

मोतीराम भट्ट, *मोती ग्रन्थावली*, (सम्पा.) रमा शर्मा, काठमाडौं : राष्ट्रिय युवा सेवाकोष ।

मोदनाथ प्रश्रित, *मानव*, काठमाडौं : लुम्बिनी प्रकाशन ।

मोहन कोइराला, *गङ्गाप्रवास* (नदी किनाराका भाभीमा सङ्कलित), काठमाडौं : हिमाली शिशु संस्थान ।

लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा, *मुनामदन*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा, *नेपाली शाकुन्तल महाकाव्य*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

लेखनाथ पौड्याल, *ऋतुविचार*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

सोमनाथ शर्मा सिग्दाल, *आदर्श राघव*, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।

६. सन्दर्भसामग्री

- कुमारबहादुर जोशी, महाकवि देवकोटा र उनका महाकाव्य, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
---, देवकोटाका कविताकृतिको कालक्रमिक विवेचना, काठमाडौं : सिद्धार्थ वनस्थली, प्राज्ञिक परिषद् ।
---, कवि कोइराला र उनको गङ्गाप्रवास, काठमाडौं : सरस्वती प्रकाशन ।
केशवप्रसाद उपाध्याय, तरुणतपसीको पुनर्मूल्याङ्कन, काठमाडौं : भानु प्रकाशन ।
कृष्ण गौतम, पश्चात्य महाकाव्य, काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।
---, देवकोटाका प्रबन्धकाव्य, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
---, प्राच्य महाकाव्य, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
कृष्णराज अधिकारी, महाकाव्य सिद्धान्त र देवकोटाका महाकाव्य, पोखरा : गण्डकी साहित्य संगम ।
खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल, कविताको संरचनात्मक विश्लेषण, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
---, कविता सिद्धान्त र नेपाली कविताको इतिहास, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
---, नेपाली काव्य समालोचना, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
चन्द्रप्रसाद न्यौपाने, नेपाली महाकाव्यको इतिहास र विश्लेषण, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
चूडामणि बन्धु, देवकोटा, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
ताराप्रसाद जोशी, आदर्श राघवको शास्त्रीय विवेचना, काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।
तुलसीप्रसाद गौतम, नेपाली खण्डकाव्यसिद्धान्त र प्रयोग, काठमाडौं : ओरिएन्टल पब्लिकेसन ।
नरहरि आचार्य, सोमनाथ शर्मा सिग्दाल र उनको महाकाव्यसाधना, काठमाडौं : सोमनाथ शतवार्षिकी समिति ।
नरेन्द्र चापागाईं र दधिराज सुवेदी (सम्पा.) काव्य समालोचना, विराटनगर : पूर्वाञ्चल साहित्य प्रतिष्ठान ।
नेत्रप्रसाद न्यौपाने, देवकोटाका काव्यकृतिमा मानवतावाद, काठमाडौं : आशिष बुक हाउस ।
भानुभक्त पोखरेल, माधव धिमिरेका विशिष्ट खण्डकाव्य, विराटनगर : श्याम पुस्तक भण्डार ।
महादेव अवस्थी, लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको खण्डकाव्यकारिता, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।
---, आधुनिक नेपाली खण्डकाव्य र महाकाव्यको विमर्श, काठमाडौं : इन्टेलेक्चुअल्ज बुक प्यालेस ।
राममणि रिसाल, नेपाली काव्य र कवि, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
रामप्रसाद ज्ञवाली, महाकाव्य सिद्धान्त र नेपाली प्रयोग, काठमाडौं : ऐरावती प्रकाशन ।
---, खण्डकाव्य समालोचना, काठमाडौं : ऐरावती प्रकाशन ।
लेखप्रसाद निरौला, राष्ट्रकवि धिमिरेको खण्डकाव्यकारिता, काठमाडौं : सनराइज पब्लिकेसन ।
वासुदेव त्रिपाठी, लेखनाथ पौड्यालको कवित्वको विश्लेषण र मूल्याङ्कन, काठमाडौं : त्रि.वि.पाविके ।
विष्णुकुमार खत्री, माधव धिमिरेको खण्डकाव्यकारिता विश्लेषण र मूल्याङ्कन, काठमाडौं : बृहस्पति पुस्तक प्रकाशन ।
शैलेन्दुप्रकाश नेपाल, राष्ट्रकवि माधव धिमिरे, काठमाडौं : गण्डकी सामाजिक गुठी ।

Carf@rmb

Carf@rmb

Carf@rmb

पाठ्यांश शीर्षक : नेपाली समालोचना
पाठ्यांश कोड : ६०२
तह : स्नातकोत्तर
सत्र : तेस्रो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक
क्रेडिट आवर : ३
पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र (सेमेस्टर) प्रणालीमा आधारित दुई वर्षे स्नातकोत्तर (एम.ए) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो। यो पाठ्यांश नेपाली समालोचनाको पृष्ठभूमि, परम्परा, नेपाली समालोचनाका प्रमुख प्रकार, प्रवृत्ति र उत्तरवर्ती चरणका नेपाली समालोचनाको अध्ययन र तत्सम्बन्धी प्रायोगिक कार्यको अभ्यासमा केन्द्रित रहेको छ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. समालोचनाको सैद्धान्तिक स्वरूपसम्बन्धी ज्ञान प्राप्त गर्ने
२. नेपाली समालोचनाका विकासप्रक्रियाको विवेचना गर्ने,
३. नेपाली समालोचनाका प्रमुख प्रकार र प्रवृत्तिको विश्लेषण गर्ने,
४. आधुनिक नेपाली समालोचनाको उत्तरवर्ती चरणका प्रवृत्तिको विश्लेषण गर्ने,
५. नेपाली समालोचनासम्बन्धी प्रायोगिक कार्यको अभ्यास गर्ने।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. समालोचनाको परिचय, परिभाषा र प्रकारहरूका बारेमा विवेचना गर्न,
२. नेपाली समालोचनाको पृष्ठभूमि, प्रवर्तन, परम्परा र प्रवृत्तिको विवेचना गर्न,
३. नेपाली समालोचनाको विकासप्रक्रियासम्बन्धी मतमतान्तर पहिल्याउन र कालविभाजन गर्न,
४. नेपाली समालोचनामा पूर्वीय काव्यशास्त्र र पाश्चात्य चिन्तनको प्रभावबारे बताउन,
५. नेपाली समालोचनाका प्रमुख प्रकार, प्रवृत्ति र प्रमुख समालोचकहरूको पहिचान र प्रमुख प्रवृत्तिहरूको विश्लेषण गर्न,
६. सैद्धान्तिक र प्रायोगिक नेपाली समालोचनाका प्रमुख प्रवृत्तिको विवेचना गर्न,
७. आधुनिक नेपाली समालोचनाको उत्तरवर्ती चरणका प्रमुख प्रकारहरूको पहिचान र प्रमुख समालोचक एवं तीनका प्रवृत्तिको विश्लेषण गर्न,
८. आधुनिक नेपाली समालोचनाको उत्तरवर्ती चरणमा राजनीतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र सञ्चार सन्दर्भको प्रभाव बताउन,
९. आधुनिक नेपाली समालोचनाको उत्तरवर्ती चरणमा पूर्ववर्ती समालोचनाप्रवृत्तिको निरन्तरताबारे विवेचना गर्न,
१०. नेपाली समालोचनामा सङ्कलन सम्पादन परम्पराको योगदानबारे बताउन।

४. पाठ्यविषय

एकाइ एक : समालोचनाको सैद्धान्तिक परिचय

- १.१ समालोचनाको परिचय र परिभाषा
- १.२ सैद्धान्तिक र प्रायोगिक समालोचनाको परिचय
- १.३ ऐतिहासिक, तुलनात्मक र अन्तर्विषयक समालोचनापद्धतिको परिचय
- १.४ वर्णनात्मक, व्याख्यात्मक विधि र टीका तथा भाष्य विधिको परिचय
- १.५ समीक्षा र समालोचनाको तुलना
- १.६ प्रभाववादी, सैद्धान्तिक, ऐतिहासिक, तुलनात्मक, विधापरक, अन्तर्विषयक र शोधपरक समालोचनाको परिचय
- १.७ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : नेपाली समालोचनाको विकासप्रक्रिया

- २.१ नेपाली समालोचनाको पृष्ठभूमि र प्रवर्तन
- २.२ नेपाली समालोचनामा संस्कृत तथा पाश्चात्य काव्यशास्त्रको प्रभाव
- २.३ नेपाली समालोचनाको परम्परा र प्रवृत्ति

- २.४ नेपाली समालोचनाको विकासप्रक्रियासम्बन्धी मतमतान्तर
- २.५ नेपाली समालोचनाको विकासप्रक्रियाको कालविभाजन
 १. नेपाली समालोचनाको पूर्वआधुनिक काल (१९४८-१९९८)
 २. नेपाली समालोचनाको आधुनिक काल (१९९९ देखि यता)
 - (१) पहिलो चरण : प्रभाववादी र सैद्धान्तिक समालोचना (१९९९-२०४७)
 - (२) दोस्रो चरण : वस्तुवादी र बहुलवादी समालोचना (२०४८ देखि यता)
- २.६ नेपाली समालोचनामा सङ्कलन सम्पादन परम्परा
- २.७ उपर्युक्त विषयका केन्द्रीयतामा रही नेपाली समालोचनाको विवेचना गर्ने प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ तीन : नेपाली समालोचनाका प्रकार र प्रवृत्तिगत अध्ययन

- ३.१ सैद्धान्तिक र प्रायोगिक नेपाली समालोचना
 १. संस्कृत काव्यशास्त्रीय परम्पराका सोमनाथ सिग्दाल, गोविन्दप्रसाद भट्टराई, चूडानाथ भट्टराय तथा अन्य प्रमुख नेपाली समालोचक र तिनका प्रवृत्ति
 २. पाश्चात्य काव्यशास्त्रीय परम्पराका रामकृष्ण शर्मा, यदुनाथ खनाल, अभि सुवेदी, तारानाथ शर्मा, वासुदेव त्रिपाठी तथा अन्य प्रमुख नेपाली समालोचक र तिनका प्रवृत्ति
- ३.२ नेपाली समालोचनाका प्रमुख प्रकार र प्रवृत्ति
 ३. जीवनीपरक नेपाली समालोचनाको परम्परा, मोतीराम भट्ट तथा अन्य प्रमुख नेपाली समालोचक र तिनका प्रवृत्ति
 ४. विधापरक नेपाली समालोचना परम्परा, बाबुराम आचार्य तथा अन्य प्रमुख नेपाली समालोचक र तिनका प्रवृत्ति
 ५. साहित्येतिहासपरक नेपाली समालोचना परम्परा, डिल्लीराम तिमिसना र माधव भँडारी, यज्ञराज सत्याल तथा अन्य प्रमुख नेपाली समालोचक र तिनका प्रवृत्ति
 ६. प्रगतिवादी नेपाली समालोचना परम्परा, कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान तथा अन्य प्रमुख नेपाली समालोचक र तिनका प्रवृत्ति
 ७. मनोविज्ञानपरक नेपाली समालोचना परम्परा, मुरारिप्रसाद रेग्मी तथा अन्य प्रमुख नेपाली समालोचक र तिनका प्रवृत्ति
 ८. प्रभावपरक नेपाली समालोचना परम्परा, मोतीराम भट्ट तथा अन्य प्रमुख नेपाली समालोचक र तिनका प्रवृत्ति
 ९. शोधपरक नेपाली समालोचना परम्परा, वासुदेव त्रिपाठी तथा अन्य प्रमुख नेपाली समालोचक र तिनका प्रवृत्ति
 १०. लोकसाहित्यपरक नेपाली समालोचना परम्परा, सत्यमोहन जोशी र अन्य प्रमुख नेपाली समालोचक र तिनका प्रवृत्ति
- ३.३ उपर्युक्त नेपाली समालोचनाका प्रमुख प्रवृत्तिहरूको विश्लेषण गर्ने प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ चार : आधुनिक नेपाली समालोचनाको उत्तरवर्ती चरणको प्रवृत्तिगत अध्ययन

- ४.१ आधुनिक नेपाली समालोचनाको उत्तरवर्ती चरणमा राजनीतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र सञ्चार सन्दर्भको प्रभाव
- ४.२ आधुनिक नेपाली समालोचनाको उत्तरवर्ती चरणमा पूर्ववर्ती समालोचनाप्रवृत्तिको निरन्तरता
- ४.३ आधुनिक नेपाली समालोचनाको उत्तरवर्ती चरणका प्रमुख नेपाली समालोचक र तिनका प्रवृत्ति
- ४.४ वस्तुपरक नेपाली समालोचना
 १. शैलीवैज्ञानिक नेपाली समालोचना परम्परा, मोहनराज शर्मा तथा अन्य प्रमुख नेपाली समालोचक र तिनका प्रवृत्ति
 २. संरचनावादी नेपाली समालोचना परम्परा, खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल् तथा अन्य प्रमुख नेपाली समालोचक र तिनका प्रवृत्ति
- ४.५ अन्तर्विषयक नेपाली समालोचना परम्परा, कृष्ण गौतम तथा अन्य प्रमुख नेपाली समालोचक र तिनका प्रवृत्ति
- ४.६ आप्रवासी नेपाली समालोचना परम्परा, प्रमुख नेपाली समालोचक र तिनका प्रवृत्ति
- ४.७ बहुलवादी, नारीवादी, सांस्कृतिक, समाजशास्त्रीय नेपाली समालोचना परम्परा, प्रमुख नेपाली समालोचक र तिनका प्रवृत्ति,
- ४.८ उपर्युक्त समालोचना प्रवृत्तिका केन्द्रीयतामा रही नेपाली समालोचना कृतिको विश्लेषण गर्ने प्रायोगिक अभ्यास

४९

काठमाडौं

२०७३

विश्वविद्यालय
काठमाडौं

५. सन्दर्भसामग्री

- ऋषिराज वराज, *मार्क्सवाद र उत्तर आधुनिकतावाद*, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
---, *आजको समालोचना*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
एकनारायण पौड्याल, *आधुनिक नेपाली समालोचनाको इतिहास*, चितवन : विमर्श नेपाल ।
---, *समालोचनाको सैद्धान्तिक स्वरूप*, चितवन : विमर्श नेपाल ।
कृष्ण गौतम, *आधुनिक आलोचना : अनेक रूप अनेक पठन*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
---, *उत्तरआधुनिक जिज्ञासा*, काठमाडौं : भृकुटी एकेडेमिक पब्लिकेसन ।
कृष्णप्रकाश श्रेष्ठ, *नेपाली समालोचक र समालोचना*, काठमाडौं : तन्नेरी प्रकाशन ।
कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान (सम्पा.), *साभा समालोचना*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
केशवराज पोखरेल, *नेपाली समालोचना र प्रतिनिधि समालोचक*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, *आधुनिक नेपाली समालोचना*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
---, *नेपाली काव्य समालोचना*, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
---, *नेपाली नाट्य समालोचना*, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
---, *नेपाली निबन्ध समालोचना*, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
---, *डायस्पोराको सैद्धान्तिक स्वरूप*, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
गोविन्दराज भट्टराई, *उत्तरआधुनिक विमर्श*, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
गोपी मैनाली, *अभिव्यञ्जना यात्राप्रति*, काठमाडौं : सुरभि साहित्य प्रतिष्ठान ।
---, *रमेश विकल समालोचनात्मक अन्वेषण*, काठमाडौं : सुरभि साहित्य प्रतिष्ठान ।
---, *युगकवि सिद्धिचरण कृति र प्रवृत्ति विश्लेषण*, काठमाडौं : दायित्व वाङ्मय प्रतिष्ठान ।
घनश्याम उपाध्याय, *नेपाली समालोचना*, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
घनश्याम नेपाल, *शैलीविज्ञान*, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।
चैतन्य, *समीक्षा र सौन्दर्य*, काठमाडौं : पाठ्यसामग्री प्रकाशन ।
ठाकुर शर्मा भण्डारी, *हास्यव्यङ्ग्य महारथी भैरव अर्याल*, काठमाडौं : सुरभि साहित्य प्रतिष्ठान ।
जानु अधिकारी, *नेपाली नारीसमालोचना : परम्परा, प्रवृत्ति र विश्लेषण*, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
देवीप्रसाद गौतम, *प्रगतिवाद : परम्परा र मान्यता*, काठमाडौं : श्रीमती मुना गौतम ।
ताराकान्त पाण्डे, *मार्क्सवाद, साहित्यको समाजशास्त्र र सांस्कृतिक अध्ययन*, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
तारालाल श्रेष्ठ, *शक्ति, स्रष्टा र सवालार्त्न*, काठमाडौं : किस्फोर्स पब्लिकेसन ।
नरेन्द्रराज प्रसाई, *नेपाली साहित्यका प्रमुख समालोचक*, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।
निनु चापागाई, *मार्क्सवादी चिन्तनमा सौन्दर्य*, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
नेत्र एटम, *समालोचनाको स्वरूप*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
---, *अन्तर्विषयक समालोचना*, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।
---, *नेपाली डायस्पोरा र अन्य समालोचना*, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।
मधुसूदन गिरी र नेत्र एटम, *नेपाली समालोचनाको इतिहास*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
माधवप्रसाद पोखरेल र अन्य, (सम्पा.), *जगदम्बा नेपाली साहित्यको बृहत् इतिहास*, पाँचौं ठेली, ललितपुर : जगदम्बा प्रकाशन ।
मोहनराज शर्मा, *शैलीविज्ञान*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
---, *आधुनिक तथा उत्तरआधुनिक पाठकमैत्री समालोचना*, काठमाडौं : क्वेस्ट पब्लिकेशन ।
---, *समालोचनाका नयाँ कोण*, काठमाडौं : ओरिएन्टल प्रकाशन ।
युवराज मैनाली, *दृष्टि : दृष्टिकोण*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
---, *केही प्रतिभा केही प्रवृत्ति*, नुवाकोट : नुवाकोट साहित्य प्रतिष्ठान ।
---, *समको पौराणिक नाट्यकौशल*, काठमाडौं : विएन प्रकाशन ।
राजेन्द्र सुवेदी, *नेपाली समालोचना : परम्परा र प्रवृत्ति*, काठमाडौं : पाठ्यसामग्री प्रकाशन ।
---, *जुगल सैद्धान्तिक नेपाली समालोचना*, काठमाडौं : जुगल पब्लिकेसन ।
राजेन्द्र सुवेदी र लक्ष्मणप्रसाद गौतम, (सम्पा.), *रत्न बृहत् नेपाली समालोचना* (सैद्धान्तिक खण्ड, प्रायोगिक खण्ड र भाग तीन), काठमाडौं : रत्नपुस्तक भण्डार ।
---, (सम्पा.), *नेपाली सैद्धान्तिक समालोचना*, काठमाडौं : जुगल पब्लिकेसन ।
लक्ष्मणप्रसाद गौतम, *नेपाली साहित्यमा उत्तरआधुनिक समालोचना*, काठमाडौं : ओरियन्टल पब्लिकेसन ।
लीला लुइटेल्, *नेपाली महिला साहित्यकार*, काठमाडौं : गुञ्जन ।
वासुदेव त्रिपाठी, *पाश्चात्य समालोचनाको सैद्धान्तिक परम्परा*, (भाग १, २), ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
सुकुम शर्मा, *समालोचक मोतीराम भट्ट*, काठमाडौं : अर्जुन सिटीला ।
---, *नेपाली भाषासाहित्यमा आन्दोलन*, काठमाडौं : हेरिटेज पब्लिकेसन ।

पाठ्यांश शीर्षक : नेपाली नाटक र निबन्ध

पाठ्यांश कोड : ६०३

तह : स्नातकोत्तर

सत्र : तेस्रो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक

क्रेडिट आवर : ३

पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र (सेमेस्टर) प्रणालीमा आधारित चार सत्र (दुई वर्ष) स्नातकोत्तर (एम.ए.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यो पाठ्यांश नेपाली नाटक, निबन्धको अध्ययनका निम्ति आवश्यक नाट्य सिद्धान्त, नेपालीका प्रमुख नाटककार र तिनका नाट्यकृति तथा निबन्ध सिद्धान्त, नेपालीका प्रमुख निबन्धकार र तिनका निबन्धकृतिको विवेचना र त्यससम्बन्धी प्रायोगिक कार्यको अभ्यासमा केन्द्रित छ ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. पूर्वीय, पाश्चात्य र नेपाली सन्दर्भबाट नाटकको सैद्धान्तिक परिचय दिने,
२. पाश्चात्य र नेपाली सन्दर्भबाट निबन्धको सैद्धान्तिक परिचय दिने,
३. निर्धारित नाटककार र निबन्धकारका प्रवृत्ति र योगदानको विवेचना गर्ने,
४. प्रमुख नेपाली नाटक र निबन्धको आस्वादन, विश्लेषण र मूल्याङ्कन गर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. नाटकको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, संरचक घटक, वर्गीकरण र नाट्याभिनयका प्रमुख पक्षवारे सैद्धान्तिक ज्ञान प्राप्त गर्न,
२. नाटक, रेडियोनाटक, गीतिनाटक र सङ्कनाटकको तुलना गर्न,
३. मोतीराम भट्ट र पहलमानसिंह स्वॉरको परिचय, नाट्यप्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित नाटकको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
४. बालकृष्ण सम, गोपालप्रसाद रिमाल, गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले' र विजय मल्लको परिचय, नाट्ययात्रा, प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित नाटकको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
५. निबन्धको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, संरचक घटक र वर्गीकरणवारे ज्ञान प्राप्त गर्न,
६. 'पृथ्वीनारायण शाहको दिव्योपदेश' र 'जङ्गबहादुरको बेलायत यात्रा' को विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न,
७. लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा, शङ्कर लामिछाने, भैरव अर्याल, तारानाथ शर्मा र श्यामप्रसाद शर्माको निबन्धयात्रा, प्रवृत्ति र योगदानको निरूपण गर्न तथा निर्धारित निबन्धको विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न ।

४. पाठ्यविषय

एकाइ एक : नाटकको सैद्धान्तिक परिचय

- १.१ पूर्वीय, पाश्चात्य र नेपाली सन्दर्भबाट नाटकको परिचय, परिभाषा र स्वरूप
- १.२ नाटकका संरचक घटक
- १.३ नाटकको वर्गीकरण (विषय, आयाम, परिणति र प्रस्तुतिका आधारमा)
- १.४ नाट्याभिनयका प्रमुख पक्ष : आङ्गिक, वाचिक, सात्त्विक र आहार्य
- १.५ नाटक, रेडियोनाटक, गीतिनाटक र सङ्क नाटकको तुलना
- १.६ उपर्युक्त सिद्धान्तमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : मोतीराम भट्ट र पहलमानसिंह स्वॉरका नाटकको अध्ययन

- २.१ मोतीराम भट्ट र 'प्रियदर्शिका' नाटक
 १. मोतीराम भट्टको परिचय, नाट्यप्रवृत्ति र योगदान
 २. मोतीराम भट्टको 'प्रियदर्शिका' नाटकको विवेचना
 ३. मोतीराम भट्टको 'प्रियदर्शिका' नाटकका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या
- २.२ पहलमानसिंह स्वॉर र 'अटलबहादुर' नाटक
 १. पहलमानसिंह स्वॉरको परिचय, नाट्यप्रवृत्ति र योगदान,
 २. पहलमानसिंह स्वॉरको 'अटलबहादुर' नाटकको विवेचना
 ३. पहलमानसिंह स्वॉरको 'अटलबहादुर' नाटकका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या
- २.३ उपर्युक्त नाटकमा केन्द्रित रही बोधप्रश्न र सप्रसङ्ग व्याख्यासम्बन्धी प्रायोगिक अभ्यास

Carf @ m d
विद्यालय
विभाग
काठमाडौं

एकाइ तीन : बालकृष्ण सम, गोपालप्रसाद रिमाल, गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले' र विजय मल्लका नाटकको अध्ययन

३.१ बालकृष्ण सम र 'प्रल्हाद' नाटक

१. बालकृष्ण समको परिचय, नाट्ययात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. बालकृष्ण समको 'प्रल्हाद' नाटकको विवेचना
३. बालकृष्ण समको 'प्रल्हाद' नाटकका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

३.२ गोपालप्रसाद रिमाल र 'यो प्रेम !' नाटक

१. गोपालप्रसाद रिमालको परिचय, नाट्ययात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. गोपालप्रसाद रिमालको 'यो प्रेम !' नाटकको विवेचना
३. गोपालप्रसाद रिमालको 'यो प्रेम !' नाटकका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

३.३ गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले' र 'भोको घर' नाटक

१. गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले' को परिचय, नाट्ययात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले' को 'भोको घर' नाटकको विवेचना
३. गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले' को 'भोको घर' नाटकका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

३.४ विजय मल्ल र 'जिउँदो लास' नाटक

१. विजय मल्लको परिचय, नाट्ययात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. विजय मल्लको 'जिउँदो लास' नाटकको विवेचना
३. विजय मल्लको 'जिउँदो लास' नाटकका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

३.५ उपर्युक्त नाटकमा केन्द्रित रही बोधप्रश्न र सप्रसङ्ग व्याख्यासम्बन्धी प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ चार : निबन्धको सैद्धान्तिक परिचय

४.१ निबन्धको परिचय, परिभाषा र विधागत स्वरूप

४.२ निबन्धका संरचक घटक

४.३ निबन्धको वर्गीकरण (आत्मपरक र वस्तुपरक एवं नियात्रा र संस्मरणसमेत)

४.४ उपर्युक्त सिद्धान्तमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ पाँच : पृथ्वीनारायण शाहको दिव्योपदेश र जङ्गबहादुरको बेलायत यात्राको अध्ययन

५.१ 'पृथ्वीनारायण शाहको दिव्योपदेश' को विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

५.२ 'जङ्गबहादुरको बेलायत यात्रा' को विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

५.३ उपर्युक्त कृतिमा केन्द्रित रही बोधप्रश्न र सप्रसङ्ग व्याख्यासम्बन्धी प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ छ : लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा, शङ्कर लामिछाने, भैरव अर्याल, तारानाथ शर्मा र श्यामप्रसाद शर्माका निबन्धको अध्ययन

६.१ लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा र 'कला र जीवन' निबन्ध

१. लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको परिचय, निबन्धयात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको 'कला र जीवन' निबन्धको विवेचना
३. लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको 'कला र जीवन' निबन्धका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

६.२ शङ्कर लामिछाने र 'एब्स्ट्रयाक्ट चिन्तन-प्याज' निबन्ध

१. शङ्कर लामिछानेको परिचय, निबन्धयात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. शङ्कर लामिछानेको 'एब्स्ट्रयाक्ट चिन्तन-प्याज' निबन्धको विवेचना
३. शङ्कर लामिछानेको 'एब्स्ट्रयाक्ट चिन्तन-प्याज' निबन्धका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

६.३ भैरव अर्याल र 'महापुरुषको सङ्गत' निबन्ध

१. भैरव अर्यालको परिचय, निबन्धयात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. भैरव अर्यालको 'महापुरुषको सङ्गत' निबन्धको विवेचना
३. भैरव अर्यालको 'महापुरुषको सङ्गत' निबन्धका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

६.४ तारानाथ शर्मा र 'धुमन्तेहरूसँग बरालिँदा' नियात्रा

१. नियात्राकार तारानाथ शर्माको परिचय, निबन्धयात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. नियात्राकार तारानाथ शर्माको 'धुमन्तेहरूसँग बरालिँदा' नियात्राको विवेचना
३. नियात्राकार तारानाथ शर्माको 'धुमन्तेहरूसँग बरालिँदा' नियात्राका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

६.५ श्यामप्रसाद शर्माका र 'एक घण्टा बिताउन' निबन्ध

१. श्यामप्रसाद शर्माको परिचय, निबन्धयात्रा, प्रवृत्ति र योगदान
२. श्यामप्रसाद शर्माको 'एक घण्टा बिताउन' निबन्धको विवेचना
३. श्यामप्रसाद शर्माको 'एक घण्टा बिताउन' निबन्धका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या

६.६ उपर्युक्त निबन्धमा केन्द्रित रही बोधप्रश्न र सप्रसङ्ग व्याख्यासम्बन्धी प्रायोगिक अभ्यास

५. पाठ्यपुस्तक : नाटकका लागि

गोपालप्रसाद रिमाल, *यो प्रेम !*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले', *भोको घर*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
पहलमान सिंह स्वार, *अटलबहादुर*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
बालकृष्ण सम, *प्रल्हाद*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
विजय मल्ल, *पत्थरको कथा*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

६. सन्दर्भसामग्री : नाटकका लागि

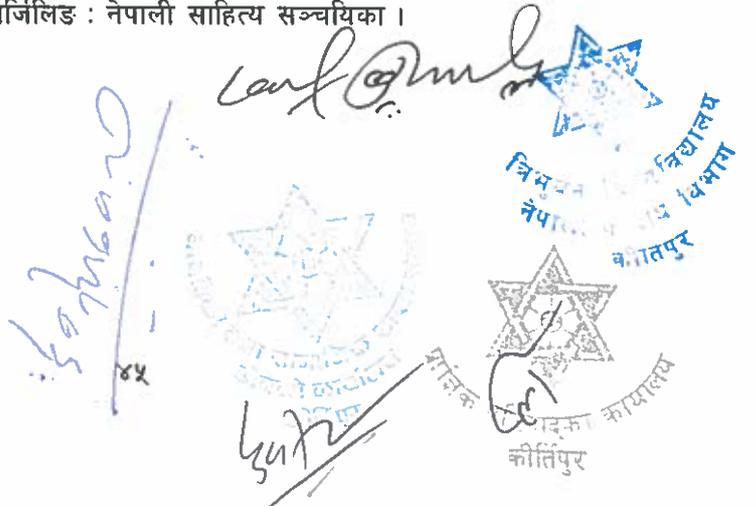
अशेष मल्ल, *सडक नाटक : सिद्धान्त, सिर्जना र प्रस्तुति*, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।
अशोक थापा, *नाट्य समीक्षा र अन्य समालोचना*, कीर्तिपुर : न्यूहीरा बुक्स इन्टरप्राइजेज ।
चूडामणि बन्धु, (सम्पा.) *साभा एकाइकी*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
ईश्वर बराल, *बालकृष्ण सम : व्यक्तित्व र कृतित्व*, काठमाडौं : बालकृष्ण सम फाउन्डेसन ।
केशवप्रसाद उपाध्याय, *समको दुःखान्त नाट्यचेतना*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
---, *नेपाली नाटक र नाटककार*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
---, *नेपाली नाटक तथा रङ्गमञ्च*, काठमाडौं : विद्यार्थी प्रकाशन ।
कुमार कोइराला, *केही आधुनिक नाटक र नाटककार*, काठमाडौं : ओरिएन्टल पब्लिकेसन ।
---, *समका दुखान्त नाटकमा द्वन्द्वविधान*, काठमाडौं : ओरिएन्टल पब्लिकेसन ।
खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, *नेपाली नाट्यसमालोचना*, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
घनश्याम कँडेल, *पाश्चात्य यथार्थवादी नाटक*, काठमाडौं : श्रीमती सुभद्रा कँडेल ।
तारानाथ शर्मा *सम र समका कृति*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
देवीप्रसाद सुवेदी, *समको सुखान्त नाट्यकारिता*, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।
---, *नाट्यसिद्धान्त*, काठमाडौं : सत्याल प्रकाशन ।
रामचन्द्र पोखरेल, *ऐतिहासिक नाटक र नाटककार बालकृष्ण सम*, काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।
ब्रतराज आचार्य, *आधुनिक नेपाली नाटक*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

७. पाठ्यपुस्तक : निबन्धका लागि

कमल दीक्षित (सम्पा.), *जङ्गबहादुरको बेलायत यात्रा*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
तारानाथ शर्मा, *बेलाइततिर बरालिँदा*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
---, (सम्पा.) *पच्चीस वर्षका नेपाली निबन्ध*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
बालकृष्ण पोखरेल (सम्पा.), *पाँच सय वर्ष*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
मोतीराम भट्ट, *प्रियदर्शिका नाटिका*, काठमाडौं : पाठ्यसामग्री प्रकाशन ।

८. सन्दर्भसामग्री : निबन्धका लागि

ईश्वर बराल, (सम्पा.), *सयपत्री*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, *नेपाली निबन्ध समालोचना*, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
गोपीकृष्ण शर्मा, *नेपाली निबन्ध परिचय*, काठमाडौं : रत्नपुस्तक भण्डार ।
ठाकुर पराजुली, *नेपाली साहित्यको परिक्रमा*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
दयाराम श्रेष्ठ, *नेपाली साहित्यका केही पृष्ठ*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
भरतकुमार भट्टराई, *हास्यव्यङ्ग्य सिद्धान्त*, काठमाडौं : श्रीमती रमा भट्टराई ।
राजेन्द्रप्रसाद पौडेल, *केही सञ्चरण : केही विचरण*, काठमाडौं : हिमशिखर ।
राजेन्द्र सुवेदी, (सम्पा.), *स्नातकोत्तर नेपाली निबन्ध*, काठमाडौं : पाठ्यसामग्री प्रकाशन ।
रामनाथ ओझा, *शङ्कर लामिछानेको निबन्धकारिता*, काठमाडौं : पालुवा प्रकाशन ।
रामलाल अधिकारी, *नेपाली निबन्धयात्रा*, दार्जिलिङ : नेपाली साहित्य सञ्चयिका ।

पाठ्यांश शीर्षक : आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरण
पाठ्यांश सङ्केत : ६०४
तह : स्नातकोत्तर
सत्र : तेस्रो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक
क्रेडिट आवर. : ३
पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र (सेमेस्टर) प्रणालीमा आधारित स्नातकोत्तर (एम.ए) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो। आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका विभिन्न विधा, प्रतिभा र प्रवृत्तिको अध्ययनजस्ता विषय समावेश गरिएको यो पाठ्यांश उपर्युक्त विषयको ज्ञान र तत्सम्बन्धी प्रायोगिक कार्यको अभ्यासमा केन्द्रित छ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका विभिन्न विधामा विभिन्न सन्दर्भहरूको प्रभावबारे बताउने,
२. आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका नेपाली कविता, आख्यान, नाटक र रङ्गमञ्च तथा निबन्धको विकास प्रक्रियाबारे बताउने।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणको निर्धारण गर्ने,
२. आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका राजनीतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र सञ्चारप्रविधिगत र साहित्यिक सन्दर्भको प्रभावमा केन्द्रित रही साहित्यिक कृतिहरूको पहिचान र समीक्षा गर्ने,
३. आधुनिक नेपाली कविताको उत्तरवर्ती चरणसँग सम्बद्ध अभियान-आन्दोलन र कविताका नवनव रूपको परिचय र प्रमुख कविहरूको पहिचान गरी प्रमुख प्रवृत्तिको विवेचना गर्ने,
४. आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणको आख्यान (कथा र उपन्यास) का नवनव रूपको परिचय र प्रमुख आख्यानकारको पहिचान गरी प्रमुख प्रवृत्तिको विवेचना गर्ने,
५. आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणको नाटकको परिचय र प्रमुख नाटककारको पहिचान गरी प्रमुख प्रवृत्तिको विवेचना गर्ने र नाट्य संस्थाको परिचय दिन,
६. आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका नेपाली सङ्कनाटक, रेडियो नाटक र गीतिनाटकको परिचय र प्रमुख प्रवृत्तिको समीक्षा गर्ने,
७. आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका निबन्ध (नियान्नासमेत) को परिचय र प्रमुख निबन्धकारको पहिचान गरी प्रमुख प्रवृत्तिको विवेचना गर्ने।

४. पाठ्यवस्तु

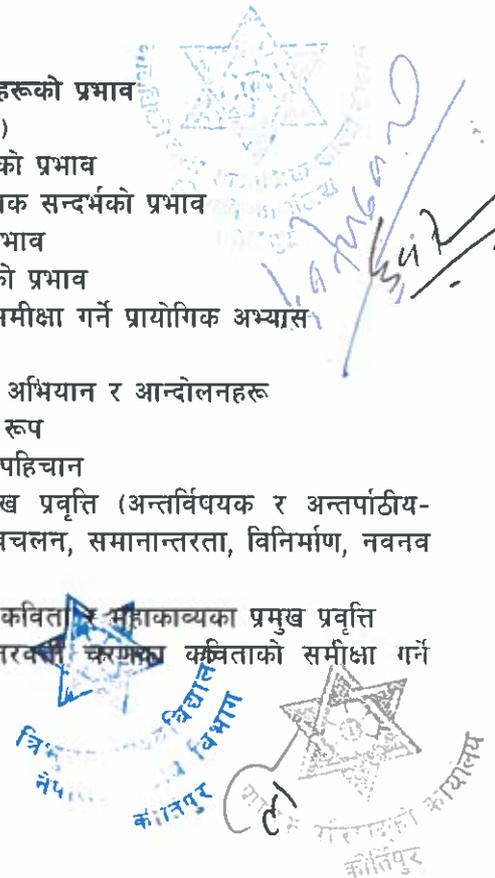
एकाइ एक : आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका विभिन्न सन्दर्भहरूको प्रभाव

- १.१ आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरण निर्धारण (२०३६ यता)
- १.२ आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणमा राजनीतिक सन्दर्भको प्रभाव
- १.३ आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणमा सामाजिक-सांस्कृतिक सन्दर्भको प्रभाव
- १.४ आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणमा सञ्चारप्रविधिको प्रभाव
- १.५ आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणमा साहित्यिक सन्दर्भको प्रभाव
- १.६ उपर्युक्त विषयमा केन्द्रित रही साहित्यिक कृतिहरूको पहिचान र समीक्षा गर्ने प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका कविता

- २.१ आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका कवितासँग सम्बद्ध अभियान र आन्दोलनहरू
- २.२ आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका कविताका नवनव रूप
- २.३ आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका प्रमुख कविहरूको पहिचान
- २.४ आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका कविताका प्रमुख प्रवृत्ति (अन्तर्विषयक र अन्तर्पाठीय-लगायतका विषयगत विविध प्रवृत्ति र शैलीगत प्रवृत्ति : चयन, विचलन, समानान्तरता, विनिर्माण, नवनव विम्ब, प्रतीक र मिथकको प्रयोग, प्रयुक्तिगत विविधता)
- २.५ आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका खण्डकाव्य/लामो कविता/महाकाव्यका प्रमुख प्रवृत्ति
- २.६ उपर्युक्त विषयका केन्द्रित रही आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका कविताको समीक्षा गर्ने प्रायोगिक अभ्यास

Carl @m

एकाइ तीन : आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका आख्यान

- ३.१ आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका प्रमुख आख्यानकारहरू र आख्यानको पहिचान
- ३.२ आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका आख्यानका नवनव रूप (लघुकथा र लघुउपन्याससमेत)
- ३.३ आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका नेपाली आख्यानका प्रमुख प्रवृत्ति (स्वैरकल्पना, आञ्चलिकता, श्यामव्यङ्ग्य, अधिआख्यान, विधामिश्रण, अन्तर्विषयकता र अन्तर्पाठीयता)
- ३.४ उपर्युक्त विषयका केन्द्रित रही आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका आख्यानको समीक्षा गर्ने प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ चार : आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका नाटक र रङ्गमञ्च

- ४.१ आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका प्रमुख नाटककारहरूको पहिचान
- ४.२ आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका नाटकसँग सम्बद्ध नाट्यसंस्था र रङ्गमञ्च
- ४.३ आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका नेपाली नाटक र रङ्गमञ्चका प्रमुख प्रवृत्ति (अस्तित्ववादी-विसङ्गतिवादी लेखन, सडकनाटकको प्रयोग, मिथकीयता, स्वैरकल्पनाको प्रयोग)
- ४.४ आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका नेपाली सडकनाटक, रेडियो नाटक र गीतिनाटकको परिचय र प्रमुख प्रवृत्ति
- ४.५ उपर्युक्त विषयका केन्द्रित रही आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका नाटकको समीक्षा गर्ने प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ पाँच : आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका निबन्ध

- ५.१ आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका प्रमुख निबन्धकार (नियामाकार, संस्मरणकारसमेत) को पहिचान
- ५.२ आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका नेपाली निबन्धका प्रमुख प्रवृत्ति (निजात्मकता, प्रवन्धात्मकता, वैचारिकता, दार्शनिकता, श्यामव्यङ्ग्यको प्रयोग, यथार्थको प्रकटीकरण र काव्यात्मक शैली तथा नियामाकारमा स्वदेश र विदेशका विभिन्न परिवेशको वर्णन र अनुभूतिपरकता)
- ५.३ उपर्युक्त विषयका केन्द्रित रही आधुनिक नेपाली साहित्यको उत्तरवर्ती चरणका निबन्धको समीक्षा गर्ने प्रायोगिक अभ्यास

५. सन्दर्भसामग्री

- अशेष मल्ल, *सडक नाटक : सिद्धान्त, सिर्जना र प्रस्तुति*, काठमाडौं : एकता पब्लिकेसन ।
एकनारायण पौड्याल, *नेपाली कथामा आञ्चलिकता*, काठमाडौं : ओरिएन्टल पब्लिकेसन ।
केशवप्रसाद उपाध्याय, *नेपाली नाटक र नाटककार*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
खगेन्द्रप्रसाद लुङ्गेल, *कवितासिद्धान्त र नेपाली कविताको इतिहास*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
---, *नेपाली उपन्यासको इतिहास*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
---, *नेपाली काव्य समालोचना*, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
---, *नेपाली नाट्य समालोचना*, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
---, *नेपाली निबन्ध समालोचना*, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
गोविन्दसिंह रावत, *विश्वरङ्गमञ्चमा सडकनाटक परम्परा*, काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।
दयाराम श्रेष्ठ, *नेपाली कथा र कथाकार*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
नारायण गड्ढौला, *समकालीन नेपाली कविताको समाजशास्त्र*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
नेत्र एटम, *समालोचनाको स्वरूप*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
मोहनराज शर्मा, *समकालीन समालोचना : सिद्धान्त र प्रयोग*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
---, *समालोचनाका नयाँ कोण*, काठमाडौं : ओरिएन्टल प्रकाशन ।
राजेन्द्र सुवेदी, *समसामयिक नेपाली उपन्यास*, काठमाडौं : तन्नेरी प्रकाशन ।
राजेन्द्र सुवेदी र लक्ष्मणप्रसाद गौतम, (सम्पा.) *रत्न वृहत् नेपाली समालोचना* (प्रायोगिक खण्ड), काठमाडौं : रत्नपुस्तक भण्डार ।
लक्ष्मणप्रसाद गौतम, *उत्तरवर्ती नेपाली समालोचना : केही प्रतिरूप*, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
---, *समकालीन नेपाली कविताका प्रवृत्ति*, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
लीला लुङ्गेल, *नेपाली महिला साहित्यकार*, काठमाडौं : गुञ्जन ।
पडानन्द पौड्याल, *नेपाली आख्यानमा अमूर्त संस्कृति*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
सुकुम शर्मा, *नेपाली भाषासाहित्यमा आन्दोलन*, काठमाडौं : हेरिटेज पब्लिसर्स ।

Handwritten signature in blue ink.

पाठ्यांश शीर्षक : भाषिक अध्ययनपरम्परा
पाठ्यांश सङ्केत : ६०५.१
तह : एम.ए.
सत्र : तेस्रो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक
क्रेडिट आवर : ३
पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र (सेमेस्टर) प्रणालीमा आधारित स्नातकोत्तर (एम.ए) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यो पाठ्यांश पूर्वीय, पाश्चात्य र नेपाली भाषिक अध्ययनपरम्पराको अध्ययनमा केन्द्रित छ ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. भाषिक चिन्तनको पूर्वीयपरम्पराको जानकारी प्राप्त गर्ने,
२. पाश्चात्य भाषिक चिन्तनपरम्पराबारे जानकारी प्राप्त गर्ने,
३. आधुनिक भाषिक चिन्तनपरम्परा र नेपाली भाषिक अध्ययनपरम्पराका बारेमा ज्ञान प्राप्त गर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न समर्थ हुनेछन् :

१. वैदिक भाषिक चिन्तनका वेद, ब्राह्मण र उपनिषद्मा भाषासम्बन्धी चर्चाको विवेचना गर्न,
२. निघण्टु र यास्कको निरुक्त ग्रन्थको भाषावैज्ञानिक विवेचना गर्न,
३. शिक्षाग्रन्थहरूमा प्रतिपादित वर्णोच्चारण प्रक्रियाको विवेचना गर्न,
४. पाणिनीय भाषिक चिन्तन परम्पराका सूत्रशैली, प्रत्याहार व्यवस्था र संज्ञाकरण एवं अन्तरालसम्बन्धी अवधारणाको पहिचान गर्न,
५. पाणिनीय व्याकरणमा वर्णव्यवस्था, सन्धिप्रक्रिया, पदरचना, कारकप्रक्रिया तथा कात्यायन र पतञ्जलिको योगदानको विवेचना गर्न,
६. उत्तरपाणिनीय भाषिक चिन्तनपरम्परामा भर्तृहरि तथा हेमचन्द्रका मान्यताको समीक्षा गर्न,
७. पूर्वीय अर्थचिन्तनमा स्फोटवादी, अपोहवादी, वाक्यार्थसम्बन्धी, अभिहितान्वयवादी र अन्विताभिधानवादी मान्यताबारे विवेचना गर्न,
८. ग्रीसेली रोमेली भाषिक चिन्तन परम्परा र यसका प्रमुख उपलब्धिको समीक्षा गर्न,
९. पोर्ट रोयल व्याकरण र त्यसपछिका अन्य व्याकरण परम्परामा ल्याटिन व्याकरणको प्रभावबारे बताउन,
१०. ऐतिहासिक भाषाविज्ञानका प्रमुख मान्यता र नव्यवैयाकरणहरूका भाषिक चिन्तनको विवेचना गर्न,
११. युरोपेली संरचनावाद र अमेरिकाली संरचनावादको पृष्ठभूमि, विकास र आधारभूत मान्यताको समीक्षा गर्न,
१२. रूपार्थपरक व्याकरण र रूपान्तरण व्याकरणको पृष्ठभूमि, विकास र आधारभूत मान्यताको समीक्षा गर्न,
१३. व्यवस्थापरक, प्रकार्यपरक र कारक व्याकरणको पृष्ठभूमि, विकास र आधारभूत मान्यताको समीक्षा गर्न,
१४. नेपाली भाषाचिन्तनको पृष्ठभूमि र परम्परागत भाषाचिन्तनबारे समीक्षा गर्न,
१५. पूर्वीय र पाश्चात्य भाषाचिन्तनको विवेचना गर्न,
१६. नेपाली भाषामा ऐतिहासिक भाषाचिन्तन र नेपाली भाषामा आधुनिक भाषाचिन्तनका बारेमा समीक्षा गर्न,
१७. नेपाली भाषामा संरचनावादी, रूपार्थपरक, रूपान्तरण, व्यवस्थापरक, प्रकार्यपरक र कारकीय भाषाचिन्तनका बारेमा विवेचना गर्न ।

४. पाठ्यविषय

एकाइ एक : पूर्वीय भाषिक अध्ययनपरम्परा

१.१ वैदिक भाषिक चिन्तन

१. वेद, ब्राह्मण र उपनिषद्मा भाषासम्बन्धी चर्चा
२. निघण्टु र यास्कको निरुक्त ग्रन्थको भाषावैज्ञानिक विवेचना
३. शिक्षा ग्रन्थहरूमा प्रतिपादित वर्णोच्चारण प्रक्रिया
४. पूर्वपाणिनीय व्याकरण परम्परा

१.२ पाणिनीय भाषिक चिन्तन

१. पाणिनि र उनका व्याकरण ग्रन्थ
२. पाणिनिको व्याकरणमा सूत्रशैली, प्रत्याहार व्यवस्था र संज्ञाकरण
३. पाणिनिको व्याकरणमा अधिकार र अन्तरालसम्बन्धी अवधारणा
४. पाणिनीय व्याकरणमा वर्णव्यवस्था, सन्धिप्रक्रिया, पदरचना र कारकप्रक्रिया
५. पाणिनीय व्याकरण परम्परामा कात्यायन र पतञ्जलिको योगदान
६. पाणिनीय व्याकरणका टीकावृत्ति र कौमुदी परम्परा

Handwritten signatures and stamps are present in the bottom right corner. One signature is 'Caul' and another is 'Kishor'. There are also several circular stamps, including one from Tribhuvan University and another from the Faculty of Education, Kathmandu. The text 'विद्यालय' and 'काठमाडौं' is visible on the stamps.

- १.३ उत्तरपाणिनीय भाषिक चिन्तन
 १. मौलिक भाषिक परम्परा
 २. भर्तृहरिको पद तथा वाक्यसम्बन्धी मान्यता
 ३. प्राकृत र अपभ्रंश भाषाको विकासप्रक्रिया
 ४. हेमचन्द्रको वर्ण परिवर्तनसम्बन्धी व्यवस्था
- १.४ पूर्वीय अर्थचिन्तन
 १. शब्दार्थसम्बन्धी स्फोटवादी र अपोहवादी मान्यता
 २. वाक्यार्थसम्बन्धी अभिहितान्वयवादी तथा अन्विताभिधानवादी मान्यता
- १.५ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : पाश्चात्य भाषिक अध्ययनपरम्परा

- २.१ ग्रीसेली भाषिक चिन्तन परम्परा र यसका प्रमुख उपलब्धि
- २.२ रोमेली भाषिक चिन्तन परम्परा र यसका प्रमुख उपलब्धि
- २.३ पोर्ट रोयल व्याकरण र त्यसपछिका अन्य व्याकरण परम्परामा ल्याटिन व्याकरणको प्रभाव
- २.४ ऐतिहासिक भाषाविज्ञानका प्रमुख मान्यता र नव्यवैयाकरणहरूको भाषिक चिन्तन
- २.५ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ तीन : आधुनिक भाषिक चिन्तनपरम्परा

- ३.१ युरोपेली संरचनावाद
 १. युरोपेली संरचनावादको पृष्ठभूमि र विकास
 २. युरोपेली संरचनावादका आधारभूत मान्यता
- ३.२ अमेरिकाली संरचनावाद
 १. अमेरिकाली संरचनावादको पृष्ठभूमि र विकास
 २. अमेरिकाली संरचनावादका आधारभूत मान्यता
- ३.३ रूपार्थपरक व्याकरण
 १. रूपार्थपरक व्याकरणको पृष्ठभूमि र विकास
 २. रूपार्थपरक व्याकरणका आधारभूत मान्यता
- ३.४ रूपान्तरण व्याकरण
 १. रूपान्तरण व्याकरणको पृष्ठभूमि र विकास
 २. रूपान्तरण व्याकरणका आधारभूत मान्यता
- ३.५ व्यवस्थापक र प्रकार्यपरक व्याकरण
 १. व्यवस्थापक र प्रकार्यपरक व्याकरणको पृष्ठभूमि र विकास
 २. व्यवस्थापक र प्रकार्यपरक व्याकरणका आधारभूत मान्यता
- ३.६ कारक व्याकरण
 १. कारक व्याकरणको पृष्ठभूमि र विकास
 २. कारक व्याकरणका आधारभूत मान्यता
- ३.७ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ चार : नेपाली भाषिक अध्ययनपरम्परा

- ४.१. नेपाली भाषाचिन्तनको पृष्ठभूमि र परम्परागत भाषाचिन्तन
 १. पूर्वीय भाषाचिन्तन
 २. पाश्चात्य भाषाचिन्तन
- ४.२. नेपाली भाषामा ऐतिहासिक भाषाचिन्तन
- ४.३. नेपाली भाषामा आधुनिक भाषाचिन्तन
 १. संरचनावादी भाषाचिन्तन
 २. रूपार्थपरक भाषाचिन्तन
 ३. रूपान्तरण भाषाचिन्तन
 ४. व्यवस्थापक र प्रकार्यपरक भाषाचिन्तन
 ५. कारकीय भाषाचिन्तन
- ४.४ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

५. सन्दर्भसमाग्री

- चूडामणि बन्धु, *भाषाविज्ञानका सम्प्रदाय*, काठमाडौं : अक्षर सदन ।
टंक न्यौपाने र दीपकप्रसाद न्यौपाने, *पूर्वीय भाषिक चिन्तन परम्परा*, काठमाडौं : कन्काइ प्रकाशन ।
देवीप्रसाद गौतम, *फिल्मोरको कारक व्याकरण र नेपाली भाषाका कारकहरू*, काठमाडौं : चिरञ्जीवी घिमिरे ।
---, *मानक सिद्धान्त, विस्तारित मानक सिद्धान्त र नेपाली वाक्य व्यवस्था*, काठमाडौं : चिरञ्जीवी घिमिरे ।
---, *नेपाली रूपान्तरण व्याकरण*, काठमाडौं : चिरञ्जीवी घिमिरे
---, *नेपालीमा पदावली व्यवस्था*, अप्रकाशित विद्यावारिधि शोधप्रबन्ध, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र, संकाय, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।
नगेन्द्र (सम्पा.) *भाषाशास्त्र के सूत्रधार*, दिल्ली : नेसनल पब्लिसिड हाउस ।
नोम चम्स्की, *वाक्यविन्यासका सैद्धान्तिक पक्षः* (अनु.) रमानाथ सहाय, जयपुर : राजस्थान हिन्दीग्रन्थ अकादमी ।
पारसमणि भण्डारी र शालिकराम पौड्याल, *समाजभाषाविज्ञान र मनोभाषाविज्ञान*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
प्रेमप्रसाद चौलागाईं, *भाषाविज्ञानको परम्परा र पद्धति*, काठमाडौं : ओरिएन्टल पब्लिकेसन ।
व्लुमफिल्ड, *भाषा*, (अनु.) विश्वनाथप्रसाद, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास ।
भरतभूषण चौधरी, *संरचनात्मक भाषाविज्ञान*, न्यू दिल्ली : राधाकृष्ण प्रकाशन ।
भोलानाथ तिवारी, *आधुनिक भाषाविज्ञान*, दिल्ली : लिपि प्रकाशन ।
माधवप्रसाद पोखरेल, (सम्पा.) *जगदम्बा नेपाली साहित्यको बृहत् इतिहास* (पहिलो ठेली) ललितपुर : जगदम्बा प्रकाशन ।
मोहनप्रसाद तिमिल्सिना, *भाषिक कालको विश्लेषण*, काठमाडौं : रीता तिमिल्सिना ।
विद्यानिवास मिश्रसमेत (सम्पा.) *भारतीय भाषाशास्त्रीय चिन्तन*, जयपुर : राजस्थान हिन्दीग्रन्थ अकादमी ।
सुकुम शर्मा, *नेपाली व्याकरणको ऐतिहासिक सर्वेक्षण*, काठमाडौं : सनलाइट पब्लिकेसन ।
हेमाङ्गराज अधिकारी, *नेपाली कारक व्याकरण*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
C.J. Fillmore, 'The Case for Case', Bach & Harms (eds.), *Universals in Linguistic Theory*, New York: Holt Rinehart and Winston. pp. 1-88.
Ferdinand de Saussure, *Course in general linguistics* New York: Philosophical Library.
K . L. Pike, *Language in Relation to a Unified Theory of the Structure of Human Behavior*, The Hague : Mouton & Co.
M.A.k. Halliday, 'Categories of the Theory of Grammar', *Word*, Vol.17, 2, pp. 241- 292.
Noam Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Mass : MIT Press .
---, *Syntactic Structure*, The Hague : Mouton.
Zelling S. Harris, *Methods in Structural Linguistics*, Chicago : Chicago University Press.
---, *A Theory of Language and Information*, Oxford: Oxford University Press.

Carl...
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली भाषा विभाग
कीर्तिपुर

शास्त्रिक
कीर्तिपुर

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र प्रणालीमा आधारित चार सत्र (दुई वर्ष) स्नातकोत्तर (एम.ए.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो। यो पाठ्यांश लोकवार्ताको सिद्धान्त तथा नेपाली लोकवार्ताको अध्ययन एवं तत्सम्बन्धी प्रायोगिक कार्यको अभ्यासमा केन्द्रित छ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. लोकवार्ताको सैद्धान्तिक पक्षबारे जानकारी दिने,
२. लोकवार्ताका प्रमुख प्रकार र अध्ययनक्षेत्रबारे पहिचान गराउने,
३. लोकवार्ताका अध्ययन पद्धतिबारे जानकारी दिने,
४. विश्वसम्पदा तथा विश्वसम्पदासूचीमा रहेका नेपालका सांस्कृतिक तथा प्राकृतिक सम्पदाबारे जानकारी दिने,
५. उपर्युक्त विभिन्न सन्दर्भबाट नेपाली लोकवार्ताप्रति अभिरुचि जगाउनुका साथै यस क्षेत्रमा प्राज्ञिक क्रियाशीलताको अभिवृद्धि गर्ने।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. लोकवार्ताको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, विशेषता र प्रकार बताउने,
२. लोकवार्ताको अध्ययनक्षेत्र निर्धारण गर्ने,
३. लोकवार्ता र ज्ञानका अन्य शाखा बीचको सम्बन्धबारे परिचय प्राप्त गर्ने,
४. लोकवार्ता र मूर्त/अमूर्त सांस्कृतिक एवं प्राकृतिक सम्पदाबारे जानकारी प्राप्त गर्ने,
५. लोकवार्ताविज्ञानको परिचय, परिभाषा र स्वरूप बताउने,
६. मौखिक-श्रव्य, दृश्य-प्रदर्शनकारी र चिन्तनमूलक-ज्ञानमूलक लोकवार्ताको पहिचान गर्ने,
७. लोकवार्ताका संरचनावादी पद्धति, मनोविश्लेषणात्मक र सन्दर्भवादी अध्ययन पद्धतिबारे ज्ञान प्राप्त गर्ने,
८. विश्वसम्पदाको परिचय, परिभाषा र स्वरूप बताउने,
९. विश्वसम्पदाको वर्गीकरण गर्ने,
१०. विश्वसम्पदाको संरक्षण र व्यवस्थापन तथा सङ्कटमा रहेका विश्वसम्पदाबारे जानकारी प्राप्त गर्ने,
११. विश्वसम्पदासूचीमा सूचीकृत नेपालका सांस्कृतिक र प्राकृतिक सम्पदाको पहिचान गर्ने,
१२. विश्वसम्पदासूचीमा नेपालका सम्भावित विश्वसम्पदा स्थलबारे जानकारी प्राप्त गर्ने,
१३. नेपाली लोकवार्ताका विविध पक्षबारे प्रायोगिक अभ्यास गर्ने।

एकाइ एक : लोकवार्ताको सैद्धान्तिक परिचय

- १.१ लोकवार्ताको परिचय, परिभाषा, स्वरूप र विशेषता
- १.२ लोकवार्ताका प्रकार
- १.३ लोकवार्ताको अध्ययनक्षेत्र
- १.४ लोकवार्ता र ज्ञानका अन्य शाखा बीचको सम्बन्ध : धर्मशास्त्र, पुरातत्त्व, इतिहास, भूगोल, समाजशास्त्र, मानवशास्त्र, अर्थशास्त्र, मनोविज्ञान, चिकित्साशास्त्र, भाषाशास्त्र र संस्कृतिसँगको सम्बन्ध
- १.५ लोकवार्ता र मूर्त/अमूर्त सांस्कृतिक एवं प्राकृतिक सम्पदा
- १.६ लोकवार्ताविज्ञानको परिचय, परिभाषा, स्वरूप
- १.७ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : लोकवार्ताका प्रमुख प्रकार र अध्ययनका क्षेत्र

२.१ मौखिक-श्रव्य लोकवार्ता

१. मौखिक-श्रव्य लोकवार्ताको परिचय
२. मौखिक-श्रव्य परम्परामा रहेका लोकसाहित्यका स्थूल विधा (लोकगीत, लोककविता, लोकगाथा, लोककाव्य, लोककथा, लोकनाटकको परिचय, विशेषता र प्रस्तुति)
३. मौखिक-श्रव्य परम्परामा रहेका लोकसाहित्यका सूक्ष्म विधा (गाउँखाने कथा, उखाने, टुक्का, मन्त्र) को परिचय, विशेषता र प्रस्तुति)

Carf @m

२.२ दृश्य-प्रदर्शनकारी लोकवार्ता

१. लोकनृत्य (कीर्तन, भजन) को परिचय, विशेषता र प्रस्तुति
२. लोककला (चित्रकला, मूर्तिकला, वास्तुकला, काष्ठकला, मृत्तिकाकला, पाषणकला, गृहनिर्माणकला, कृषिऔजार निर्माणकला, घरायसी वस्तु निर्माणकला, पहिरन, आभूषण निर्माणकला, पाककला) को परिचय, विशेषता र प्रस्तुति
३. लोकशिल्प (हस्तकला, कालिगढी) को परिचय, विशेषता र प्रस्तुति
४. लोकअनुष्ठान (कर्मकाण्ड, धामीभाँकी, कुलपूजा, प्रकृतिपूजा, कृषिपूजा, लौकिक र अलौकिक देवीदेवताको पूजासम्बन्धी) को परिचय, विशेषता र प्रस्तुति
५. लोकआभूषण (गरगहना, वस्त्र, पहिरन) को परिचय, विशेषता र प्रस्तुति
६. परम्परागत जात्रा, खेल तथा बालखेलहरूको परिचय, विशेषता र प्रस्तुति

२.३ चिन्तनमूलक-ज्ञानमूलक लोकवार्ता

१. लोकविश्वास (धर्म, शकुन, अपशकुनसम्बन्धी) को परिचय र विशेषता
 २. सामाजिक संस्कार (जन्म, विवाह र मृत्यु संस्कार) को परिचय र विशेषता
 ३. लोकप्रथा (लोकप्रचलन, रीतिरिवाज, लोकपरम्परा, चालचलन, चाडपर्व) को परिचय र विशेषता
 ४. लोकोपचार (जडीबुटी, भारफुक, लोकमन्त्र) को परिचय र विशेषता
 ५. लोकयुक्ति (सन्धिसम्झौता, छलकपट, मुठभेड) को परिचय र विशेषता
- २.४ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ तीन : लोकवार्ताका अध्ययन पद्धति

- ३.१ संरचनावादी पद्धति
- ३.२ मनोविश्लेषणात्मक पद्धति
- ३.३ सन्दर्भवादी पद्धति
- ३.४ उपर्युक्त पद्धतिका विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ चार : विश्वसम्पदाको अध्ययन

४.१ विश्वसम्पदाको परिचय, परिभाषा र स्वरूप

४.२ विश्वसम्पदाको वर्गीकरण

१. सांस्कृतिक सम्पदा
२. प्राकृतिक सम्पदा
३. सांस्कृतिक र प्राकृतिक मिश्रित सम्पदा

४.३ विश्वसम्पदाको संरक्षण र व्यवस्थापन

१. संरक्षणका लागि कानुनी, नियमनकारी तथा अनुबन्धनात्मक उपायहरू
२. प्रभावकारी संरक्षणका लागि सिमानाहरूको व्यवस्था
३. सन्निकट क्षेत्रहरू
४. दिगो उपयोगहरू

४.५ सङ्कटमा रहेका विश्वसम्पदा

१. सङ्कटमा रहेका विश्वसम्पदा
२. सङ्कटमा रहेका विश्वसम्पदालाई सूचीमा राख्ने आधार
३. सङ्कटमा रहेका विश्वसम्पदाको सूचीमा रहेका सूचीकृत सम्पदाको संरक्षणको पुनरवलोकन

४.६ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ पाँच : विश्वसम्पदासूचीमा नेपालका सांस्कृतिक र प्राकृतिक सम्पदा

- ५.१ विश्वसम्पदासूचीमा सूचीकृत नेपालको सांस्कृतिक सम्पदा : काठमाडौं उपत्यका र लुम्बिनी
- ५.२ विश्वसम्पदासूचीमा सूचीकृत नेपालका प्राकृतिक सम्पदा : सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज र चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज
- ५.३ विश्वसम्पदासूचीमा नेपालका सम्भावित विश्वसम्पदा स्थल
 १. सांस्कृतिक सम्पदा : पनौतीको मध्यकालीन वास्तुकला, गोरखा दरवार, नुवाकोट दरवार, रामजानकी मन्दिर, दैलेखको भूर्ति मन्दिर, रुरुक्षेत्रको हृषीकेश मन्दिर, साँखुको वज्रयोगिनी मन्दिर, तिलौराकोट, रामग्रामको बुद्ध स्तूप, खोकना गाउँ र तोरीको तेल औद्योगिक सम्पदा
 २. प्राकृतिक सम्पदा : कीर्तिपुर, सिँजा उपत्यका, तानसेन बजार, लोमन्थाङ, मुस्ताङको मुक्तिनाथ उपत्यकाको गुफा
- ५.४ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

Carf @ m

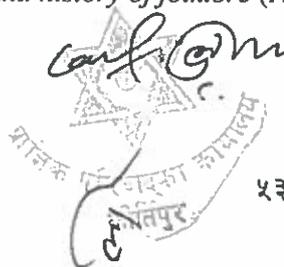

द्रष्टव्य :

- विद्यार्थीहरूले लोकवार्ताका विविध पक्षमा केन्द्रित रही विषयशिक्षकको निर्देशनमा ८×११ (एफोर आकार) को कम्तीमा २४ पृष्ठको अध्ययनपत्र निर्माण गरी विभागमा प्रस्तुत गर्ने र वाह्य विज्ञाट मूल्याङ्कन गराउने,
- यो पत्र सैद्धान्तिक र प्रायोगिक दुवै प्रकृतिको हुनेछ । यसको सत्रान्त परीक्षा पूर्णाङ्क ४० (चालीस) तथा अध्ययनपत्र निर्माण पूर्णाङ्क २० (बीस) को हुनेछ ।

५. सन्दर्भसामग्री

- कपिलदेव लामिछाने, *लोकसाहित्य सिद्धान्त*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
कुसुमाकर न्यौपाने, *रामायणको नाटिका*, पोखरा : लेखक स्वयम् ।
---, *लोकगाथा, मन्त्र, परिचय र विचार*, काठमाडौं : लेखक स्वयम् ।
कृष्णप्रसाद न्यौपाने, *नेपाली लोकसाहित्य सन्दर्भमा रोइला*, काठमाडौं : लेखक स्वयम् ।
खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, *लोकसाहित्य परिचय*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
चूडामणि बन्धु, *नेपाली लोकसाहित्य*, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।
चेतोनाथ शर्मा आचार्य, *हाग्रा धार्मिक चाडपर्व*, काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।
तुलसी दिवस र अन्य (सम्पा.) *नेपाली लोकवार्ता विमर्श*, काठमाडौं : नेपाली लोकवार्ता तथा संस्कृति समाज ।
तेजप्रकाश श्रेष्ठ, *नेपालमा जात्रा*, काठमाडौं : स्वदेश प्रकाशन प्रा. लि. ।
देवकान्त पन्त, *डोटेली लोकसाहित्य*, काठमाडौं : त्रि.वि.नेपाल तथा एसियाली अध्ययन केन्द्र ।
द्रोणकुमार उपाध्याय पौडेल, *लोकवार्ता सिद्धान्त र नेपाली सन्दर्भ*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
धर्मराज थापा र हंसपुरे सुवेदी, *नेपाली लोकसाहित्यको विवेचना*, काठमाडौं : त्रि.वि.पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।
ध्रुवप्रसाद भट्टराई, *नेपाली लोककविताको विमर्श*, काठमाडौं : ओरियन्टल पब्लिकेसन्स हाउस ।
ध्रुवप्रसाद भट्टराई र अन्य (सम्पा.), *नेपाली लोकवार्ताकोश*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
नेपाल सरकार, सूचना विभाग, 'विश्वसम्पदा सूचीमा सूचीकृत नेपालका सांस्कृतिक तथा प्राकृतिक सम्पदाहरू',
<https://chinarinepal.com/> विश्व-सम्पदा-सूचीमा-सूची/
प्रेम खत्री, (सम्पा.) *नेपालका जातीय संस्कार* (भाग १ देखि ८ सम्म), काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
मुकुन्द शर्मा, *नेपाल भाषाका डाफा भजन*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
---, *त्रिवेणीदेखि मुक्तिनाथसम्मका लोकनाटकहरू*, काठमाडौं : नेपाल सङ्गीत तथा नाट्य प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
मोतीलाल पराजुली, *नेपालमा प्रचलित नृत्य र नृत्यनाटिकाहरू*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
मोहनराज शर्मा र खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, *लोकवार्ताविज्ञान र लोकसाहित्य*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
युनेस्को, *अमूर्त सांस्कृतिक सम्पदा संरक्षणसम्बन्धी महासन्धि २००३*, पेरिस : युनेस्को ।
युनेस्को, *विश्वसम्पदा महासन्धिको कार्यान्वयनका लागि कार्यसञ्चाला निर्देशिका २०११*, पेरिस : युनेस्को ।
लोकवार्ता परिषद् नेपाल, *नेपाली लोकवार्ता* (भाग १ देखि १० सम्मका ठेली), काठमाडौं : लोकवार्ता परिषद् नेपाल ।
पडानन्द पौड्याल, *नेपाली लोकविश्वास*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
हंसपुरे सुवेदी, *नेपाली लोकजीवन र लोकविश्वास*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
A. Dundes (1965). *The study of folklore*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
A. Dundes (2007). *The meaning of folklore* (Simon J. B., Ed.). Utah: Utah State University Press.
C. S. Burne (1914). *The Handbook of Folklore*. London: Sidgwick & Jackson Ltd.
C. T. McCormick and K. K. White (Eds.), *Folklore: An encyclopedia of beliefs, customs, tales, music, and art* (2nd ed.). California, Colorado and Oxford: ABC-CLIO, LLC.
E. Oring (1986). Preface. *Folk groups and folklore genres : An introduction*. Utah: Utah State University Press.
J. H. Brunvand (Ed.). (1986). *American folklore: An encyclopedia*. New York & London: Garland Publishing, Inc.
T. Diwasa, C. Bandhu & B. Nepal (2007). *The intangible cultural heritage of Nepal: Future directions*. Kathmandu: UNESCO Kathmandu Office.
UNESCO World Heritage Centre, *Operational guidelines for the implementation of the world heritage Convention*.
UNESCO World Heritage Centre, Tentative lists of world heritage.
V. Propp (1984). *Theory and history of folklore* (Ariadna Y. M., et al., Eds.). Minneapolis: University of Minnesota Press.

५३

पाठ्यांश शीर्षक : आप्रवासी नेपाली साहित्य

पाठ्यांश सङ्केत : ६०५.३

तह : स्नातकोत्तर

सत्र : तेस्रो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक

क्रेडिट आवर : ३

पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र प्रणालीमा आधारित चार सत्र (दुई वर्ष) स्नातकोत्तर (एम.ए.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो। यो पाठ्यांश आप्रवास र आप्रवासी नेपाली साहित्यको सैद्धान्तिक ज्ञान तथा प्रायोगिक अभ्यासमा केन्द्रित छ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. डायस्पोरासम्बन्धी आधारभूत सैद्धान्तिक ज्ञान प्रदान गर्ने,
२. डायस्पोराको निर्माणप्रक्रिया र विकासप्रक्रियाका साथै डायस्पोरा र डायस्पोरा साहित्यका विशेषतासम्बन्धी सैद्धान्तिक र प्रायोगिक ज्ञान प्रदान गर्ने,
३. नेपाली डायस्पोराको वर्गीकरण तथा आप्रवासी नेपाली साहित्यको अवस्थाबारे जानकारी दिने,
४. नेपालबाहिर नेपाली साहित्य र नेपाली साहित्यको अन्तर्राष्ट्रियकरणबारे जानकारी दिने।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. डायस्पोराको ऐतिहासिक सन्दर्भ तथा डायस्पोराको प्रारम्भिक, वर्तमान र नेपाली अर्थबारे परिचय दिन,
२. डायस्पोराका उल्लेख्य पक्षबारे जानकारी दिई डायस्पोराको परिभाषा र स्वरूपबारे बताउन,
३. डायस्पोरा निर्माणप्रक्रियाका आधार र डायस्पोराको विकासप्रक्रियाबारे जानकारी गराउन,
४. व्यक्ति डायस्पोरा र साहित्य डायस्पोराको परिचय दिन,
५. डायस्पोरा र डायस्पोरा साहित्यका विशेषता बताउन,
६. डायस्पोराको वर्गीकरण गर्न,
७. नेपाली डायस्पोराको ऐतिहासिक सन्दर्भ र नेपाली डायस्पोराका विभिन्न प्रकारहरूको पहिचान गर्न,
८. डायस्पोरा र डायस्पोरा साहित्यबारे व्याप्त अन्योल र तिनको निराकरणका उपायबारे जानकारी दिन,
९. आप्रवासी नेपाली साहित्यबारे व्याप्त भ्रम र यसबारे भएका महत्त्वपूर्ण कार्यहरूको पहिचान गर्न,
१०. आप्रवासी नेपाली साहित्यबारे देखिएका विकृतिहरूबारे बताउन,
११. नेपालबाहिर नेपाली साहित्य र नेपाली साहित्यको अन्तर्राष्ट्रियकरणबारे जानकारी दिन,
१२. नेपाली जाति, नेपालीत्व र नेपालीपनबारे बताउन

४. पाठ्यविषय

एकाइ एक : डायस्पोराको ऐतिहासिक सन्दर्भ र अर्थ

- १.१ डायस्पोराको ऐतिहासिक सन्दर्भ
- १.२ डायस्पोराको प्रारम्भिक, वर्तमान र नेपाली अर्थ
- १.३ डायस्पोराका उल्लेख्य पक्ष
 १. गृहदेश र परादेश
 २. संस्कृति र पहिचान
 ३. समुदायको निर्माण र सञ्चालन
- १.४ डायस्पोराको परिभाषा र स्वरूप
- १.५ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : डायस्पोराको निर्माणप्रक्रिया र विकासप्रक्रिया

२.१ डायस्पोरा निर्माणप्रक्रिया र यसका आधार

१. विस्थापन वा निर्वासन
२. वसाइँ सराइ
३. प्रवासन र आप्रवासन
४. राजनैतिक शरण
५. दैवी एवं प्राकृतिक प्रकोप
६. सैन्य सेवा
७. श्रम वा रोजगारी
८. व्यापारव्यवसाय

Handwritten signature in blue ink.

Handwritten signature in blue ink.

९. डिभी चिट्ठा र पिआर
१०. विवाह
११. अध्ययन
१२. देखासिकी र अवसरको खोजी
- २.२ डायस्पोराको विकासप्रक्रिया
 १. डायस्पोराको कालगत चरण विभाजन
 २. डायस्पोराको प्रवृत्तिगत चरण विभाजन
 - (१) निर्वासित/विस्थापित डायस्पोरा
 - (२) प्रवासित/स्थापित डायस्पोरा
- २.३ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास
- एकाइ तीन : डायस्पोरा र डायस्पोरा साहित्यका विशेषता
 - ३.१ व्यक्ति डायस्पोराको परिचय
 - ३.२ साहित्य डायस्पोराको परिचय
 - ३.३ डायस्पोरा र डायस्पोरा साहित्यका विशेषता
 १. उत्सुकता र उत्साह
 २. हर्ष र रोमाञ्च
 ३. चिन्ता र पीडा
 ४. द्वैध मानसिकता वा विभाजित मानसिकता
 ५. अतीतस्मृति/अतीतमोह
 ६. सामाजिक-सांस्कृतिक भावनात्मक एकताको निर्माण
- ३.४ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ चार : नेपाली डायस्पोराको वर्गीकरण

- ४.१ डायस्पोराको वर्गीकरण
- ४.२ नेपाली डायस्पोराको ऐतिहासिक सन्दर्भ
- ४.३ नेपाली डायस्पोराका प्रकार
 १. पीडित वा शरणार्थी डायस्पोरा
 २. श्रमिक डायस्पोरा
 ३. सैनिक डायस्पोरा
 ४. व्यापारिक डायस्पोरा
 ५. धार्मिक डायस्पोरा
 ६. डिभी/पिआर डायस्पोरा
 ७. वैवाहिक डायस्पोरा
 ८. अध्ययन डायस्पोरा

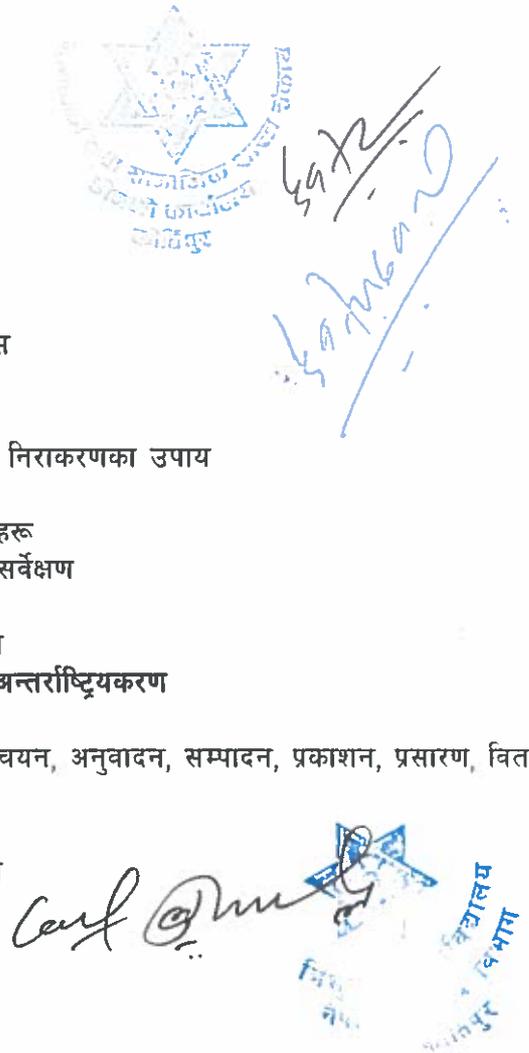
- ४.४ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ पाँच : आप्रवासी नेपाली साहित्यको अवस्था

- ५.१ डायस्पोरा र डायस्पोरा साहित्यवारे व्याप्त अन्वोल
- ५.२ डायस्पोरा र डायस्पोरा साहित्यवारे व्याप्त अन्वोलको निराकरणका उपाय
- ५.३ आप्रवासी नेपाली साहित्यवारे व्याप्तभ्रम
- ५.४ आप्रवासी नेपाली साहित्यवारे भएका महत्त्वपूर्ण कार्यहरू
- ५.५ अमेरिकाली र युरोपेली आप्रवासी नेपाली साहित्यको सर्वेक्षण
- ५.६ आप्रवासी नेपाली साहित्यवारे देखिएका विकृतिहरू
- ५.७ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ छ : नेपालबाहिर नेपाली साहित्य र नेपाली साहित्यको अन्तर्राष्ट्रियकरण

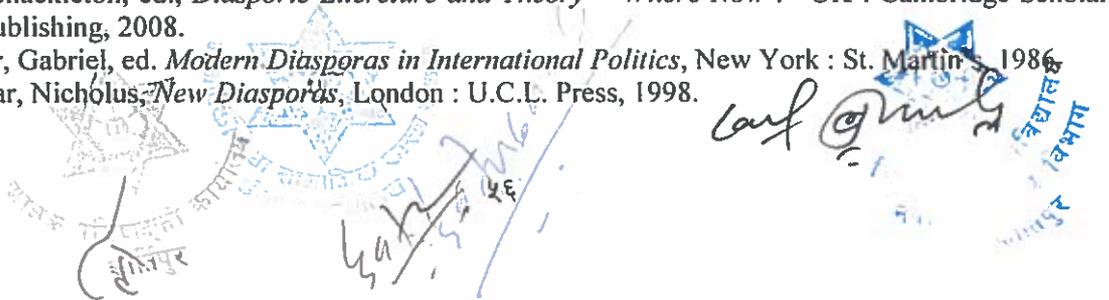
- ६.१ नेपालबाहिर नेपाली साहित्य
- ६.२ साहित्यको अन्तर्राष्ट्रियकरणमा ध्यान दिनुपर्ने कुरा : चयन, अनुवादन, सम्पादन, प्रकाशन, प्रसारण, वितरण
- ६.३ नेपाली साहित्यको अन्तर्राष्ट्रियकरण
- ६.४ नेपाली जाति, नेपालीत्व र नेपालीपन
- ६.५ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

५. सन्दर्भसामग्री

खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल, *डायस्पोराको सैद्धान्तिक स्वरूप*, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।

- , 'आप्रवासी नेपाली साहित्यको वर्तमान अवस्था', *नेपाल अध्ययन जर्नल*, वर्ष ३ अङ्क २, पृ. १२७-१७२ ।
- , 'नेपाली साहित्यमा डायस्पोराको योगदान', *जनमत*, (२४/११-१२, २०६४ पुस), पृ. ९-१५ ।
- , 'उत्तरअमेरिकाली डायस्पोरामा नेपाली कविता' तारानाथ शर्मा र अन्य, सम्पा., *उत्तरअमेरिकाका नेपाली कवि र कविता*, अमेरिका-क्यानडा : उत्तरअमेरिकाका नेपाली कवि र कवितासङ्ग्रह प्रकाशन समिति, २०६६, पृ. १-३१ ।
- , 'नेपाली साहित्यमा डायस्पोराको योगदान', गीता खत्री र अन्य, सम्पा., *अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली डायस्पोरा प्राज्ञिक अध्ययन*, वासिङ्गटन डि.सी. : अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज, २०६८, पृ. ५५-७१ ।
- , 'डायस्पोरा सिद्धान्त र नेपाली सन्दर्भ', *शब्दाञ्जली*, (४/३, २०६८), पृ. ७-१४ ।
- , 'आप्रवासी नेपाली साहित्यको सैद्धान्तिक र व्यावहारिक पक्ष', *गरिमा*, (३०/१२, २०६९ मङ्सिर), पृ. ८७-९६ ।
- , 'नेपाली डायस्पोरिक साहित्य : सिद्धान्त र प्रयोग', होमनाथ सुवेदी र अन्य, सम्पा. *अनेक डायस्पोराको साहित्य*, वासिङ्गटन डि.सी. : अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज, २०७०, पृ. २०-४६ ।
- , 'नेपाली डायस्पोरा साहित्यको वर्तमान अवस्था', *डायस्पोरा विमर्श*, (१/१, २०७१ असोज), पृ. १-१८ ।
- , 'नेपाली डायस्पोरा साहित्यको अवस्था', कोइराला, कमल र अन्य, सम्पा. *प्रतिध्वनि भाग २*, क्यानडा : अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज, २०७२, पृ. १३२-१४० ।
- , 'नेपाली डायस्पोरा साहित्य, विश्वव्यापीकरण र अनेसास', पदम विश्वकर्मा र अन्य, सम्पा. *अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज रजत जयन्ती स्मारिका*, वासिङ्गटन डि.सी. : अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज, सन् २०१६, पृ. १-२२ ।
- , 'नेपाली डायस्पोरा साहित्य, विश्वव्यापीकरण र अनेसास', होमनाथ सुवेदी र अन्य, सम्पा. *अनेसासको इतिहास*, वासिङ्गटन डि.सी. : अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज, २०७३, पृ. ४६४-४९१ ।
- गीता खत्री र अन्य, सम्पा., *अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली डायस्पोरा प्राज्ञिक अध्ययन*, वासिङ्गटन डि.सी. : अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज १०२ औं देवकोटा जयन्ती तथा पुरस्कार वितरण समारोह आयोजक समिति-२०११, २०६८ ।
- गोविन्दसिंह रावत, *आप्रवास साहित्य विचरण*, क्यानडा : नेपाली साहित्य समाज, २०७६ ।
- तारानाथ शर्मा र अन्य, (सम्पा.) *उत्तरअमेरिकाका नेपाली कवि र कविता*, अमेरिका क्यानडा : उत्तरअमेरिकाका नेपाली कवि र कवितासङ्ग्रह प्रकाशन समिति, २०६६ ।
- पदम विश्वकर्मा र अन्य, (सम्पा.) *अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज रजत जयन्ती स्मारिका*, वासिङ्गटन डि.सी. : अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज, सन् २०१६ ।
- पुरण राई, *ब्रिटिस गोर्खा सैनिक साहित्यको इतिहास*, काठमाडौं : शमी सम प्रकाशन गृह, २०७० ।
- प्रकाश पौडेल माइला र अन्य, सम्पा., *नेपाली डायस्पोरा*, जापान : अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज जापान च्याप्टर, २०७४ ।
- होमनाथ सुवेदी र अन्य, *अनेक डायस्पोरामा देवकोटा*, वासिङ्गटन डि.सी. : अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज, देवकोटा जयन्ती आयोजक समिति, २०६९ ।
- , *अनेक डायस्पोराको साहित्य*, वासिङ्गटन डि.सी. : अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज, २०७० ।
- , (सम्पा.) *अनेसासको इतिहास*, वासिङ्गटन डि.सी. : अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज, २०७३ ।
- Bauböck, Rainer and Faist, Thomas ed., *Diaspora and Transnationalism Concepts, Theories and Methods*, Amsterdam : Amsterdam Amsterdam University Press, 2010.
- Braziel, Janna Evans, *Diaspora : An Introduction*, Oxford : Blackwell Publishing, 2010.
- Braziel, Janna Evans and Mannur, Anita ed., *Theorizing Diaspora : A Reader*, Oxford : Blackwell Publishing, 2003.
- Robin Cohen, *Global Diasporas An Introduction*, 2nd edn., New York : Routledge, 2008.
- Robin Cohen and Carolin Fisher, ed., *Routledge Handbook of Diaspora Studies*, New York : Routledge, 2018.
- Kevin Kenny, *Diaspora : A very short introduction*, USA : OUP, 2013.
- Knott, Kim and McLoughlin, Sean ed., *Diasporas: Concepts, Intersections, Identities*, London : Zed Books, 2010.
- Mark Shackleton, ed., *Diasporic Literature and Theory— Where Now ?* UK : Cambridge Scholars Publishing, 2008.
- Sheffer, Gabriel, ed. *Modern Diasporas in International Politics*, New York : St. Martin's, 1986.
- Vanhear, Nicholas, *New Diasporas*, London : U.C.L. Press, 1998.

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र प्रणालीमा आधारित चार सत्र (दुई वर्ष) स्नातकोत्तर (एम.ए.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो। यो पाठ्यांश एसिया महादेशका प्रमुख भाषाका साहित्यको विकासप्रक्रिया, साहित्यका विभिन्न विधाका विशिष्ट प्रतिभा र कृतिको परिचयात्मक अध्ययनवारे सैद्धान्तिक ज्ञान तथा प्रायोगिक अभ्यासमा केन्द्रित छ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. एसियाली मुलुकका विभिन्न भाषामा सिर्जित साहित्यको इतिहासवारे बताउने,
२. एसियाली विभिन्न भाषाका विशिष्ट साहित्यकारका नेपाली भाषामा अनूदित विभिन्न विधाका निर्धारित कृतिको विवेचना गर्ने।

३. विशिष्ट उद्देश्य

१. एसिया महादेशका विभिन्न देशका प्रमुख भाषाका साहित्यिक परम्परा र वर्तमान युगका विभिन्न विधा र धाराउपधाराका आधारभूत प्रवृत्ति बताउने,
२. एसियाली विभिन्न देशका प्रमुख भाषाका विशिष्ट साहित्यकारका व्यक्तित्व र कृतित्वको परिचय प्राप्त गर्ने,
३. एसियाली विभिन्न भाषाका विशिष्ट कविका नेपाली भाषामा अनूदित निर्धारित काव्यकृतिको आस्वादनका साथै विवेचना गर्ने,
४. एसियाली विभिन्न भाषाका विशिष्ट उपन्यासकारका नेपाली भाषामा अनूदित निर्धारित उपन्यासको आस्वादनका साथै विवेचना गर्ने,
५. एसियाली विभिन्न भाषाका विशिष्ट कथाकारका नेपाली भाषामा अनूदित निर्धारित कथाको आस्वादनका साथै विवेचना गर्ने,
६. एसियाली विभिन्न भाषाका विशिष्ट नाटककारका नेपाली भाषामा अनूदित निर्धारित नाटकको आस्वादनका साथै विवेचना गर्ने।

४. पाठ्यविषय

एकाइ एक : एसियाली प्रमुख भाषाका साहित्यिक इतिहासको सर्वेक्षण

- १.१ भारतीय उपमहाद्वीपको संस्कृत, हिन्दी, उर्दू, बङ्गला, तमिल, मैथिली र असमिया साहित्यका प्रमुख युग, धारा र विधाका विशिष्ट प्रतिभा तथा तिनका प्रमुख कृतिको परिचय
- १.२ फारसी र अरबी साहित्यका प्रमुख युग र विधाका धारा र विशिष्ट प्रतिभा तथा तिनका प्रमुख कृतिको परिचय
- १.३ चिनियाँ, तिब्बती र जापानी साहित्यका प्रमुख युग र विधाका धारा र विशिष्ट प्रतिभा तथा तिनका प्रमुख कृतिको परिचय
- १.४ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : एसियाली विभिन्न भाषाबाट नेपालीमा अनूदित कविताको अध्ययन

- २.१ 'तुफुका केही कविता' को पठन, आस्वादन र विवेचना
- २.२ 'उमर खैयामका रुवाइ' को पठन, आस्वादन र विवेचना
- २.३ तुलसीदासको 'रामचरित मानस' को वर्षावर्षण र शरद्वर्षणको पठन, आस्वादन र विवेचना
- २.४ रवीन्द्रनाथ ठाकुरको 'गीताञ्जलि' काव्यको पठन, आस्वादन र विवेचना
- २.५ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ तीन : एसियाली विभिन्न भाषाबाट नेपालीमा अनूदित आख्यानको अध्ययन

- ३.१ विद्यापतिको पुरुष परीक्षा कथासङ्ग्रहको आस्वादन र विवेचना पठन,
- ३.२ शरदचन्द्र चट्टोपाध्यायको 'शेष प्रश्न' उपन्यासको आस्वादन र विवेचना पठन,
- ३.३ आर.के.नारायणको 'गाइड' उपन्यासको पठन, आस्वादन र विवेचना
- ३.४ भगवतीचरण वर्माको 'चित्रलेखा' उपन्यासको पठन, आस्वादन र विवेचना
- ३.५ शहीदुल्ला कैशरको 'माभीकी स्वास्नी' उपन्यासको पठन, आस्वादन र विवेचना
- ३.६ यासुनारी कावावाताको 'हिमदेश' उपन्यासको पठन, आस्वादन र विवेचना
- ३.७ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ चार : एसियाली विभिन्न भाषाबाट नेपालीमा अनूदित कथा र नाटकको अध्ययन

- ४.१ 'रवीन्द्रनाथका कथा' को पठन, आस्वादन र विवेचना
- ४.२ 'विश्वका उत्कृष्ट कथा' बाट एसियाली कथाको पठन, आस्वादन र विवेचना
- ४.३ खलिल जिब्रानको 'हृदयका रहस्यहरू' का कथाको पठन, आस्वादन र विवेचना
- ४.४ कोमोजोको 'चूया' नाटकको पठन, आस्वादन र विवेचना
- ४.५ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

५. पाठ्यपुस्तक तथा सन्दर्भसामग्री

- आर.के.नारायण, गाइड, (अनु.) खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, काठमाडौं : साहित्य गुठी ।
उमर खैयाम, *उमर खैयामको रुवाई* (अनु.) वृद्धकुमार मोक्तान, काठमाडौं : रत्नपुस्तक भण्डार ।
कोमोजो, *चूया* (अनु.) देवेन्द्रराज अर्याल, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
खलिल जिब्रान, *हृदयका रहस्यहरू*, (अनु.) रमेश भट्ट र पशुपति नेउपाने, भ्रपा ।
टेकवहादुर खत्री (अनु.) *विश्वका उत्कृष्ट कथा*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
तुफु, *तुफुका केही कविता* (अनु.), काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
तुलसीदास, *रामचरित मानस*, (अनु.) कुलचन्द्र गौतम, वाराणसी : ज्ञानमण्डल लिमिटेड ।
नगेन्द्र (सम्पा), *हिन्दी साहित्यका इतिहास*, दिल्ली : नेशनल पब्लिशिंग हाउस ।
वद्री गुरागाई, *असमीया साहित्यको परिचयात्मक इतिहास*, सिलिगुडी : नेपाली साहित्यप्रचार समिति ।
वालगोविन्द भ्ना "कथित", *मैथिली साहित्यका इतिहास*, पटना : भारती भवन ।
भगवतीचरण वर्मा, *चित्रलेखा*, (अनु.) तारिणीप्रसाद कोइराला, काठमाडौं : नेपाल भारत मैत्रीसंघ ।
भिक्टर प्रधान, *चिनियां साहित्यको दिग्दर्शन*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
मन्मथनाथ गुप्त, *बंगाली साहित्यदर्शन*, नयीदिल्ली : सस्ता साहित्यमण्डल ।
यासुनारी कावावाता, *हिमदेश*, (अनु.) क्षेत्रप्रताप अधिकारी, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
रघुपति सहाय फिराक गोरखपुरी, *उर्दू भाषा और साहित्य*, लखनऊ : उत्तरप्रदेश हिन्दी समिति ।
रवीन्द्रनाथ ठाकुर, *गीतान्जलि* (अनु.) लोकेशचन्द्र प्रधान, वाराणसी : नेपाली साहित्य प्रकाशन ।
---, *रवीन्द्रनाथका कथा* (अनु.) ईश्वर वराल, नयीदिल्ली : साहित्य अकादमी ।
विद्यापति, *पुरुष परीक्षा*, (अनु.) धीरेन्द्र प्रेमर्षि, दिल्ली : अम्बर प्रकाशन ।
विश्वसाहित्यको रूपरेखा, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
शरच्चन्द्र चट्टोपाध्याय, *शेष प्रश्न*, (अनु.) ऋद्धिबहादुर मल्ल, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
शहीदुल्ला कैशर, *माझीकी स्वास्नी*, (अनु.) क्षेत्रप्रताप अधिकारी, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

Carl @maly

नेपाल विद्यालय
साभ विभाग
काठमाडौं

Handwritten signature in blue ink, possibly reading 'Kamran'.

राजकीय प्रकाशन
काठमाडौं

पाठ्यांश शीर्षक : शोधविधि

पाठ्यांश सङ्केत : ६५१

तह : स्नातकोत्तर

सत्र : तेस्रो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक

क्रेडिट आवर : ३

पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र प्रणालीमा आधारित चार सत्र (दुई वर्ष) स्नातकोत्तर (एम.ए.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो। यो पाठ्यांश शोधविधिको सैद्धान्तिक ज्ञान तथा प्रायोगिक अभ्यासमा केन्द्रित छ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. शोधविधिसम्बन्धी आधारभूत सैद्धान्तिक ज्ञान प्राप्त गर्ने,
२. शोधप्रस्ताव लेखनका साथै शोधप्रतिवेदनसम्बन्धी सैद्धान्तिक र प्रायोगिक ज्ञान प्राप्त गर्ने,
३. शोधविधिको पालना गरी शोधपत्र तयार गर्ने।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. शोधको परिचय, अर्थ, परिभाषा, उद्देश्य, विशेषता, महत्त्व र प्रयोजनबारे जानकारी प्राप्त गर्न,
२. शोधका प्रकार र चरणबारे जानकारी दिन,
३. शोधविधिको परिचय र प्रकार तथा सामग्री सङ्कलनविधिको परिचय र प्रकारबारे जानकारी दिन,
४. शोधका प्राथमिक र द्वितीयक सामग्री स्रोतबारे जानकारी दिन,
५. शोधक्षेत्र र शोधशीर्षकको चयनका आधारहरूबारे परिचय दिन,
६. शोधक्षेत्र र शोधशीर्षकको चयन, शोधशीर्षक चयन गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुरा तथा शोधशीर्षकका स्रोतबारे जानकारी दिन,
७. शोधप्रस्तावको ढाँचा र आवश्यक अङ्गहरूबारे जानकारी दिन,
८. शोधप्रस्तावका विषयपरिचय, समस्याकथन, उद्देश्य र रूपरेखाका बीचको अन्तःसम्बन्ध पहिल्याउन,
९. शोधसामग्रीको सङ्कलन, व्यवस्थापन, अध्ययन, विश्लेषण र सामान्यीकरण ढाँचाबारे जानकारी दिन,
१०. सङ्कलित सामग्रीको रुजु, अध्ययन, सम्पादन, वर्गीकरण र व्यवस्थापन (तालिकीकरण/आरेखीकरण, तथ्याङ्कन, सत्यापन, विश्लेषण, अर्थापन), निर्धारित सैद्धान्तिक ढाँचाका आधारमा सामग्रीको संशोधन, पारिभाषीकरण, वर्णन, व्याख्या, विश्लेषण, खण्डन, मण्डन, तुलना, प्रतितुलना, अर्थापन, सत्यापन, निष्कर्षण/सामान्यीकरण गर्न,
११. शोधप्रतिवेदनका तह, उद्देश्य, विशेषता र महत्त्वबारे जानकारी दिन,
१२. शोधप्रतिवेदनको मस्यौदा, परिमार्जन र साफी गर्न,
१३. शोधपत्रको ढाँचाको प्रारम्भिक भाग (मुखपृष्ठ, सिफारिसपत्र, स्वीकृतिपत्र, कृतज्ञताज्ञापन, विषयसूची, तालिका र चित्रसूची, चिह्नप्रयोग, सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची), मूलपाठ (शोधपरिचय, परिच्छेद, सारांश र निष्कर्ष, शीर्षक-उपशीर्षक, उद्धरण, पादटिप्पणी, तालिका, नक्सा, चित्र) तथा सन्दर्भसामग्री भाग (परिशिष्ट, अनुक्रमणिका, सन्दर्भसामग्रीसूची) बारे जानकारी प्राप्त गर्न,
१४. शोधपत्रको भाषाशैली, शोधप्रतिवेदनको टङ्कण, रुजु, संशोधन, परिमार्जन, शुद्धीकरण, कम्प्युटर विन्यास, स्थानाङ्कन, पृष्ठाङ्कन, शोधसार, मौखिक प्रस्तुति र प्रतिरक्षासम्बन्धी आधारहरूबारे जानकारी प्राप्त गर्न।

४. पाठ्यविषय

एकाइ एक : शोधको सैद्धान्तिक परिचय

- १.१ शोधको परिचय, अर्थ, परिभाषा, उद्देश्य, विशेषता, महत्त्व र प्रयोजन
- १.२ शोधका प्रमुख प्रकार : मौलिक, क्रियात्मक, गुणात्मक, परिमाणात्मक

- १.३ शोधका चरण
 १. शीर्षक चयन
 २. शोधप्रस्ताव लेखन
 ३. सामग्री सङ्कलन
 ४. सामग्री अध्ययन र विश्लेषण
 ५. प्रतिवेदन लेखन
- १.४ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : शोधविधि र सामग्री सङ्कलनविधि

- २.१ शोधविधिको परिचय
- २.२ शोधविधिको प्रकार
 १. परम्परित : निगमनात्मक र आगमनात्मक
 २. वैज्ञानिक : ऐतिहासिक, वर्णनात्मक, तुलनात्मक, प्रयोगात्मक र अन्तर्विषयक
- २.३ सामग्री सङ्कलनविधिको परिचय
- २.४ सामग्रीका स्रोत
 १. प्राथमिक
 २. द्वितीयक
- २.५ सामग्री सङ्कलनविधिको प्रकार
 १. पुस्तकालयीय
 २. प्रयोगशालीय
 ३. क्षेत्रीय
 ४. नमुना छनौट
- २.६ सामग्रीको टिपोट
- २.७ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ तीन : शोधप्रस्ताव

- ३.१ शोधक्षेत्रको चयन
 १. भाषा : भाषा र भाषिकाका विविध पक्ष
 २. साहित्य : विधा, समय, धारा, प्रवृत्ति, स्रष्टा, कृति
 ३. लोकसाहित्य : क्षेत्र, विधा
- ३.२ शोधशीर्षकको चयन
 १. शोधशीर्षक चयन गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुरा
 २. शोधशीर्षकका स्रोत
- ३.३ शोधप्रस्तावको परिचय
- ३.४ शोधप्रस्तावको ढाँचा र आवश्यक अङ्ग

शोधशीर्षक, शोधप्रयोजन, विषयपरिचय, समस्याकथन, उद्देश्य, पूर्वकार्यको समीक्षा, शोधको औचित्य, महत्त्व र उपयोगिता, प्राक्कल्पना, शोधको सीमाङ्कन, सामग्री सङ्कलनविधि, शोधविधि र सैद्धान्तिक ढाँचा, शोधपत्रको रूपरेखा, सन्दर्भसामग्रीसूची
- ३.५ शोधप्रस्तावका विषयपरिचय, समस्याकथन, उद्देश्य र रूपरेखाका बीचको अन्तःसम्बन्ध
- ३.६ शोधप्रस्ताव लेखनको अभ्यास

एकाइ चार : सामग्रीको सङ्कलन, व्यवस्थापन, अध्ययन, विश्लेषण र सामान्यीकरण

- ४.१ शोधसामग्री र सामग्रीको सङ्कलनको परिचय
- ४.२ सङ्कलित सामग्रीको रुजू, अध्ययन, सम्पादन, वर्गीकरण र व्यवस्थापन (तालिकीकरण/आरेखीकरण, तथ्याङ्कन, सत्यापन, विश्लेषण, अर्थापन)
- ४.३ निर्धारित सैद्धान्तिक ढाँचाका आधारमा सामग्रीको संशोधन, पारिभाषीकरण, वर्णन, व्याख्या, विश्लेषण, खण्डन, मण्डन, तुलना, प्रतितुलना, अर्थापन, सत्यापन, निष्कर्षण/सामान्यीकरण
- ४.४ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ पाँच : शोधप्रतिवेदन लेखन

- ५.१ शोधप्रतिवेदनका तह, उद्देश्य, विशेषता र महत्त्व
- ५.२ शोधप्रतिवेदनको मस्यौदा, परिमार्जन र साफी
- ५.३ शोधपत्रको ढाँचा
 १. प्रारम्भिक भाग : मुखपृष्ठ, सिफारिसपत्र, स्वीकृतिपत्र, कृतज्ञताज्ञापन, विषयसूची, तालिका र चित्रसूची, चिह्नप्रयोग, सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची
 २. मूलपाठ : शोधपरिचय, परिच्छेद, सारांश र निष्कर्ष, शीर्षक-उपशीर्षक, उद्धरण, पादटिप्पणी, तालिका, नक्सा, चित्र
 ३. सन्दर्भसामग्री भाग : परिशिष्ट, अनुक्रमणिका, सन्दर्भसामग्रीसूची
- ५.४ शोधपत्रको भाषाशैली
- ५.५ शोधप्रतिवेदनको टङ्कण, रुजु, संशोधन, परिमार्जन, शुद्धीकरण, कम्प्युटर विन्यास, स्थानाङ्कन, पृष्ठाङ्कन, शोधसार, मौखिक प्रस्तुति र प्रतिरक्षा
- ५.६ शोधप्रतिवेदनको अन्तिम परिमार्जन र गाताबन्दी
- ५.७ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

५. सन्दर्भसामग्री

- एस.एन. गणेशन, *अनुसन्धान प्रविधि : सिद्धान्त और प्रक्रिया*, इलाहाबाद : भारती प्रकाशन ।
चूडामणि बन्धु, *अनुसन्धान तथा प्रतिवेदन लेखन*, काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।
दयाराम श्रेष्ठ, *साहित्यको अनुसन्धान व्यवस्थापन*, काठमाडौं : शिखा बुक्स ।
दुर्गावहादुर घर्ती, *अनुसन्धान पद्धति : सिद्धान्त र प्रयोग*, काठमाडौं : अनुसन्धान विमर्श नेपाल ।
मोहनराज शर्मा र खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल, *शोधविधि*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
वासुदेव त्रिपाठी, *साहित्य सिद्धान्त : शोध तथा सृजनविधि*, काठमाडौं : पाठ्यसामग्री प्रकाशन ।
विनयमोहन शर्मा, *शोधप्रविधि*, दिल्ली : नेसनल पब्लिसिङ हाउस ।
C. R. Kothari, *Research methodology: Methods and techniques* (2nd revised ed.). New Delhi: New Age International (P) Ltd., Publishers.
John W. Creswell, *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). SAGE Publications, Inc.
MLA handbook for writers of research paper (7th edn.), New Delhi: The Modern Language Association of America.
Patricia Leavy, *Research design: Quantitative, qualitative, mixed methods, arts-based, and community-based participatory research approaches*. New York: The Guilford Press.
Publication manual of the American psychological association (6th edn.), Washington DC: American Psychological Association. 2010
Ranjit Kumar, *Research methodology: Step-by-step guide for beginners*. London: SAGE Publications.

पाठ्यांश शीर्षक : सिर्जनात्मक लेखन
पाठ्यांश सङ्केत : ६५२
तह : स्नातकोत्तर
सत्र : तेस्रो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक
क्रेडिट आवर : ३
पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र प्रणालीमा आधारित चार सत्र (दुई वर्ष) स्नातकोत्तर (एम.ए.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो। यो पाठ्यांश सिर्जनात्मक लेखनको सैद्धान्तिक अवधारणा एवं सिर्जनात्मक लेखन अभ्यासमा केन्द्रित छ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. सिर्जनात्मक लेखनको सैद्धान्तिक अवधारणावारे ज्ञान प्राप्त गर्ने
२. निर्धारित विधाका सिर्जनात्मक लेखनका प्रक्रिया र चरणको परिचय प्राप्त गर्ने
३. निर्धारित विभिन्न विधामा सिर्जना गर्ने।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. सिर्जनात्मक लेखनको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, प्रयोजन, महत्त्ववारे बताउन,
२. सिर्जनात्मक लेखनका कारक र सामान्य लेखन, ज्ञानात्मक लेखन तथा प्राज्ञिक लेखनको भिन्नता बताउन,
३. सिर्जनात्मक लेखनका विधाहरू वर्गीकरण गर्न,
४. सिर्जनात्मक लेखनका विधाको वर्गीकरण र तिनको अन्तर्सम्बन्ध एवं अन्तर्विधाको सम्भावना केलाउन,
५. सिर्जनात्मक लेखनसँग समालोचनाको सम्बन्ध केलाउन,
६. सिर्जनात्मक लेखनका विभिन्न प्रक्रिया र चरणहरूको पहिचान गर्न,
७. विषय, शीर्षक र शैलीचयनको सिप विकास गर्न,
८. कविता, आख्यान, नाटक र निबन्धको प्रायोगिक सिर्जनात्मक लेखनप्रक्रियाको पहिचान गर्ने सिपको विकास गर्न।

४. पाठ्यविषय

एकाइ एक : सिर्जनात्मक लेखनको सैद्धान्तिक परिचय

- १.१ सिर्जनात्मक लेखनको परिचय, परिभाषा र स्वरूप
- १.२ सिर्जनात्मक लेखनको प्रयोजन र महत्त्व
- १.३ सिर्जनात्मक लेखनका कारक
- १.४ सिर्जनात्मक लेखन र सामान्य लेखन, ज्ञानात्मक लेखन तथा प्राज्ञिक लेखनका बीचमा भिन्नता
- १.५ सिर्जनात्मक लेखनका विधाको परिचय : कविता, नाटक, आख्यान, निबन्ध
- १.६ सिर्जनात्मक लेखनका विधाको वर्गीकरण र तिनको अन्तर्सम्बन्ध एवं अन्तर्विधाको सम्भावना
- १.७ सिर्जनात्मक लेखन र समालोचनाको सम्बन्ध
- १.८ सिर्जनात्मक लेखनसम्बन्धी प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : सिर्जनात्मक लेखनका प्रक्रिया र चरण

२.१ सिर्जनात्मक लेखनका प्रक्रिया

१. तयारी र योजना : विधाचयन, विषयको सुनिश्चितता, संरचना र ढाँचानिर्माण, भाव, विचार र घटनाअनुरूप भाषिक युक्ति र शैलीको निर्धारण
२. सूचना वा सामग्री सङ्कलन : अध्ययन, अवलोकन, अन्तर्वार्ता, सामग्रीको टिपोट र ढाँचा निर्माण
३. स्फुरण र लेखन (आरम्भ, प्रवाह र समापन)
४. सम्पादन (काटछाँट, पुनर्लेखन र अन्तिम साफी)

२.२ सिर्जनात्मक लेखन र कल्पना

२.३ सिर्जनात्मक लेखन र निरन्तर अभ्यास

- २.४ सिर्जनात्मक लेखनका चरण : शीर्षकीकरण, तयारी, योजना, स्फुरण, प्रारम्भ, प्रवाह, विचार, अनुभूति र इन्द्रियबोधलाई भाषिक युक्तिसँग सम्मिलन
- २.५ लेखन समाप्तिपछिका कार्य : पुनर्लेखन, काटछाँट, सीमारेखाको पालना, समग्र सम्पादन, रुजूसूचीको उपयोग, अन्तिम साफी
- २.६ सिर्जनात्मक सहसमीक्षा र पृष्ठपोषण
- २.७ प्रकाशनका लागि तयारी
- २.८ स्तरीय रचनाका कलात्मक उपकरणको पहिचान र नमुना विश्लेषण
- २.९ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ तीन : कविताको विधागत सिर्जनात्मक लेखन

- ३.१ कविता सिर्जना : अवलोकन र पहिचान
 १. शीर्षकचयन
 २. प्रगीतात्मक, आख्यानत्मक र नाटकीय संरचनाको निर्धारण
 ३. लय, छन्द र गद्यात्मकताको निर्धारण
 ४. भावस्फुरण, स्मृति र कल्पनाको भावनात्मक प्रयोग
 ५. चयन, विचलन, समानान्तरता, विम्ब र प्रतीक एवं अलङ्कारको संयोजन
 ६. विचारधाराको संयोजन
- ३.२ फुटकर कविताको सिर्जनप्रक्रिया
 १. कविताको लयनिर्धारण : शास्त्रीय, लोक र मुक्त
 २. कविताको अन्तर्वस्तु चयन र विचारको संयोजन
 ३. कवितामा भावको संयोजन
 ४. कवितामा सौन्दर्यको खोजी : चयन, विचलन, समानान्तरता, विम्ब, प्रतीक, अलङ्कार
- ३.३ गीत, गजल, मुक्तकको सिर्जनप्रक्रिया
 १. गीतको सिर्जनप्रक्रिया (स्थायी, अन्तरा, संवाद, लय र भाषाशैली) र गीत रचना
 २. गजलको सिर्जनप्रक्रिया (शेर, रदफ, काफिया, बहर, लय र भाषाशैली) र गजल रचना
 ३. मुक्तकको सिर्जनप्रक्रिया (शास्त्रीय र रुवाई ढाँचा) र मुक्तक रचना
- ३.४ काव्य सिर्जनप्रक्रिया
 १. खण्डकाव्य (कोपकाव्य, शोककाव्य, लामो कवितासमेत) र महाकाव्यको सिर्जनप्रक्रिया
 २. काव्यमा विभाजन, आख्यान प्रवाह र कवित्वको सन्तुलन
- ३.५ कविताको सिर्जनप्रक्रिया र रचना अभ्यास

एकाइ चार : आख्यानको विधागत सिर्जनात्मक लेखन

- ४.१ आख्यान सिर्जना : अवलोकन र पहिचान
 १. घटना, पात्र र परिवेशको निर्धारण
 २. कथानकको ढाँचा निर्माण
 ३. भाग, खण्ड वा परिच्छेदको व्यवस्थापन
 ४. केन्द्रीय पात्रको प्रयोग
 ५. दृष्टिविन्दु र विचारको संयोजन
 ६. योजना र रणनीति निर्माण
 ७. प्रस्तुतिको शैली र भाषिक सौन्दर्यको चयन
- ४.२ कथा, लघुकथा र उपन्यासको सिर्जनप्रक्रिया र लेखन अभ्यास

एकाइ पाँच : नाटकको विधागत सिर्जनात्मक लेखन

- ५.१ नाटक सिर्जना : अवलोकन र पहिचान
 १. घटना, पात्र र परिवेशगत रूपरेखाको निर्धारण
 २. द्वन्द्वको स्थापना र व्यवस्थापन तथा द्वन्द्ववाट नाटकीय परिस्थितिको निर्माण
 ३. संवादको तार्किक संयोजन र विकास
 ४. मुखपात्रवाट विचारको प्रतिनिधित्व र प्रस्तुति
 ५. प्रदर्शनात्मक कलापक्ष (मञ्चीय परिवेश, वेशभूषा, प्रकाश, ध्वनि, कार्य, आगमन र प्रस्थान, अभिनय सङ्केत) को संयोजन
- ५.२ नाटक र एकाङ्कीको सिर्जनप्रक्रिया र लेखन अभ्यास
- ५.३ गीतिनाटक र लघुनाटकको सिर्जनप्रक्रिया र लेखन अभ्यास

Handwritten signature and name in blue ink.

एकाइ छः निबन्धको सिर्जनात्मक लेखन

- ६.१ निबन्ध सिर्जना : अवलोकन र पहिचान
 १. शीर्षकचयन
 २. तार्किक, वैचारिक वा अनुभूतिमूलक ढाँचा निर्धारण
 ३. आत्मतथ्यका रूपमा इन्द्रियगत अनुभूति, अनुभव र स्मृतिको संयोजन
 ४. स्वरको पाठकाभिमुख प्रभाव
 ५. अनुच्छेदहरूको सहसंयोजनको रणनीति
 ६. विकीर्णताको संरचना
- ६.२ वस्तुपरक र निजात्मक निबन्धको सिर्जनप्रक्रिया र अभ्यास
- ६.३ नियात्रा, संस्मरण, जीवनी र आत्मकथाको सिर्जनप्रक्रिया र अभ्यास

५. सन्दर्भसामग्री

उत्तम कुँवर, *स्रष्टा र साहित्य*, काठमाडौं : साभा प्रकाशन
कृष्णहरि वराल, *गीत कसरी लेख्ने ?* काठमाडौं: नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान
चूडामणि बन्धु, (सम्पा.) *सिर्जनात्मक लेखन*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान
मोहनराज शर्मा, *समकालीन समालोचना : सिद्धान्त र प्रयोग*, अक्सफोर्ड इन्टरनेसनल पब्लिकेसन
राजेन्द्र सुवेदी, *सिर्जनात्मक लेखन : सिद्धान्त र विश्लेषण*, काठमाडौं: पाठ्यसामग्री पसल ।
वासुदेव त्रिपाठी, *साहित्य सिद्धान्त : शोध तथा सृजनविधि*, काठमाडौं: पाठ्यसामग्री पसल
Anjana Neira Dev, Anuradha Marwah & Swati Pal, *Creative Writing: A Biginar's Manual*,
Delhi: Pearson Longman.
David Morley, *The Cambridge Introduction to Creative Writing*, Cambridge: Cambridge
University Press.
Diane Mehta, *How to Write Poetry*, NewYour: Spark Publishing.
Dinty W. Moore, *Crafting the Personal Essay: A Guide for Writing and Publishing Creative
Nonfiction*, Ohaio: Writer's Digest Book.
Junet Burawe, *Writing Fiction*, New York: Longman.

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर

भारतक पाठ्यसामग्री कार्यालय
कीर्तिपुर

पाठ्यांश शीर्षक : पूर्वीय दर्शन

पाठ्यांश सङ्केत : ६५३

तह : स्नातकोत्तर

सत्र : चौथो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक

क्रेडिट आवर : ३

पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र । सेमेस्टर) प्रणालीमा आधारित चार सत्र (दुई वर्ष) स्नातकोत्तर (एम.ए.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यो पाठ्यांश पूर्वीय दर्शनको परिचय र प्रमुख मान्यता र त्यससम्बन्धी प्रायोगिक कार्यको अभ्यासमा केन्द्रित छ ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. दर्शनको परिचय र पूर्वीय दर्शनको पृष्ठभूमि बताउने
२. पूर्वीय षड्दर्शन तथा बौद्धदर्शनका प्रमुख स्थापनाहरूको परिचय दिने

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. दर्शनको अर्थ, परिभाषा, परिचय र पूर्वीय दर्शनको पृष्ठभूमिवारे बताउने
२. पूर्वीय र पाश्चात्य दर्शनको भिन्नतावारे बताउने,
३. साङ्ख्य र योगदर्शनको परिचय दिई तिनका प्रमुख मान्यताहरूका बारेमा विवेचना गर्न,
४. न्याय र वैशेषिक दर्शनको परिचय दिई तिनका प्रमुख मान्यताहरूका बारेमा समीक्षा गर्न,
५. मीमांसा र वेदान्तदर्शनको परिचय दिई तिनका प्रमुख मान्यताहरूका बारेमा बताउने,
६. बौद्धदर्शनको परिचय दिई तिनका प्रमुख मान्यताहरूका बारेमा व्याख्या गर्न ।

४. पाठ्यवस्तु

एकाइ एक : दर्शनको परिचय र पूर्वीय दर्शनको पृष्ठभूमि

- १.१ दर्शनको अर्थ, परिभाषा र परिचय
- १.२ वैदिक षड्दर्शनको पृष्ठभूमि र परिचय
- १.३ वैदिक र अवैदिक दर्शनमा भिन्नता
- १.४ साहित्य र दर्शनका बीचको सम्बन्ध
- १.५ उपर्युक्त विषयमा केन्द्रित रही दर्शनयुक्त साहित्यिक कृतिहरूको विश्लेषण गर्ने प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : साङ्ख्य र योगदर्शन

- २.१ साङ्ख्यदर्शनको परिचय
- २.२ साङ्ख्य दर्शनका प्रमुख स्थापना : प्रकृति र पुरुष, त्रिगुण, सृष्टि र त्रिविध ताप
- २.३ योगदर्शनको परिचय
- २.४ योगदर्शनका प्रमुख स्थापना : चित्तवृत्तिको निरोध, योगका अष्टाङ्गमार्ग र समाधि
- २.५ उपर्युक्त दर्शनका मान्यतामा केन्द्रित रही दर्शनयुक्त साहित्यिक कृतिको विश्लेषण गर्ने प्रायोगिक अभ्यास

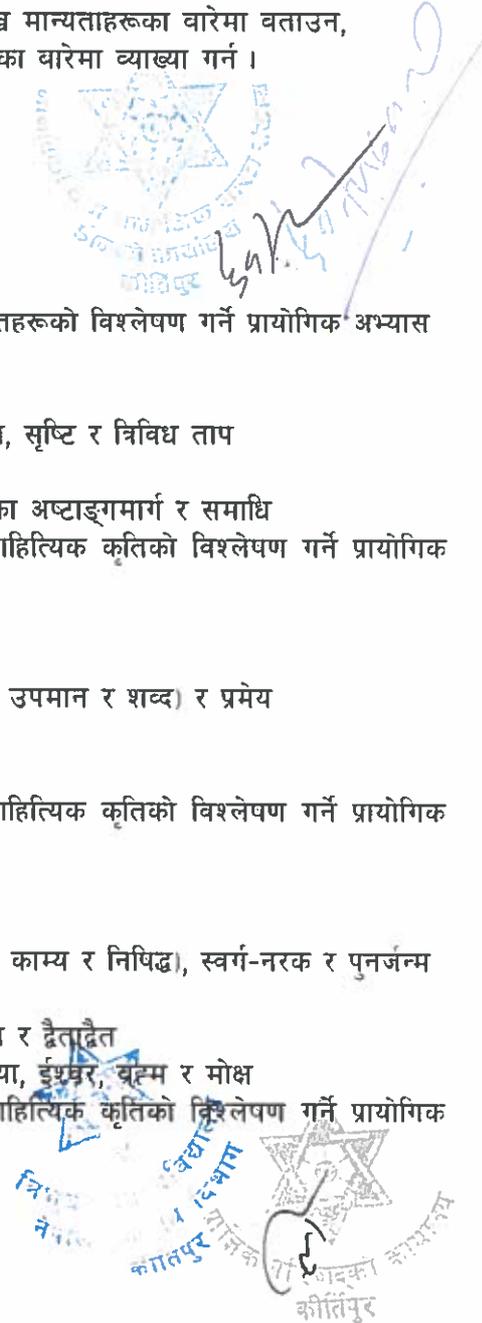
एकाइ तीन : न्याय र वैशेषिक दर्शन

- ३.१ न्यायदर्शनको परिचय
- ३.२ न्यायदर्शनका प्रमुख स्थापना : प्रमाण (प्रत्यक्ष, अनुमान, उपमान र शब्द) र प्रमेय
- ३.३ वैशेषिक दर्शनको परिचय
- ३.४ वैशेषिक दर्शनका प्रमुख स्थापना : परमाणु र पदार्थ
- ३.५ उपर्युक्त दर्शनका मान्यतामा केन्द्रित रही दर्शनयुक्त साहित्यिक कृतिको विश्लेषण गर्ने प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ चार : मीमांसा र वेदान्तदर्शन

- ४.१ मीमांसादर्शनको परिचय
- ४.२ मीमांसादर्शनका प्रमुख स्थापना : कर्म (नित्य, नैमित्तिक, काम्य र निषिद्ध), स्वर्ग-नरक र पुनर्जन्म
- ४.३ वेदान्तदर्शनको परिचय
- ४.४ वेदान्तदर्शनका प्रमुख सम्प्रदाय : अद्वैत, द्वैत, विशिष्टाद्वैत र द्वैताद्वैत
- ४.५ वेदान्तदर्शनका प्रमुख स्थापना : जीव-आत्मा, जगत्-माया, ईश्वर, ब्रह्म र मोक्ष
- ४.६ उपर्युक्त दर्शनका मान्यतामा केन्द्रित रही दर्शनयुक्त साहित्यिक कृतिको विश्लेषण गर्ने प्रायोगिक अभ्यास

Carf @ m

एकाइ पाँच : बौद्धदर्शन

५.१ बौद्धदर्शनको परिचय

५.३ बौद्धदर्शनका चार आर्यसत्य : दुःख, दुःखका कारण, दुःखको निवृत्ति र दुःखनिवृत्तिका उपाय,

५.४ बौद्धदर्शनमा अनात्मवाद र शून्यवाद

५.५ उपर्युक्त दर्शनका मान्यतामा केन्द्रित रही दर्शनयुक्त साहित्यिक कृतिको विश्लेषण गर्ने प्रायोगिक अभ्यास

५. सन्दर्भसामग्री

ईशादि नौ उपनिषद्, गोरखपुर : गीता प्रेस ।

कमल रिजाल, दर्शनभिन्नको दर्शन, काठमाडौं : साइग्रिला बुक्स ।

गोविन्दशरण उपाध्याय, आर्यदर्शन, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

डुकुलराज धिमिरे, नेपाली कवितामा पूर्वीय दर्शन, बुटवल : सीता अर्याल ।

नारायण गड्तौला, संस्कृत साहित्यको इतिहास, काठमाडौं : प्रगति पुस्तक भण्डार ।

नारायण चालिसे, कृतिविश्लेषणका पौरस्त्य दार्शनिक मानदण्डहरू, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।

---, पूर्वीय दार्शनिक मान्यतामा कोइरालाका उपन्यास, दाङ : विपी चिन्तन केन्द्र ।

प्रेमप्रसाद चौलागाईं, भागवत सारतत्व समीक्षा, काठमाडौं : सविता भण्डारी चौलागाईं ।

भक्त राई, पूर्वीय दर्शन, काठमाडौं : नेपाल प्राज्ञिक अनुसन्धान केन्द्र ।

माधवाचार्य, सर्वदर्शनसङ्ग्रह, बम्बई : खेमराज श्रीकृष्ण दास प्रकाशन ।

मोहन वैद्य किरण, हिमाली दर्शन, काठमाडौं : शर्मा साहित्य प्रतिष्ठान ।

राजेन्द्र सुवेदी र लक्ष्मणप्रसाद गौतम (सम्पा.) रत्न बृहत् नेपाली समालोचना (भाग तीन), काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।

राधाकृष्णन, भारतीय दर्शन भाग १ र २, दिल्ली : राजपाल एन्ड सन्स ।

रामचन्द्र भट्ट, पौरस्त्य समालोचना सिद्धान्त र संस्कृत साहित्यको भ्रमक, ललितपुर : सगरमाथा फाइनान्स सहकारी लि. ।

राहुल साङ्कृत्यायन, दर्शन दिग्दर्शन, (अनु.) नारायणप्रसाद आचार्य, काठमाडौं : अक्षरदीप प्रकाशन ।

लक्ष्मणप्रसाद गौतम, 'वैदिक षड्दर्शनका प्रमुख मान्यता', नेपाल अध्ययन जर्नल, वर्ष १, अङ्क १ ।

विष्णु प्रभात (सम्पा.), दर्शनावली, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।

वेदुराम भुसाल, नेपालमा प्रचलित दार्शनिक चिन्तनहरू, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।

स्वामी रामानन्द गिरी, जनकदर्शन, (अनु.) रामहरि तिमिल्सिना, भक्तपुर : जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र ।

हरेन्द्रप्रसाद सिन्हा, भारतीय दर्शन की रूपरेखा, दिल्ली, : मोतीलाल बनारसीदास २०१८ ।

Conf. @m

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली विद्यालय
काठमाडौं

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली विद्यालय
काठमाडौं

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली विद्यालय
काठमाडौं

पाठ्यांश शीर्षक : भाषिक अध्ययनका प्रमुख पद्धति

पाठ्यांश सङ्केत : ६५४.१

तह : एम. ए.

सत्र : चौथो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक

क्रेडिट आवर : ३

पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र प्रणालीमा आधारित चार सत्र (दुई वर्ष) स्नातकोत्तर (एम. ए.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो। यो पाठ्यांश भाषाविज्ञानका प्रमुख पद्धतिको अध्ययन तथा तत्सम्बन्धी प्रायोगिक कार्यको अभ्यासमा केन्द्रित छ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. संरचनावादी र रूपार्थपरक भाषिक विश्लेषण पद्धतिसम्बन्धी ज्ञान प्राप्त गर्ने,
२. व्यवस्थापरक र प्रकार्यपरक व्याकरणका भाषिक विश्लेषण पद्धतिसँग परिचित हुने,
३. रूपान्तरण व्याकरणका भाषिक विश्लेषण पद्धतिसम्बन्धी ज्ञान प्राप्त गर्ने,
४. कारक व्याकरणको भाषिक विश्लेषण पद्धतिसँग परिचित हुने।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न समर्थ हुनेछन् :

१. वर्णविश्लेषण, शब्दविश्लेषण र वाक्यविश्लेषणको संरचनावादी पद्धतिसँग परिचित हुन,
२. रूपार्थपरक भाषिक विश्लेषणमा रूपार्थिम र व्याकरणका विभिन्न तहका रूपार्थिमको पहिचान गर्न,
३. व्यवस्थापरक व्याकरणअनुसार भाषाका तह र अन्तरतह, भाषामा शृङ्खला र छनोट सम्बन्ध कलाउन,
४. भाषिक एकाइ र श्रेणी, भाषिक संरचना र व्यवस्था, भाषिक सूक्ष्मता तथा माप तथा कोटिवारे परिचित हुन,
५. प्रकार्यपरक व्याकरणअनुसार पाठ, सन्दर्भ, भाषाका स्तर, प्रयोजनपरक भेद र सन्दर्भगत आयामको पहिचान गर्न,
६. पाठगत संसक्ति र पाठगत संयुक्ति, प्रकार्यात्मक धारणा र अन्तर्वैयक्तिक प्रकार्य तथा अक्षक र थिम तथा वर्तक र रिमको पहिचान गर्न,
७. रूपान्तरण व्याकरणका क्लासिकल सिद्धान्त, मानक सिद्धान्त, विस्तारित मानक सिद्धान्त तथा अधिशासन र आवद्धता सिद्धान्तवारे परिचय प्राप्त गर्न,
८. कारक व्याकरणका वाक्यविश्लेषण ढाँचाका रूपमा कारक साँचो, प्रकारता र प्रतिज्ञप्ति तथा कारकीय रूपान्तरणसम्बन्धी ज्ञान प्राप्त गर्न,
९. चम्स्की र फिलमोर तथा पाणिनि र फिलमोरको कारकीय दृष्टिकोणको तुलना गर्न।

४. पाठ्यविषय

एकाइ एक : संरचनावादी र रूपार्थपरक भाषिक विश्लेषण पद्धति

१.१ संरचनावादी भाषिक विश्लेषण पद्धति

१. वर्णविश्लेषणको संरचनावादी पद्धति
२. शब्दविश्लेषणको संरचनावादी पद्धति
३. वाक्य विश्लेषणको संरचनावादी पद्धति

१.२ रूपार्थपरक भाषिक विश्लेषण पद्धति

१. रूपार्थिमको परिचय
२. व्याकरणका विभिन्न तहका रूपार्थिम

१.३ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : व्यवस्थापरक र प्रकार्यपरक व्याकरणको भाषिक विश्लेषण पद्धति

२.१ व्यवस्थापरक व्याकरणको भाषिक विश्लेषण पद्धति

१. भाषाका तह र अन्तरतहको पहिचान
२. भाषामा शृङ्खला र छनोट सम्बन्ध
३. भाषिक एकाइ र श्रेणी
४. भाषिक संरचना र व्यवस्था
५. भाषिक सूक्ष्मता

२.२ प्रकार्यपरक व्याकरणको भाषिक विश्लेषण पद्धति

१. भाषांश/पाठ, सन्दर्भ र भाषाका स्तर तथा पाठका प्रयोजनपरक भेद
 २. पाठका सन्दर्भगत आयाम : क्षेत्र, सहभागी र पद्धति
 ३. पाठगत संसक्ति : सन्दर्भन, प्रतिस्थापन, विलोप, संयोजन, पुनःकथन तथा साहचर्य
 ४. पाठगत संयुक्ति : अन्तर्पाठात्मकता र बाह्य संयुक्ति
 ५. प्रकार्यात्मक धारणा र अन्तर्वैयक्तिक प्रकार्य
 ६. अक्षक र थिम तथा वर्तक र रिम
- २.३ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास
- एकाइ तीन : रूपान्तरण व्याकरणको भाषिक विश्लेषण पद्धति
- ३.१ क्लासिकल सिद्धान्त
 १. पदावली संरचना नियम
 २. रूपान्तरण नियम र यसका प्रकारहरू
 ३. आधार वाक्यवाट अन्य वाक्यमा रूपान्तरण
 - ३.२ मानक सिद्धान्त
 १. वाक्यात्मक घटक : कोटिकरण र शब्दसमूहन
 २. पदावलीका प्रकार
 ३. आर्थी घटक र व्याख्यात्मक अर्थविज्ञानको परिचय
 ४. रूपान्तरण प्रक्रिया (लोप, आगम, आदेश र क्रमपरिवर्तन) को स्थानान्तरण
 ५. उत्पादक अर्थविज्ञान
 - ३.३ विस्तारित मानक सिद्धान्त
 १. शब्दवादी अवधारणा
 २. "क" वार सिद्धान्त र नेपाली पदावलीका वारहरू
 ३. अवशेष सिद्धान्त र रूपान्तरण : शीर्षीकरण, जोड, उद्देश्य, उत्पादन तथा स्थानान्तरण
 - ३.४ अधिशासन र आवद्धता सिद्धान्त
 १. अधिशासन सम्बन्ध
 २. आवद्धता (वाइन्डिङ) र आत्मवाचीकरण प्रक्रिया
 ३. अवधारणा (थिटा) भूमिकाको परिचय
 ४. सीमान्त अवस्थाको परिचय
 - ३.५ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास
- एकाइ चार : कारक व्याकरणको भाषिक विश्लेषण पद्धति
- ४.१ कारक व्याकरणको वाक्यविश्लेषण ढाँचा
 १. कारक साँचो (फ्रेम)
 २. प्रकारता र प्रतिज्ञप्ति
 ३. कारकीय रूपान्तरण
 - ४.२ कारकीय दृष्टिकोणको तुलना
 १. चम्स्की र फिलमोरका कारकीय दृष्टिकोणको तुलना
 २. पाणिनि र फिलमोरको कारकीय दृष्टिकोणको तुलना
 - ४.३ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास
५. सन्दर्भसामग्री

- चूडामणि बन्धु, भाषाविज्ञानका सम्प्रदाय, काठमाडौं : अक्षर सदन ।
- देवीप्रसाद गौतम, नेपाली रूपान्तरण व्याकरण, काठमाडौं : मुना गौतम ।
- , फिल्मोरको कारक व्याकरण र नेपाली भाषाका कारकहरू, काठमाडौं : मुना गौतम ।
- देवीप्रसाद गौतम र शालिकराम पौड्याल, भाषिक अध्ययन परम्परा : सम्प्रदाय र अवधारणा, काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।
- नोम चम्स्की, वाक्यविन्यासका सैद्धान्तिक पक्ष (अनु.) रमानाथ सहाय, जयपुर : राजस्थान हिन्दीग्रन्थ अकादमी ।
- प्रेमप्रसाद चौलागाईं, भाषाविज्ञानको परम्परा र पद्धति, काठमाडौं : ओरिएन्टल पब्लिकेसन ।
- भोलानाथ तिवारी, आधुनिक भाषाविज्ञान, दिल्ली : लिपि प्रकाशन ।
- हेमाङ्गराज अधिकारी, नेपाली कारक व्याकरण, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
- C.J. Fillmore, Case for Case In Bach & Harms (eds.). 1-88.
- M.A.k. Halliday, Categories of the Theory of Grammar Word 173 : 242- 292.
- , Halliday's Introduction to Functional Grammar, London : Routledge.
- Noam Chomsky, Aspects of the Theory of Syntax, Cambridge, Mass : MIT Press.
- , Syntactic Structure, The Hague : Mouton.

१७. चलचित्रमा द्वन्द्व, गीत, नृत्य, अभिनेता, वेशभूषा र रूपसज्जा, दृश्यबन्ध, ध्वनि, प्रकाश, दृश्यांश र क्रमबद्धताको परिचय दिन,
१८. चलचित्रको छायाङ्कन र सम्पादन, चलचित्र निर्माणमा निर्माता, निर्देशक र दर्शकको भूमिका तथा चलचित्रिकरणमा साहित्यका विभिन्न विधाहरूसँग सम्बन्धवारे बताउन,
१९. नेपाली चलचित्रको उद्भव, विकासको परिचय दिन,
२०. नेपाली कथानक चलचित्र, वृत्तचित्र, कार्टुन चित्र र विज्ञापन चित्र, धारावाहिक टेलिचलचित्र र साहित्यिक कृतिका चलचित्राङ्कनको सर्वेक्षण गर्न ।

४. पाठ्यविषय

एकाइ एक : रङ्गमञ्चको सैद्धान्तिक परिचय

- १.१ रङ्गमञ्चको उद्भव र विकास
- १.२ रङ्गमञ्चको परिचय, परिभाषा, स्वरूप र विशेषता
- १.३ रङ्गमञ्चको प्रयोग र प्रयोजन
- १.४ लोकनाटक, सडक नाटक र रङ्गमञ्चका बीच अन्तःसम्बन्ध
- १.५ रङ्गमञ्चको नाटककार, नाटक, रङ्गकर्मी र प्रेक्षकका बीच अन्तःसम्बन्ध
- १.६ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : विश्वरङ्गमञ्चको परम्परा र प्रवृत्ति

- २.१ विश्वरङ्गमञ्चको परिचय
- २.२ पुनर्जागरण कालपूर्वको रङ्गमञ्चीय परम्परा र प्रवृत्ति (इजिप्ट, ग्रीस, रोम, वेलायत, फ्रान्स, जर्मनी, अमेरिका)
- २.३ पुनर्जागरण कालीन रङ्गमञ्चीय परम्परा र प्रवृत्ति
- २.४ एसियाली रङ्गमञ्चीय परम्परा र प्रवृत्ति
- २.५ मध्यपूर्वीय रङ्गमञ्चीय परम्परा र प्रवृत्ति
- २.६ आधुनिक रङ्गमञ्चीय परम्परा र प्रवृत्ति
- २.७ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ तीन : पूर्वीय र पाश्चात्य रङ्गमञ्च

३.१ पूर्वीय रङ्गमञ्च

१. संस्कृत नाट्यशास्त्र र रङ्गमञ्चको पृष्ठभूमि, उद्भव र विकासप्रक्रिया : भरत, धनञ्जय, धनिक, रामचन्द्रगुणचन्द्र र विश्वनाथको योगदान
२. रङ्गमञ्च र अभिनयका प्रकार र स्वरूप
३. नाटकका प्रमुख तत्व : वस्तु, नेता र रस
४. रूपकउपरूपकका प्रकार र स्वरूप
५. पारसेली नाट्यपरम्परा, नाट्यचिन्तन र रङ्गमञ्च परम्परा, स्वरूप र नवप्रवृत्ति
६. भारतीय नाट्यपरम्परा, नाट्यचिन्तन, रङ्गमञ्च परम्परा, स्वरूप र नवप्रवृत्ति
७. चिनियाँ र जापानी नाट्यपरम्परा, नाट्यचिन्तन, रङ्गमञ्च परम्परा, स्वरूप र नवप्रवृत्ति

३.२ पाश्चात्य रङ्गमञ्च

१. प्राचीन ग्रीसेली रोमेली नाटक र रङ्गमञ्च
२. प्राचीन नाटक र रङ्गमञ्च
३. पुनर्जागरणकालीन र समयुगीन युरोपेली नाटक र रङ्गमञ्च
४. पाश्चात्य विभिन्न युगीन र प्रादेशिक रङ्गमञ्चको विकासप्रक्रियाको तुलना र तिनका आधारभूत विशेषता
५. पूर्वीय र पाश्चात्य नाट्यमान्यता, नाट्यशाला, रङ्गविधान र रङ्गमञ्चका बीच तुलना

३.३ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ चार : नेपाली रङ्गमञ्चको परम्परा र प्रवृत्ति

- ४.१ नेपाली रङ्गमञ्चको पृष्ठभूमि, उद्भव र विकास
- ४.२ नेपाली लोकनाट्य र लोकनाट्यमञ्च परम्परा र स्वरूप
- ४.३ नेपालमा सार्वजनिक रङ्गमञ्चको पृष्ठभूमि, उद्भव र विकास
- ४.४ नेपाली रङ्गमञ्चीय गतिविधि
 १. लिच्छविकालीन नेपाली रङ्गमञ्चीय गतिविधि
 २. मल्लकालीन नेपाली रङ्गमञ्चीय गतिविधि
 ३. शाहकालीन नेपाली रङ्गमञ्चीय गतिविधि
 ४. राणाकालीन नेपाली रङ्गमञ्चीय गतिविधि
 ५. पञ्चायतकालीन नेपाली रङ्गमञ्चीय गतिविधि

विद्यालय
काठमाडौं

६. वर्तमानकालीन नेपाली रङ्गमञ्चीय गतिविधि
७. राजधानीमा रङ्गमञ्चीय गतिविधि
८. राजधानीबाहिर रङ्गमञ्चीय गतिविधि
९. भारतमा नेपाली रङ्गमञ्चीय गतिविधि (असम, दार्जिलिङ, सिक्किम, देहरादुन)
- ४.५ नेपाली रङ्गमञ्चको विकासप्रक्रिया र नवप्रवृत्ति
 १. प्राथमिक कालीन नेपाली रङ्गमञ्च : नेपाली रङ्गमञ्चको आद्यरूप डवली
 २. माध्यमिक कालीन नेपाली रङ्गमञ्च : पारसी थिएटरको प्रभाव र मौलिकता
 ३. आधुनिक नेपाली रङ्गमञ्च : प्रारम्भ, विकास, मूलप्रवृत्ति, नवप्रवृत्ति, उपलब्धि र सीमा
- ४.६ नेपाली रङ्गमञ्चको वर्तमान अवस्था : परम्परावादी रङ्गमञ्च र प्रयोगवादी रङ्गमञ्च
- ४.७ रङ्गमञ्चको रेडियो नाट्य, चलचित्र, टेलिचलचित्र तथा अन्य प्रविधियुक्त दृश्य-श्रव्यमाध्यमसँग सम्बन्ध
- ४.८ नेपाली रङ्गमञ्चमा थिएटरको योगदान
- ४.९ लोकनाटक, लेख्य नाटक, सडक नाटक र आधुनिक नाटकको मञ्चन परम्परा र प्रवृत्ति
- ४.१० नेपाली लोकनाट्य र नाट्य रङ्गमञ्चको वर्तमान अवस्था
- ४.११ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ पाँच : चलचित्रको सैद्धान्तिक परिचय

- ५.१ विश्वको कलाक्षेत्रमा चलचित्रको उद्भव र विकास
- ५.२ चलचित्रको परिचय, परिभाषा, स्वरूप, तत्व र विशेषता
- ५.३ चलचित्रका प्रकार : कथानक चलचित्र, वृत्तचित्र, कार्टुन चित्र र विज्ञापन चित्र
- ५.४ चलचित्र निर्माणमा स्क्रिप्ट (पाण्डुलिपि) र साहित्यिक सामग्रीको आवश्यकता
- ५.५ चलचित्रमा कथासार, पटकथा र संवादको महत्त्व
- ५.६ फिचर चलचित्र तथा धारावाहिक चलचित्रको पटकथा लेखनका आवश्यक तत्व
- ५.७ चलचित्रमा द्वन्द्व, गीत र नृत्यको आवश्यकता
- ५.८ चलचित्रमा अभिनेता, वेशभूषा र रूपसज्जा, दृश्यबन्ध (लोकेसन र दृश्य सज्जा (सेटिङ), ध्वनि र प्रकाश
- ५.९ चलचित्रमा दृश्यांश (सट), दृश्य (सिन) र क्रमबद्धता (सिक्वेन्स)
- ५.१० चलचित्रको छायाङ्कन र सम्पादन
- ५.११ चलचित्र निर्माणमा निर्माता, निर्देशक र दर्शकको भूमिका
- ५.१२ चलचित्रिकरणमा साहित्यका विभिन्न विधाहरूसँग सम्बन्ध
- ५.१३ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ छ : नेपाली चलचित्रको सर्वेक्षण

- ६.१ नेपाली चलचित्रको उद्भव र विकास
- ६.२ नेपाली कथानक चलचित्रको सर्वेक्षण
- ६.३ नेपाली वृत्तचित्र, कार्टुन चित्र र विज्ञापन चित्रको सर्वेक्षण
- ६.४ नेपाली धारावाहिक टेलिचलचित्रको सर्वेक्षण
- ६.५ नेपालीका साहित्यिक कृतिका चलचित्राङ्कनको सर्वेक्षण
- ६.६ उपर्युक्त विविध पक्षमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

द्रष्टव्य :

१. विद्यार्थीहरूले विषयशिक्षकको निर्देशनमा कुनै एक नाटकमा कक्षाका सबै विद्यार्थी कुनै न कुनै भूमिकामा सहभागी भई एक घण्टासम्मको रङ्गमञ्चीय प्रस्तुति गर्ने र सो प्रस्तुतिको विषयशिक्षक, विभागीय प्रमुख र वाप्य विज्ञवाट मूल्याङ्कन गराउने,
२. यो पत्र सैद्धान्तिक र प्रायोगिक दुवै प्रकृतिको हुनेछ । यसको सत्रान्त परीक्षा पूर्णाङ्क ४० (चालीस) तथा लघुअध्ययनपत्र निर्माण पूर्णाङ्क २० (बीस) को हुनेछ ।

५. सन्दर्भसामग्री

अनुपम ओझा, भारतीय सिने सिद्धान्त, नयाँ दिल्ली : राधाकृष्ण प्रकाशन ।

अशेष मल्ल, सडक नाटक, काठमाडौं : सर्वनाम ।

---, सडक नाटक : सिद्धान्त, सिर्जना र प्रस्तुति, काठमाडौं : एकता बुक्स ।

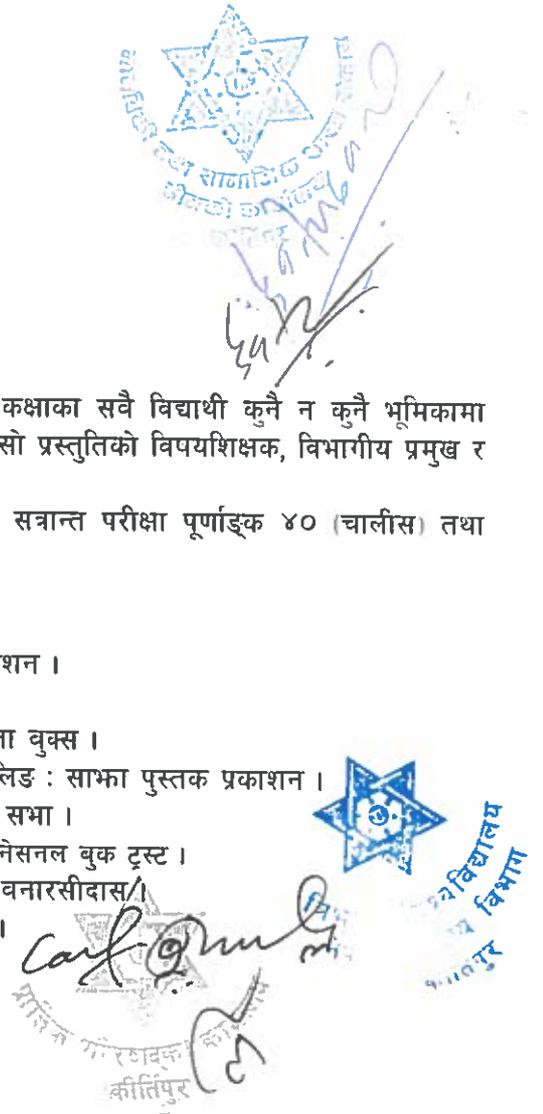
इन्द्रवहादुर राई, दार्जीलिङमा नेपाली नाटकको आधा शताब्दी, दार्जीलिङ : साभा पुस्तक प्रकाशन ।

कमलिनी मेहता, नाटक और यथार्थवाद, वाराणसी : नागरीप्रचारिणी सभा ।

किरणमय राहा, (अनु.) गुलशेर खान शानी, वाङ्ला रङ्गमञ्च, दिल्ली : नेसनल बुक ट्रस्ट ।

कुंवरजी अग्रवाल, आधुनिक नाटक का अन्वेषण, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास ।

केशवप्रसाद उपाध्याय, नाटक र रङ्गमञ्च, काठमाडौं : रुमु प्रकाशन ।

---, नेपाली नाटक तथा रङ्गमञ्च उद्भव र विकास, काठमाडौं : साभ्ना प्रकाशन ।
 ---, दुःखान्त नाटकको सृजन परम्परा, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
 खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, नेपाली नाट्य समालोचना, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
 गुमानसिंह चामलिङ, एरिस्टोटल र उनको काव्यशास्त्र, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
 गोविन्द चातक, नाट्यभाषा, भारत : तक्षशिला प्रकाशन ।
 गोविन्द चातक, रङ्गमञ्च कला औ दृष्टि, भारत : तक्षशिला प्रकाशन ।
 गोविन्दसिंह रावत, विश्वरङ्गमञ्चमा सडक नाटक परम्परा, काठमाडौं : रत्नपुस्तक भण्डार ।
 घनश्याम उपाध्याय कंडेल, पाश्चात्य यथार्थवादी नाटक, काठमाडौं : साभ्ना प्रकाशन ।
 जयदेव तनेजा, समकालीन हिन्दी नाटक और रंगमञ्च, भारत : तक्षशिला प्रकाशन ।
 जयदेव तनेजा, आज के हिन्दी रंगनाटक, दिल्ली : तक्षशिला प्रकाशन ।
 दशरथ ओझा, हिन्दी नाटक : उद्भव और विकास, दिल्ली : राजपाल एण्ड सन्स ।
 धनञ्जय र धनिक, दशरूपक, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन ।
 नगेन्द्र (सम्पा.), भारतीय नाट्यसाहित्य, दिल्ली : एसचन्द एण्ड कम्पनी ।
 नरनारायण राय, नाट्यविमर्श, हापुड, यू.पी. : सन्मार्ग प्रकाशन ।
 निर्मला जैन, चलचित्र और साहित्य, नयाँ दिल्ली : राजकमल प्रकाशन ।
 नेमिचन्द्र जैन, रंगदर्शन, नयी दिल्ली : राधाकृष्ण प्रकाशन ।
 प्रकाश सायमी, चलचित्र कला र प्रविधि, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
 प्रचण्ड मल्ल, नेपाली रङ्गमञ्च, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
 भरतमुनि, नाट्यशास्त्र, (अनु.) गोविन्दप्रसाद भट्टराई, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
 मनोहर काले, भारतीय नाट्यसौन्दर्य, दिल्ली : मेघप्रकाशन ।
 मनोहरप्रसाद जोशी, पटकथा लेखन : एक परिचय, नयी दिल्ली : राजकमल ।
 माधव दुङ्गेल, चलचित्र सिद्धान्त, काठमाडौं : बुद्ध एकेडेमी पब्लिसर्स ।
 मान्धाता ओझा, हिन्दी समस्यानाटक, दिल्ली : नेसनल पब्लिसिङ हाउस ।
 यम चौलागाई, चलचित्र सारथी, काठमाडौं : लेखक स्वयम् ।
 यादव खरेल, आदिकवि भानुभक्त : पटकथा, तनहुँ : भानु जन्मस्थल विकास समिति ।
 रत्नध्वज जोशी, नेपाली नाटकको इतिहास, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
 रमेश हंसराज, नाट्य प्रस्तुति : एक परिचय, दिल्ली : राधाकृष्ण प्रकाशन प्रा.लि.।
 रामचन्द्रगुणचन्द्र विश्वविद्यालय, दिल्ली नाट्यदर्पण (अनु आचार्य विश्वेश्वर), वाराणसी : दिल्ली
 रामसेवक सिंह, एक्सर्ड नाट्यपरम्परा, दिल्ली : अक्षर प्रकाशन ।
 रीतारानी पालीवाल, रंगमञ्च नयाँ परिदृश्य, दिल्ली : लिपि प्रकाशन ।
 लक्ष्मीनारायण लाल, पारसी हिन्दी रङ्गमञ्च, दिल्ली राजपाल एण्ड सन्स ।
 ---, रंगमञ्च देखना और जानना, भारत : सातवाहन पब्लिकेसन ।
 लक्ष्मीनाथ शर्मा, चलचित्रकला, काठमाडौं : साभ्ना प्रकाशन ।
 सम थिएटर र साथी, सडक नाटक स्रोत पुस्तिका, काठमाडौं : समा थिएटर र साथी समूह ।
 सीताराम चतुर्वेदी, भारतीय तथा पाश्चात्य रङ्गमञ्च, लखनऊ : सीताराम हिन्दी समिति, सूचना विभाग।
 सुदर्शन मिश्र, नाट्यकला : प्राच्य एवं पाश्चात्य, वाराणसी : भारत मनीषा ।
 सूर्यविक्रम ज्ञवाली, नेपाल उपत्यकाको मल्लकालीन इतिहास, काठमाडौं : रायल नेपाल अकादमी ।
 Andrew Dix, *Beginning Film Studies*, England : Manchester University Press.
 Bim Mason, *Street theatre and other outdoor performances*, London/New York : Routledge.
 Jill Nelmes, *Film Studies*, New York : Routledge.
 Margot Barthold, *The History of World Theatre*, New York : Continuum.
 Robert Leach, *Revolutionary Theatre*, London : Routledge.
 Robert Stam, *Film Theory: An Introduction*, Oxford : Blackwell Publishers.
 Ronald Hayman, *Theatre and Anti-theatre*, London : Sekar and Barberg.
 Sarkar, Sanjiv Ed., *Popular Theatre : Peoples Theatre*, Calcutta : Centre for Communication and
 Culture Action.
 Scott, A.C., *Theatre in Asia*, London : Weidenfad and Nicolson.
 Susan Hayward, *Cinema Studies : The Key Concept*, New York : Routledge.
 Thomas Elsaesser & Malte Hagener, *Film Theory An Introduction through the Senses*, New York :
 Routledge.
 William H. Phillips, *Film an Introduction*, Bedford : St. Martin's.
 Yardon, E. Juddi, *Experimental Theatre*, Elinois : Wave Land Press Inc.
 Yatnik, R.K., *The Indian Theatre*, London : George Allen & Unwin Ltd.

पाठ्यांश शीर्षक : शैलीवैज्ञानिक र संरचनावादी समालोचनापद्धति
पाठ्यांश सङ्केत : ६५४.३
तह : स्नातकोत्तर
सत्र : तेस्रो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक
क्रेडिट आवर : ३
पाठघण्टा : ४८

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र (सेमेस्टर) प्रणालीमा आधारित स्नातकोत्तर (एम.ए) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो। यस पाठ्यांशमा शैलीवैज्ञानिक समालोचनापद्धति संरचनावादी समालोचनापद्धति समावेश गरिएको छ। यो पाठ्यांश उपर्युक्त विषयको ज्ञान र तत्सम्बन्धी प्रायोगिक कार्यको अभ्यासमा केन्द्रित छ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखितअनुसार रहेका छन् :

१. शैलीवैज्ञानिक समालोचनाको सैद्धान्तिक स्वरूपको परिचय दिने,
२. शैलीवैज्ञानिक समालोचनाका पद्धतिको विवेचना गर्ने,
३. संरचना र संरचनावादको परिचय दिने,
४. संरचनावादी चिन्तन र समालोचनापद्धतिको विवेचना गर्ने।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनपछि विद्यार्थीहरू निम्नलिखित कुरामा सक्षम हुनेछन् :

१. शैलीको परिचय, शैलीवैज्ञानिक समालोचनाको पृष्ठभूमि, परिचय र परिभाषा बताउन,
२. शैलीवैज्ञानिक समालोचना र भाषाशास्त्र तथा शैलीवैज्ञानिक समालोचना र साहित्याशास्त्रको सम्बन्ध केलाउन,
३. शैलीवैज्ञानिक समालोचनाका उद्देश्य, प्रकृति र क्षेत्रका बारेमा बताउन,
४. शैलीवैज्ञानिक समालोचनाका प्रमुख पद्धति र तहको परिचय दिन,
५. संरचना र संरचनावादको परिचय, अर्थ, स्वरूप, परिभाषा र विशेषता बताउन,
६. संरचनावादको पृष्ठभूमि, परिचय, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया बताउन,
७. संरचनावादको पृष्ठभूमि, प्रवर्तन र विकासप्रक्रियाका बारेमा बताउन,
८. रुसी रूपवाद, चेकसंरचनावाद, फ्रान्सेली संरचनावाद र अमेरिकाली संरचनावादका मान्यताको पहिचान गर्न,
९. संरचनावादका प्रमुख धारा र सम्प्रदायको परिचय दिन,
१०. संरचनावादका अभिलक्षण र चिन्तनपरम्पराको विवेचना गर्न,
११. फर्डिनान्ड ड सस्युर, रोमन याकोब्सन र जोनाथन कलरका संरचनावादी मान्यता र पद्धतिको व्याख्या गर्न,
१२. संरचनावादी र शैलीवैज्ञानिक समालोचनाका मान्यता र पद्धतिका आधारमा साहित्यिक कृतिको विश्लेषण गर्न।

४ पाठ्यविषय

एकाइ एक : शैलीवैज्ञानिक समालोचनाको सैद्धान्तिक स्वरूप

- १.१ शैलीको परिचय र परिभाषा
- १.२ शैलीवैज्ञानिक समालोचना र भाषाशास्त्रको सम्बन्ध
- १.३ शैलीवैज्ञानिक समालोचना र साहित्याशास्त्रको सम्बन्ध
- १.४ शैलीवैज्ञानिक समालोचनाका उद्देश्य र प्रकृति
- १.५ शैलीवैज्ञानिक क्षेत्र
- १.६ प्रायोगिक भाषाविज्ञानको शाखाका रूपमा र समालोचनाको पद्धतिका रूपमा शैलीविज्ञान
- १.७ शैलीविज्ञान र वक्रोक्तिसिद्धान्तको तुलना
- १.८ उपर्युक्त समालोचना पद्धतिमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : शैलीवैज्ञानिक समालोचनाका पद्धति

- २.१ शैलीवैज्ञानिक समालोचनाका प्रमुख पद्धतिको परिचय
- २.२ शैलीवैज्ञानिक समालोचनाका विश्लेषण प्रक्रिया तथा प्रविधि
- २.३ शैलीवैज्ञानिक समालोचनाका तहहरू
- २.४ कविता, आख्यान, नाटक र निबन्ध विश्लेषणका शैलीवैज्ञानिक ढाँचा
- २.४ उपर्युक्त समालोचना पद्धतिमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

Handwritten signature

एकाइ तीन : संरचना र संरचनावाद

- ३.१ संरचनाको अर्थ, रूप परिभाषा
- ३.२ संरचनाको स्वरूप र विशेषता
- ३.३ भाषिक संरचना र साहित्यिक संरचना
- ३.४ संरचनावादको परिचय, परिभाषा र स्वरूप
- ३.५ संरचनावादको पृष्ठभूमि, प्रवर्तन र विकासप्रक्रिया
- ३.६ उपर्युक्त समालोचना पद्धतिमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

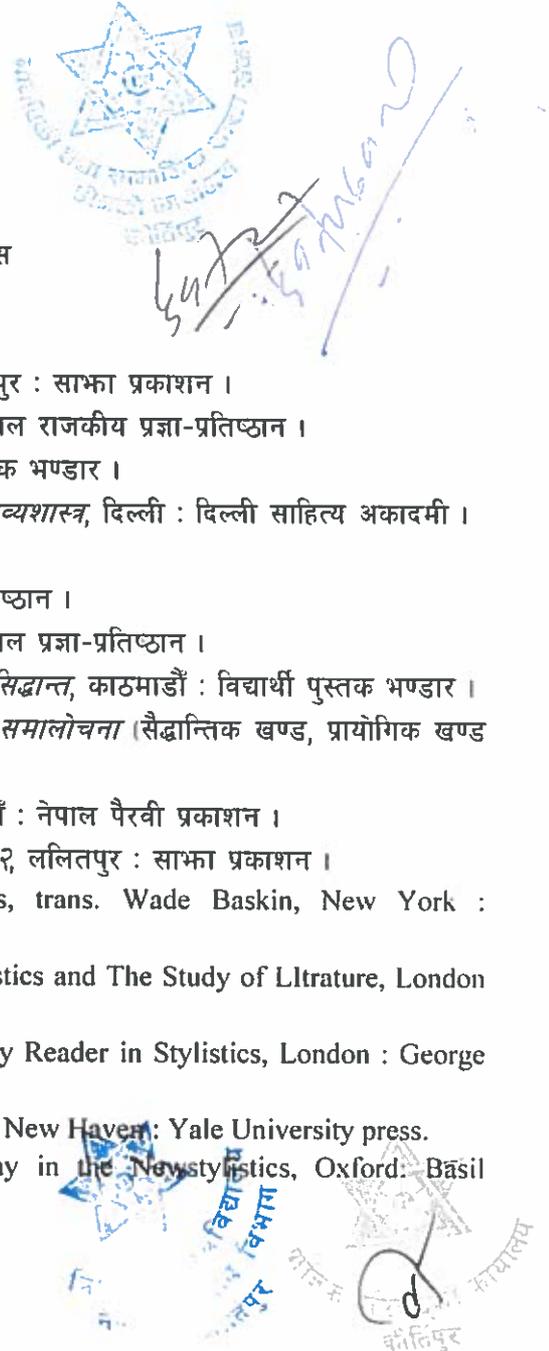
एकाइ चार : संरचनावादी चिन्तन र समालोचनापद्धति

- ४.१ रुसी रूपवाद र चेकसंरचनावादका प्रमुख मान्यता
- ४.२ फ्रान्सेली संरचनावादका प्रमुख मान्यता
- ४.३ अमेरिकाली संरचनावादका प्रमुख मान्यता
- ४.४ संरचनावादका प्रमुख धारा र सम्प्रदाय : जेनेभा, रसियाली, प्राग, कोपेनहेगन, फ्रान्सेली, वेलायती र अमेरिकाली सम्प्रदाय
- ४.५ संरचनावादका आधारभूत अभिलक्षण
- ४.६ संरचनावादी चिन्तनपरम्परा
 १. भाषाशास्त्रीय संरचनावादी चिन्तन
 २. आख्यानशास्त्रीय संरचनावादी चिन्तन
 ३. काव्यशास्त्रीय संरचनावादी चिन्तन
- ४.७ फर्डिनान्ड डे सस्युरका संरचनावादी मान्यता र पद्धति
- ४.८ रोमन याकोब्सनका संरचनावादी मान्यता र पद्धति
- ४.९ जनाथन कलरका संरचनावादी मान्यता र पद्धति
- ४.१० उपर्युक्त समालोचना पद्धतिमा केन्द्रित रही प्रायोगिक अभ्यास

५. सन्दर्भसामग्री

- अभि सुवेदी, *पाश्चात्य काव्यसिद्धान्त*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
- कृष्ण गौतम, *आधुनिक आलोचना : अनेक रूप अनेक पठन*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
- खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, *आधुनिक नेपाली समालोचना*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
- , *कविताको संरचनात्मक विश्लेषण*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- गोपीचन्द्र नारङ्ग, (अनु.) *संरचनावाद, उत्तरसंरचनावाद एवं प्राच्य काव्यशास्त्र*, दिल्ली : दिल्ली साहित्य अकादमी ।
- घनश्याम नेपाल, *शैलीविज्ञान*, गान्तोक : आँकुरा प्रकाशन ।
- मोहनराज शर्मा, *शैलीविज्ञान*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
- , *समकालीन समालोचना : सिद्धान्त र प्रयोग*, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
- मोहनराज शर्मा र खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, *पूर्वीय र पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्त*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- राजेन्द्र सुवेदी र लक्ष्मणप्रसाद गौतम, (सम्पा.), *रत्न बृहत् नेपाली समालोचना* (सैद्धान्तिक खण्ड, प्रायोगिक खण्ड र भाग तीन), काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।
- लक्ष्मणप्रसाद गौतम, *समकालीन नेपाली कविताका प्रवृत्ति*, काठमाडौं : नेपाल पैरवी प्रकाशन ।
- वासुदेव त्रिपाठी, *पाश्चात्य समालोचनाको सैद्धान्तिक परम्परा-भाग २*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
- Ferdinand De Saussure, *Course in General Linguistics*, trans. Wade Baskin, New York : Fontana/Collins.
- Jonathan Culler, *Structuralist Poetics Structuralism, Linguistics and The Study of Literature*, London Routledge and Kegan Paul.
- R.A. Carter, ed. *Language and Literature: An Introductory Reader in Stylistics*, London : George Allain & Unwin.
- Robert Scholes, *Structuralism in Literature : An Introduction*, New Haven: Yale University press.
- Roger Fowler, ed. *Style and Structure in Literature: Essay in the New Stylistics*, Oxford: Basil Blackwell.

Carl @ m

पाठ्यांश शीर्षक : संस्कृत र पाश्चात्य साहित्यको अध्ययन

पाठ्यांश सङ्केत : ६५४.४

तह : एम.ए.

सत्र : चौथो

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक र प्रायोगिक

क्रेडिट आवर. : ४

पाठघण्टा : ६४

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र (सेमेस्टर) प्रणालीमा आधारित स्नातकोत्तर (एम.ए) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यस पाठ्यांशमा संस्कृत साहित्यको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि, वैदिक साहित्य र रामायण-महाभारतको अध्ययन, संस्कृत महाकाव्य, नाटक र गद्यसाहित्य, पाश्चात्य साहित्यको विकासप्रक्रिया र प्रमुख धाराहरू तथा पाश्चात्य साहित्यका प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्तिको अध्ययन समावेश गरिएको छ । यो पाठ्यांश उपर्युक्त विषयको ज्ञान र तत्सम्बन्धी प्रायोगिक कार्यको अभ्यासमा केन्द्रित छ ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखितअनुसार रहेका छन् :

१. संस्कृत साहित्यको ऐतिहासिक परम्पराको परिचय दिने,
२. वैदिक साहित्य र रामायण-महाभारत, तथा संस्कृत महाकाव्य, नाटक र गद्यसाहित्यको विवेचना गर्ने,
३. पाश्चात्य साहित्यको विकासप्रक्रिया र प्रमुख धाराको परिचय दिने,
४. पाश्चात्य साहित्यका परिष्कारवादी, स्वच्छन्दतावादी, यथार्थवादी, प्रयोगवादी, अस्तित्ववादी र उत्तरआधुनिकतावादी धाराका प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्तिको विवेचना गर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनपछि विद्यार्थीहरू निम्नलिखित कुरामा सक्षम हुनेछन् :

१. संस्कृत साहित्यको ऐतिहासिक पृष्ठभूमिका साथै संस्कृतका वैदिक वाङ्मय, पौराणिक साहित्य र
२. ललित साहित्यका बारेमा परिचय दिई तिनका मूल प्रतिपाद्य विषयका बारेमा बताउन
३. चार वेद र वेदाङ्गको परिचय दिई वैदिक साहित्य, पौराणिक साहित्य र ललित साहित्यका निर्धारित सूक्त तथा कृतिको विवेचना गर्न,
४. पाश्चात्य साहित्यको विकासक्रममा युगविभाजनका आधार, स्वरूप, प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्तिका बारेमा
५. समीक्षा गर्न,
६. पाश्चात्य साहित्यको विकासक्रममा युगविभाजनका आधार, विकासक्रमको स्वरूपको समीक्षा गर्न,
७. पाश्चात्य साहित्यका परिष्कारवादी, स्वच्छन्दतावादी र यथार्थवादी धाराका प्रमुख प्रतिभाको पहिचान गरी तिनका र प्रवृत्तिको विवेचना गर्न,
८. पाश्चात्य साहित्यका प्रयोगवादी र अस्तित्ववादी तथा उत्तरआधुनिकतावादी प्रमुख प्रतिभाको पहिचान गरी तिनका र प्रवृत्तिको विश्लेषण गर्न ।

एकाइ एक : संस्कृत साहित्यको ऐतिहासिक परम्परा

- १.१ संस्कृत साहित्यको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि
- १.२ वैदिक युग, पौराणिक युग, ललित साहित्यको युग र तिनका विशेषता
- १.३ वैदिक वाङ्मय र वेदाङ्गको परिचय : शिक्षा, कल्प, व्याकरण, निरुक्त, छन्द र ज्योतिष
- १.४ पौराणिक साहित्यका मूल प्रतिपाद्य विषय : सृष्टि, मानवसभ्यता, ज्ञानविज्ञान र वंशवृत्तान्त
- १.५ ललितसाहित्य परम्परा : कलात्मक महाकाव्य परम्परा, नाटकपरम्परा र गद्यसाहित्यको परम्परा
- १.६ उपर्युक्त विषयहरूको प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ दुई : वैदिक साहित्य र रामायण-महाभारतको अध्ययन

- २.१ चार वेदको परिचय, वेदका मुख्य प्रतिपाद्य विषय (सृष्टि, विज्ञान, पर्यावरण) र विशेषता
- २.२ सृष्टिचिन्तनका दृष्टिले ऋग्वेदका 'नासदीयसूक्त' र 'पुरुषसूक्त' को विवेचना
- २.३ शिल्पसौन्दर्यका दृष्टिले ऋग्वेदको 'उषःसूक्त'को विवेचना
- २.४ पर्यावरणका दृष्टिले अथर्ववेदको 'पृथ्वीसूक्त' र ऋग्वेदको 'पर्जन्य सूक्त'को विवेचना
- २.५ भाव र शिल्पका दृष्टिले वाल्मीकि रामायणको 'वर्षावर्णन' तथा वैचारिक चिन्तनका दृष्टिले श्रीमद्भगवद्गीताको दोस्रो अध्यायको विवेचना
- २.६ उपर्युक्त विषय र रचनाहरूको प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ तीन : संस्कृत महाकाव्य, नाटक र गद्यसाहित्यको अध्ययन

- ३.१ महाकवि कालिदासका काव्यप्रवृत्ति र नाट्यप्रवृत्ति तथा उनका 'कुमारसम्भवत्' काव्यको पाँचौं सर्ग एवम् अभिज्ञान शाकुन्तलम् नाटकको चौथो अङ्कको विवेचना
- ३.२ महाकवि दण्डीका काव्यप्रवृत्ति र उनको दशकुमार चरितम् गद्यमहाकाव्यको 'प्रथमोच्छ्वास' को विवेचना
- ३.३ नाटककार भासका नाट्यप्रवृत्ति र उनको 'स्वप्नवासवदत्तम्' नाटकको विवेचना
- ३.४ लोकाख्यानपरम्पराका सन्दर्भमा 'हितोपदेश' को विवेचना
- ३.५ उपर्युक्त विषय र रचनाहरूको प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ चार : पाश्चात्य साहित्यको विकासप्रक्रिया र प्रमुख धारा

- ४.१ पाश्चात्य साहित्यको विकासक्रममा युगविभाजनका आधार र स्वरूप
- ४.२ प्राचीन युगका प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
- ४.३ मध्य युगका प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
- ४.४ आधुनिक युगका प्रमुख धारा (पुनर्जागरणकाल, नवपरिष्कारवादी धारा, स्वच्छन्दतावादी धारा, यथार्थवादी-प्रकृतवादी धारा, अस्तित्ववादी धारा), प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
- ४.५ उत्तरआधुनिक युगका प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति
- ४.६ उपर्युक्त विषय, प्रवृत्ति र रचनाहरूको प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ पाँच : पाश्चात्य साहित्यका परिष्कारवादी, स्वच्छन्दतावादी र यथार्थवादी धाराका प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति

- ५.१ परिष्कारवादी नवपरिष्कारवादी काव्यधारा : होमर, भर्जिल, दाँते, पेट्रार्क र मिल्टनको महाकाव्यकारिता
- ५.२ परिष्कारवादी नव-परिष्कारवादी नाट्यधारा : सोफोकलज, मोलायर, ड्राइडेन र जोनाथन स्विफ्टको नाट्यकारिता
- ५.३ स्वच्छन्दतावादी काव्यधारा : वर्डस्वर्थ, कलरिज, वाइरन, पुस्कन र वाल्ट ह्विटम्यानको काव्यकारिता
- ५.४ आख्यानको यथार्थवादी धारा : वाल्जाक, मोपासाँ, टल्स्टय र म्याक्सिम गोर्कीको आख्यानकारिता
- ५.५ निवन्धको स्वच्छन्दतावादी धारा : बेकन र चार्ल्स ल्याम्बको निवन्धकारिता
- ५.६ यथार्थवादी नाट्यधारा : वर्टोल्ट ब्रेख्त, जर्ज बर्नार्ड श्या र हेन्रिक इव्सनको नाट्यकारिता
- ५.७ उपर्युक्त विषय र प्रवृत्तिहरूको प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ छ : पाश्चात्य साहित्यका प्रयोगवादी, अस्तित्ववादी तथा उत्तरआधुनिकतावादी धाराका प्रमुख प्रतिभा र प्रवृत्ति

- ६.१ एजा पाउन्ड, डब्लु.वी. यिट्स र टी.एस. इलियटको काव्यकारिता
- ६.२ भर्जिनिया उल्फ, फ्रान्ज काफ्का, अल्बर्ट कामु, गाम्ब्रियल मार्खेज, टोनी मरिसन र भी.एस. नयपालको आख्यानकारिता
- ६.३ ह्यारोल्ड पिन्टरको प्रयोगधर्मी पटकथालेखन
- ६.४ उपर्युक्त विषय, प्रवृत्ति र रचनाहरूको प्रायोगिक अभ्यास

५. पाठ्य तथा सन्दर्भसामग्री

कल्याण : वेद-कथाङ्क, गोरखपुर : गीताप्रेस ।

कालिदास, कुमार सम्भवम्, वाराणसी : चौखम्बा प्रकाशन ।

कृष्ण गौतम, प्राच्य महाकाव्य, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।

कृष्ण गौतम, पाश्चात्य महाकाव्य, काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।

गोपीकृष्ण शर्मा, संस्कृत साहित्यको रूपरेखा, काठमाडौं : अभिनव प्रकाशन ।

घनश्याम उपाध्याय कँडेल, पाश्चात्य यथार्थवादी नाटक, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन ।

ज्ञानु अधिकारी, पाश्चात्य साहित्य : इतिहास, प्रतिभा र प्रवृत्ति, काठमाडौं : दीक्षान्त प्रकाशन ।

तारानाथ शर्मा, पाश्चात्य साहित्यका केही महान् प्रतिभाहरू, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन ।

दण्डी, दशकुमार चरितम्, वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास ।

देवीप्रसाद सुवेदी, व्यास र वाल्मीकि : तुलनात्मक अनुशीलन, काठमाडौं : स्वदेश प्रकाशन ।

नारायणप्रसाद गड्तौला, संस्कृत साहित्यको इतिहास, काठमाडौं : प्रगति प्रकाशन ।

नारायणप्रसाद गौतम, (अनु.) केही वैदिक सूक्तहरू, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।

वलदेव उपाध्याय, संस्कृत साहित्यका इतिहास, वाराणसी : शारदा प्रकाशन ।

वलदेव उपाध्याय, वैदिक साहित्य और संस्कृति, वाराणसी : शारदा प्रकाशन ।

भास, स्वप्नवासवदत्तम्, वाराणसी : चौखम्बा प्रकाशन ।

लक्ष्मणप्रसाद गौतम, 'पाश्चात्य साहित्यको विकासक्रमिक अनुरेखाङ्कन', वाङ्मय, (पूर्णाङ्क १४, २०६७) ।

Carl B. ...

लक्ष्मणप्रसाद गौतम र अन्य, *नोबेल पुरस्कार विजेता साहित्यकार*, काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।
वासुदेव त्रिपाठी, *पाश्चात्य समालोचनाको सैद्धान्तिक परम्परा, भाग दुई*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
विश्वसाहित्यको रूपरेखा, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
शारदाप्रसाद घिमिरे, *विश्वका कविहरूको जीवनी*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
श्रीमद्भगवद्गीता, देवघाट : महेश संस्कृत गुरुकुलम् ।
हंसपुरे सुवेदी, *संस्कृत वाङ्मय सङ्क्षिप्त अध्ययन*, काठमाडौं : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, त्रि.वि. ।
Barnard, Robert, *A Short History of English Literature*, 2nd edn., U.K.: Black Well Publishers, 1994.
Hamilton. Ian, ed., *Twentieth Century Poetry in English*, New York: Oxford University Press, 1994.
Lowell, Amy, *Tendencies in Modern American Poetry*, New York: Macmillan Company, 1917.
The World Book Encyclopedia, London: World Book International, 1995.

Carf @m

साभार रत्न पुस्तक भण्डारको कार्यालय
कीर्तिपुर

पाठ्यांश शीर्षक : शोधपत्र लेखन
पाठ्यांश सङ्केत : ६५५.१
तह : स्नातकोत्तर
सत्र : चौथो

पाठ्यांश प्रकृति : प्रायोगिक
क्रेडिट आवर : ६
पाठघण्टा :

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र प्रणालीमा आधारित चार सत्र (दुई वर्ष) स्नातकोत्तर (एम. ए.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो। विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा, साहित्य वा लोकसाहित्यसँग सम्बन्धित विभिन्न विषयमा अनुसन्धान प्रतिवेदनको लेखनकार्यमा केन्द्रित हुनेछ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. शोधविधि र प्रक्रियाको प्रयोग गर्ने,
२. नेपाली भाषा, साहित्य र लोकसाहित्यसँग सम्बद्ध शोधकार्य गर्ने,
३. उपर्युक्त विधा क्षेत्रका कुनै नयाँ विषयमा तथ्यको खोजी, पुरानै सामग्रीको पुनर्शाोधन वा पुरानै तथ्यको नयाँ संयोजन, व्याख्या, विश्लेषण र सामान्यीकरण गर्ने,
४. प्राप्त सामग्रीको शोधपरक संयोजन, व्याख्या विश्लेषण र सामान्यीकरण गरी तर्कसङ्गत, क्रमबद्ध, सन्तुलित, सुसङ्गठित, प्रामाणिक तथा स्पष्ट रूपले शुद्ध नेपाली भाषामा शोधपत्र प्रस्तुत गर्ने।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. नेपाली भाषा, साहित्य वा लोकसाहित्यमध्ये कुनै एक क्षेत्रको छनोट गर्न,
२. छनोट गरिएका क्षेत्रबाट कुनै एक उपयुक्त विषय चयन गर्न,
३. सम्बद्ध विषयवारे तत्काल प्राप्त सामग्रीको प्रारम्भिक विवरण तयार गर्न र विवरणअनुसारका सामग्री सङ्कलन गरेर तिनको अध्ययन गर्न,
४. शोधशीर्षकको निर्धारण गर्न र निर्धारित शोधशीर्षकमा केन्द्रित रही शोधपरिचय, समस्याकथन, उद्देश्य, पूर्वकार्यको समीक्षा, शोधकार्यको औचित्य, सामग्रीसङ्कलन, अध्ययनविधि, सैद्धान्तिक आधार र शोधकार्यको रूपरेखासहित शोधप्रस्ताव लेख्न,
५. शोधका आवश्यक अङ्गको प्रयोग गरी अनुसन्धानमूलक लेख लेख्न,
६. पुस्तकालय कार्यअनुसार सामग्रीको छनोट गरी अध्ययन र सुव्यवस्थित टिपोट गर्न,
७. शोधसमस्यासँग सम्बन्धित रही अवलोकन, सर्वेक्षण एवं प्रश्नावली र अन्तर्वार्ताजस्ता क्षेत्रीय सामग्री सङ्कलनका विधि र उपकरणको प्रयोग गर्न,
८. टिपोट गरिएको सामग्रीको व्यवस्थापन, अध्ययन, तथ्याङ्कन एवं सोसम्बन्धमा शोधनिर्देशकसँग परामर्श गर्न र आवश्यक देखिएमा थप सामग्रीको सङ्कलन र त्यसको अध्ययन गर्न,
९. अध्ययन गरिएका सामग्रीका आधारमा सुव्यवस्थित किसिमले वृद्धा टिप्पण र तिनको संयोजन गर्न,
१०. उपलब्ध सामग्री र तिनका अन्तःसम्बन्धको विश्लेषण गरी निष्कर्ष निकाल्न,
११. शोधप्रतिवेदनको विस्तृत रूपरेखा तयार पार्न र त्यसको परिमार्जन गर्न,
१२. शोधनिर्देशकको परामर्शमा निर्धारित रूपरेखाअनुसार शोधकार्यको प्रारम्भिक मस्यौदा लेख्न र परिमार्जन गर्न,
१३. शोधपत्रको विषयवस्तु, प्रस्तुतीकरण र भाषाको संशोधन गर्न,
१४. शोधनिर्देशकको निर्देशनअनुसार आवश्यक परे शोधपत्रको पुनर्लेखन र साफी गर्न,
१५. शोधपत्रको टङ्गण, संशोधन तथा आवश्यक सबै अङ्ग (उद्धरण, तालिका, पेटेटिप्पणी, परिशिष्ट, सन्दर्भ विवरण आदि) को संयोजन र परिमार्जन गर्न,
१६. विभागमा अवद्ध प्रस्तुति एवं मौखिक परीक्षाका क्रममा प्राप्त सुझावहरूलाई समावेश गरी अन्तिम रूप दिन,
१७. शोधपत्रको गातावन्दीसहित शोधपत्र विभागमा प्रस्तुत गर्न।

४. शोधपत्रलेखन कार्य

एकाइ एक : शोधक्षेत्रको छनोट तथा प्रारम्भिक सर्वेक्षण र अध्ययन

१.१ शोधक्षेत्रको छनोट

१. नेपाली भाषा, साहित्य वा लोकसाहित्यमध्ये कुनै एक क्षेत्रको छनोट
२. छनोट गरिएको क्षेत्रभित्रबाट कुनै एक उपयुक्त विषयको चयन

१.२ प्रारम्भिक सर्वेक्षण र अध्ययन

१. सम्बन्धित क्षेत्रको सम्बद्ध पक्षका तत्काल प्राप्त सामग्रीको प्रारम्भिक विवरणको तयारी
२. विवरणअनुसार सङ्कलित सामग्रीको अध्ययन

एकाइ दुई : शोधशीर्षकको निर्धारण, शोधप्रस्ताव र शोधलेख लेखन

२.१ शोधशीर्षकको निर्धारण : सामग्रीको अध्ययन तथा स्रोतव्यक्ति र विशेषज्ञसँगको परामर्शका आधारमा शोधकार्यका लागि सम्बन्धित विभागको स्वीकृतिमा विद्यार्थीले अहिलेसम्म शोध नभएका विषय, कृति वा शीर्षकमा तीनवटा शोधशीर्षक विभागमा प्रस्तुत गरी विभागबाट उपयुक्त शीर्षक स्वीकृत गराउने ।

२.२ शोधप्रस्ताव लेखन : सम्बन्धित शीर्षकमा शोधकार्य गर्नका लागि शोधप्रस्तावको तयारी

१. विषयपरिचय
२. समस्याकथन
३. उद्देश्य
४. पूर्वकार्यको समीक्षा
५. शोधको औचित्य
६. शोधविधि (सामग्रीसङ्कलनविधि, विश्लेषणविधि र सैद्धान्तिक ढाँचा)
७. शोधपत्रको सम्भावित रूपरेखा
सन्दर्भसामग्रीसूची

२.३ शोधलेख लेखन : विषयपरिचय, अध्ययनविधि (सामग्रीसङ्कलन र विश्लेषणविधि), विभिन्न उपशीर्षकमा विश्लेषण, निष्कर्ष, सन्दर्भसामग्रीको विवरणसहित २००० शब्दसम्मको अनुसन्धानमूलक लेखको तयारी

एकाइ तीन : सामग्रीसङ्कलन, सम्पादन र व्यवस्थापन

३.१ सामग्रीसङ्कलन

१. पुस्तकालय कार्यवाट सामग्रीको छनोट, अध्ययन र सुव्यवस्थित टिपोट
२. क्षेत्रीय कार्यवाट अवलोकन, सर्वेक्षण तथा प्रश्नावली र अन्तर्वार्ताको उपयोग, सामग्रीसङ्कलन र टिपोट

३.२ सामग्रीको छनोट र तथ्याङ्कन

३.३ सामग्रीको अध्ययन

१. टिपोट गरिएका सामग्रीको व्यवस्थापन तथा अध्ययन र शोधनिर्देशकसँग परामर्श
२. आवश्यकताअनुसार थप सामग्रीको सङ्कलन र त्यसको अध्ययन

एकाइ चार : सामग्रीको विश्लेषण, निष्कर्षण/सामान्यीकरण र शोधपत्रको रूपरेखा

४.१ सामग्रीको विश्लेषण र बुँदाटिपोट

१. अध्ययन गरिएका सामग्रीका आधारमा कार्डमा सुव्यवस्थित रूपमा बुँदा टिपोट र तिनको संयोजन,
२. सङ्कलित सामग्रीको वर्गीकरण र विश्लेषण

४.२ निष्कर्षण र सामान्यीकरण

१. सामान्य निष्कर्ष र त्यसको परिष्कार
२. शोधपत्रको विस्तृत रूपरेखा तयारी र त्यसको परिमार्जन

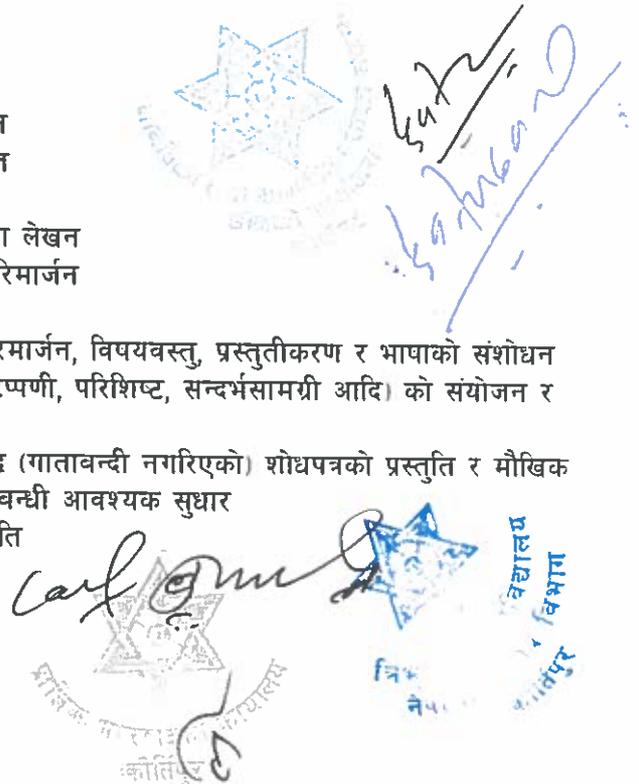
एकाइ पाँच : शोधपत्रको प्रारम्भिक मस्यौदा, परिमार्जन र प्रस्तुति

५.१ प्रारम्भिक मस्यौदा

१. निर्धारित रूपरेखाअनुसार शोधकार्यको प्रारम्भिक मस्यौदा लेखन
२. शोधनिर्देशकसँग परामर्श गरी शोधपत्रको मस्यौदाको परिमार्जन

५.२ शोधपत्रको अन्तिम लेखन र प्रस्तुति

१. शोधनिर्देशकका निर्देशनमा रही शोधपत्रको अन्तिम परिमार्जन, विषयवस्तु, प्रस्तुतीकरण र भाषाको संशोधन
२. शोधपत्रका आवश्यक अङ्गहरू (उद्धरण, तालिका, पादटिप्पणी, परिशिष्ट, सन्दर्भसामग्री आदि) को संयोजन र त्यसको परिमार्जन
३. शोधपत्रको टङ्कण र प्रुफ संशोधन तथा विभागमा अवद्ध (गातावन्दी नगरिएको) शोधपत्रको प्रस्तुति र मौखिक परीक्षापछि आवश्यक भएमा शोधढाँचा र भाषाशुद्धिसम्बन्धी आवश्यक सुधार
४. शोधपत्रको गातावन्दीसहित विभागमा शोधपत्रको प्रस्तुति

द्रष्टव्य :

१. यस पाठ्यांशअन्तर्गतको शोधकार्य सम्बन्धित विभागद्वारा अनुमोदित शोधशीर्षकअन्तर्गत रही गर्नुपर्नेछ र सबै क्याम्पसका नेपाली विभागले शोधशीर्षक तयार गर्दा केन्द्रीय विभागको सहमतिसमेत लिनुपर्नेछ । विभागहरूले प्रत्येक शैक्षिक वर्षमा दर्ता भएका र पूरा भएका शोधशीर्षकसम्बन्धी विवरणसमेत नेपाली केन्द्रीय विभागमा अनिवार्य रूपमा पठाउनुपर्नेछ । केन्द्रीय विभागले प्रत्येक शैक्षिक वर्षमा दर्ता भई चालु रहेका, अवधि पूरा भई खारेज भएका र पूरा भएका शोधशीर्षकहरूको सङ्कलन, संयोजन र सूचीनिर्माण गरी अभिलेख राख्नुपर्नेछ ।
२. चौथो सत्रमा भर्ना भएका विद्यार्थीहरू विभागबाट निर्धारित शुल्क तिरी शोधपत्र लेखनकार्यमा सहभागी हुनसक्नेछन् ।
३. शोधस्वीकृति प्राप्त गरेका प्रत्येक शोधार्थीका निम्ति सम्बन्धित विभागले एक शिक्षकलाई निर्देशकका रूपमा तोक्नेछ, र निजका निर्देशनमा रही शोधार्थीले यस पाठ्यांशअन्तर्गत शोधप्रक्रियाका विभिन्न चरणहरूमा निर्धारण भएअनुसार शोधकार्य गर्नुपर्नेछ । प्रत्येक शोधार्थीको सम्बन्धित शैक्षिक सत्रको शोधनिर्देशन गरेबापत शिक्षकको कार्यभारको गणना प्रतिहप्ता १ (एक) कक्षासम्म हुनेछ ।
४. शोधपत्र सम्बद्ध विषयको मौलिक खोजी, संयोजन, व्याख्या, विश्लेषण र मूल्याङ्कनमा आधारित हुनुपर्नेछ ।
५. शोधपत्र मानक नेपाली भाषामा शुद्ध रूपमा टङ्गण गरी विभागले तोकेअनुसारका प्रति विभागद्वारा समयसमयमा निर्धारित शुल्कसहित मूल्याङ्कनका निम्ति सम्बन्धित विभागमा बुझाउनुपर्नेछ । विभागले अवद्ध शोधपत्रका विषयविश्लेषण, शोधढाँचा र भाषाशुद्धिको मूल्याङ्कन एवं मौखिक परीक्षा गरी गराई स्वीकृति दिएपछि आवश्यक सुधारसहित गातावन्दी गरिएको शोधपत्र विभागमा प्रस्तुत गर्नुपर्नेछ ।
६. नेपाली केन्द्रीय विभागद्वारा स्वीकृत शोधविधिको परिपालन शोधपत्रमा हुनुपर्नेछ ।
७. मूल्याङ्कन प्रक्रिया : शोधपत्रको मूल्याङ्कन कार्य सम्बन्धित विभागले नै गर्नेछ । शोधपत्रको पूर्णाङ्क १०० हुनेछ, र यसको वितरण आन्तरिक ४० र बाह्य ६० अङ्कका आधारमा गरिनेछ ।
 - (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन : आन्तरिक मूल्याङ्कनका लागि विद्यार्थीको समूह बनाई आफ्नो विषयसँग सम्बद्ध पाठ्यविषयमा उल्लेख गरिएका विषयबारे कक्षागत विमर्श, छलफल, अन्तर्क्रिया आदिका साथै सम्बन्धित कक्षाशिक्षकबाट आवश्यक परामर्श र दिशानिर्देश प्राप्त गरी विद्यार्थीहरूले शोधप्रस्ताव, शोधलेख र पूर्वकार्यको समीक्षा प्रस्तुत गर्नेछन् । विद्यार्थीले विभागमा शोधशीर्षक दर्ता गरिसकेपछि शोधनिर्देशक तोकिएको र निजले शोधपत्र नबुझाउन्जेलसम्मका शोधार्थीका प्राज्ञिक क्रियाकलाप र शोधपत्र लेखनमा निर्देशन गर्नेछन् । विद्यार्थीको आन्तरिक मूल्याङ्कनको अङ्कविभाजन निम्नानुसार गरिएको छ :
 - (क) शोधप्रस्तावलेखन र प्रस्तुति- २०
 - (ख) शोधलेख लेखन- १०
 - (ग) शोधनिर्देशकको मूल्याङ्कन - १०
 - (२) बाह्य मूल्याङ्कन : शोधार्थीले विभागमा शोधपत्र प्रस्तुत गरेपछि बाह्य मूल्याङ्कनका लागि सम्बन्धित शोधनिर्देशकले कम्तीमा दुईजना बाह्य परीक्षकको नामावली विभागसमक्ष सिफारिस गर्नेछन् र तीमध्ये विभागीय प्रमुखले तोकेवमोजिम एकजना बाह्य परीक्षकबाट शोधपत्रको गोप्य मूल्याङ्कन गराई प्रत्यक्ष मौखिक परीक्षा लिइनेछ । यसको अङ्कविभाजन निम्नानुसार हुनेछ :
 - (क) बाह्य परीक्षकद्वारा शोधपत्रको मूल्याङ्कन - ४०
 - (ख) बाह्य परीक्षकद्वारा मौखिकपरीक्षाका आधारमा मूल्याङ्कन - ५
 - (ग) विभागीय प्रमुखद्वारा मौखिक परीक्षाका आधारमा मूल्याङ्कन - १५
८. सम्पूर्ण मूल्याङ्कनप्रक्रिया पूरा भएपछि विभिन्न क्याम्पसका विभागहरूले शोधपत्रको एक प्रति नेपाली विषय समिति (नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि.कीर्तिपुर) मा अनिवार्य रूपमा पठाउनुपर्नेछ ।

सन्दर्भसामग्री : पाठ्यांश कोड नम्बर ६५१ का निम्ति प्रस्तावित सबै सन्दर्भसामग्री

Handwritten signature and name: Prof. Dr. [Name]

पाठ्यांश शीर्षक : सिर्जनापत्र लेखन
पाठ्यांश सङ्केत : ६५५.२
तह : एम. ए.
सत्र : चौथो

पाठ्यांश प्रकृति : प्रायोगिक
क्रेडिट आवर : ६
पाठघण्टा :

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र प्रणालीमा आधारित चार सत्र (दुई वर्ष) स्नातकोत्तर (एम. ए.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो। गीत, गजल, कविता, कथा, निबन्धका साथै नाटक, उपन्यास, खण्डकाव्य महाकाव्यजस्ता साहित्यिक विधामा विधागत अङ्ग र संरचनागत वैशिष्ट्यहरूको उपयोगसहित तयार पारिएको सिर्जनात्मक लेखनमा केन्द्रित हुनेछ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन् :

१. सिर्जनात्मक लेखनको विधि र प्रक्रियाको प्रयोगात्मक जानकारी प्राप्त गर्ने,
२. नेपाली भाषामा सम्बन्धित साहित्यिक विधाका निर्देशित सिर्जनात्मक लेखनको अभ्यास गर्ने,
३. सम्बन्धित विधामा सिर्जनात्मक अभिव्यक्ति क्षमताको विकास गर्ने,
४. निर्देशित विधागत साहित्य लेखनका प्रक्रियामा आधारित सिर्जनापत्र (विधागत कृति) को रचना गर्ने।

३. विशिष्ट उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरू निम्नलिखित ज्ञान, सिप र क्षमताको विकास गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. सिर्जनात्मक लेखनका निम्ति विधाउपविधा छनोट गर्न तथ छनोट गरिएका विधाउपविधाअनुसार विषय क्षेत्रको निर्धारण गर्न,
२. छनोट गरिएका विधाउपविधा क्षेत्रसँग सम्बद्ध सैद्धान्तिक र प्रमुख सिर्जनात्मक कृतिको विवरण तयार गर्न र तिनको अध्ययन गर्न,
३. सिर्जनापत्र लेखनका निम्ति छानिएका विधाउपविधाअनुसार विषयवस्तु र प्रस्तुतिको प्रारम्भिक योजना बनाउन,
४. निर्धारित विधाउपविधाअनुसार सिर्जनापत्रको रूपरेखा निर्माण गर्न र सिर्जनापत्र लेखनका निम्ति प्रस्ताव तयार पार्न,
५. सिर्जनात्मक लेखनका लागि छानिएको विधा र धाराका कम्तीमा पाँचजना कृतिकार र तिनका छानिएका कम्तीमा पाँचवटा ग्रन्थाकार वा दसवटा फुटकर कृतिहरूको पठन, आस्वादन र अध्ययन गर्न,
६. सिर्जनापत्र लेखनका निम्ति चयन गरिएको विधाउपविधाको निर्धारण गर्न र आफूले छानेका विषयवस्तुको गम्भीर अध्ययन र सामान्यीकरण गर्न,
७. सामान्यीकृत विषयवस्तुका आवश्यक खण्ड, परिच्छेद, भाग वा सर्ग, काण्डलगायतका वाह्यान्तरिक संरचनाको संयोजन र व्यवस्थापन गर्न,
८. सिर्जनात्मक लेखनका निम्ति छानिएका विधाको सैद्धान्तिक जानकारी प्राप्त गर्न,
९. नेपाली साहित्यमा सम्बद्ध विधाको विकासक्रम, प्रमुख मोड, विधागत अद्यावधिक स्थिति तथा उपलब्धि र कमजोरीको पहिचान गर्न,
१०. अध्ययन गरिएका साहित्यिक कृतिहरूको विधागत संरचनाको नमुनाविश्लेषण र विषयगत समीक्षा गर्न,
११. प्रस्तावित सिर्जन योजनाअनुसार कृतिको प्रारम्भिक लेखन निर्देशकको सुझावअनुसार सिर्जित कृतिहरूको परिमार्जन, अन्तिम संशोधन गरी तिनलाई अन्तिम रूप दिन,
१२. सिर्जनापत्र तयारीको प्रक्रिया पूरा गरी त्यसको टङ्कण, छपाइ शुद्धि र मौखिक परीक्षाका निम्ति विभागमा अवद्ध (गातावन्दी नगरिएको) प्रस्तुति तथा मौखिक परीक्षाको क्रममा प्राप्त सुझावहरूलाई समावेश गरी अन्तिम रूप दिन र गातावन्दीसहित सिर्जनापत्र विभागमा प्रस्तुत गर्ने।

विद्यापीठ
विभाग
काठमाडौं

59

काठमाडौं

४. सिर्जनापत्र लेखनकार्य

एकाइ एक : सिर्जनात्मक कृति लेखनका निमित्त विधा र विषय चयन

- १.१ सिर्जनात्मक कृति लेखनका निमित्त विधाउपविधाको चयन
- १.२ चयन गरिएका विधाउपविधाअनुसार विषयक्षेत्रको निर्धारण
- १.३ चयन गरिएका विधाउपविधासँग सम्बद्ध र प्रमुख सिर्जनात्मक कृतिको विवरणको तयारी
- १.४ विवरणअनुसार विधासिद्धान्त र नमुना सिर्जनात्मक कृतिको अध्ययन

एकाइ दुई : सिर्जनाकृति लेखन, सिर्जना प्रस्ताव लेखन र प्रस्तुति

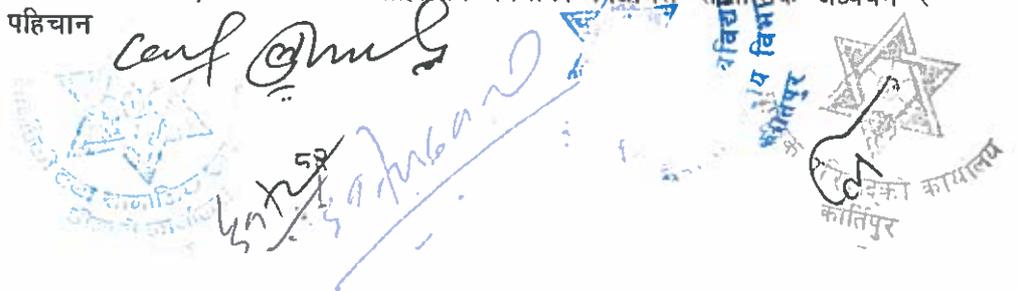
- २.१ सिर्जनात्मक कृति लेखनका निमित्त चयन गरिएको विधाउपविधा एवं त्यसका निमित्त विषयवस्तु र प्रस्तुतिको प्रारम्भिक योजना
- २.२ निर्धारित विधाउपविधाअनुसार सिर्जनाकृतिको रूपरेखा निर्माण
- २.३ चयन गरिएको विधाउपविधा एवं विषयक्षेत्रमा आधारित भई सिर्जनापत्र लेखनका लागि निम्नानुसार सिर्जना प्रस्तावको तयारी :
 १. सिर्जनापत्रको परिचय
 २. सिर्जनात्मक कार्यको उद्देश्य
 ३. सिर्जनाकृति लेखनका निमित्त चयन गरिएको साहित्यिक विधाउपविधासम्बन्धी आधारभूत सैद्धान्तिक परिचय
 ४. चयन गरिएको साहित्यिक विधाउपविधासँग सम्बद्ध कृतिहरूको नमुना सर्वेक्षण
 ५. सिर्जनाकृति लेखनको औचित्य
 ६. सिर्जनाकृति लेखनको विधाविधागत धारा, वाद, प्रवृत्ति, विषयवस्तुको स्रोत, संरचना प्रस्तुतिको ढाँचा
 ७. सिर्जनापत्रको रूपरेखा
 ८. सिर्जनापत्र प्रस्ताव लेखनका क्रममा उपयोग गरिएका पुस्तक, पत्रपत्रिकालगायतका सन्दर्भसामग्रीको प्रस्तुति
- २.४ सिर्जनापत्र लेखन प्रस्तावसँगै निम्नानुसार सम्बद्ध विधाउपविधाका आफूले लेखेका पूर्वप्रकाशित एवं अप्रकाशित रचनाहरूको प्रस्तुति :
 १. लघु आयामका रचना सिर्जना गर्नका लागि आफूले चयन गरेका विधाउपविधासँग सम्बद्ध पद्यतर्फ गीत/गजल, मुक्तक/फुटकर कविता तथा गद्यतर्फ कथा, लघुनाटक (एकाङ्की), निबन्ध, संस्मरण जस्ता आफूले लेखेका पाँचवटा रचनाको प्रस्तुति (तीमध्ये कम्तीमा दुईवटा रचना पत्रपत्रिकामा प्रकाशित भइसकेको हुनुपर्ने)
 २. पद्यतर्फ खण्डकाव्य/लामोकविता, महाकाव्य, गीतिनाटक एवं गद्यतर्फ नाटक (एकाङ्की), उपन्यास, जीवनी, संस्मरणजस्ता मझौला र बृहत् आयामका रचना सिर्जना गर्नका लागि सम्बद्ध विधाको प्रकाशित कृति न्यूनतम एउटा वा खण्डकाव्य/लामोकविता तथा महाकाव्यका निमित्त फुटकर कविता, गीतिनाटकका निमित्त गीत, नाटकका निमित्त लघुनाटक (एकाङ्की), उपन्यासका निमित्त कथा र जीवनीका निमित्त निबन्धजस्ता माथि उल्लेख भएवमोजिम प्रकाशित र अप्रकाशित फुटकर रचनाहरूको प्रस्तुति
- २.५ सिर्जनापत्र लेखनको प्रस्ताव र निर्धारित सङ्ख्याअनुसारका अप्रकाशित कृतिहरू तथा प्रकाशित कृतिहरूका मूल प्रति (पुस्तक/पत्रिका) नै सिर्जनापत्र लिने अनुमतिका लागि विभागद्वारा तोकिएको पूर्वयोग्यताको प्रमाणसहित विभागमा प्रस्तुति

एकाइ तीन : सिर्जनापत्र लेखनका निमित्त विषयवस्तुको व्यवस्थापन

- ३.१ विषयवस्तुको सङ्कलन र अध्ययन सिर्जनापत्र लेखनका निमित्त चयन गरिएका विधाउपविधा, विषय क्षेत्रअनुसार राष्ट्रिय-अन्तर्राष्ट्रिय सामाजिक, सांस्कृतिक, धार्मिक, पौराणिक, दार्शनिक (पौरस्त्य र पाश्चात्य), मनोवैज्ञानिक, भौगोलिक, प्राकृतिक आदि जीवनजगतसँग सम्बद्ध आफूले छानेको विषयवस्तुको सङ्कलन, अध्ययन र सामान्यीकरण
- ३.२ सामान्यीकरण गरिएको विषयवस्तुलाई लामाछोटा विभिन्न खण्ड, परिच्छेद, भाग, अध्याय, सर्ग, काण्डलगायतका वाह्यान्तरिक संरचनाको परिकल्पना, संयोजन र व्यवस्थापन

एकाइ चार : विधागत सैद्धान्तिक, ऐतिहासिक तथा कृतिको संरचना विश्लेषण

- ४.१ सिर्जनात्मक लेखनका निमित्त छानिएको सम्बन्धित साहित्यिक विधाको विधागत सैद्धान्तिक अध्ययन र विधागत स्वरूपको पहिचान

- ४.२ साहित्यका प्रमुख धाराहरूका सन्दर्भमा नेपाली साहित्यमा सो विधाको विकासक्रमका प्रमुख मोड, अद्यावधिक स्थिति, उपलब्धि र कमजोरीको पहिचान
- ४.३ सिर्जनात्मक लेखनका लागि चयन गरिएको विधाका विभिन्न धाराका कम्तीमा पाँचजना प्रमुख नेपाली कृतिकार र तिनका छानिएका कम्तीमा पाँचवटा ग्रन्थाकार वा दशवटा विशिष्ट फुटकर कृतिहरूको पठन, आस्वादन र अध्ययन (यस क्रममा जीवित प्रसिद्ध साहित्यकारबाट आफ्नो रचना प्रक्रियावारे व्याख्यान र सम्बद्ध विधाका विशिष्ट समालोचकका मन्तव्यको जानकारी गराउन पनि सकिने)
- ४.४ छानिएका नेपाली साहित्यिक कृतिहरूको विधागत संरचनाको नमुनाविश्लेषण र विषयगत समीक्षा (यस क्रममा लेखकीय विधागत सफलता र विफलताका खासखास कारकतर्फ आवश्यक ध्यान दिने)

एकाइ पाँच : सिर्जनात्मक कृतिको प्रारम्भिक लेखन, परिमार्जन र अन्तिम रूप तथा प्रस्तुति

- ५.१ प्रस्तावित सिर्जना योजनाअनुसार कृति वा कृतिहरूको प्राथमिक लेखन
- ५.२ निर्देशकको रायसुझावअनुसार सिर्जित कृतिहरूको परिमार्जन र साफा लेखन
- ५.३ कृतिको सिर्जनात्मक टिप्पण र छपाइ शुद्धि
- ५.४ सिर्जनापत्रको मौखिक परीक्षाका निमित्त विभागमा अबद्ध (गातावन्दी नगरिएको) प्रस्तुति
- ५.५ मौखिक परीक्षापछि आवश्यक भएमा अन्तिम संशोधन, परिमार्जन र गातावन्दी गरी विभागमा सिर्जनापत्रको प्रस्तुति

द्रष्टव्य :

१. सिर्जनात्मक प्रतिभा भएका तथा सिर्जनात्मक लेखनमा पूर्व अभिरुचि र उत्सुकता भएका विद्यार्थीहरूले विभागबाट निर्धारित शुल्क तिरी यो पाठ्यांश लिन सक्नेछन् । सम्बन्धित विधाका पूर्वसिर्जित कृतिका साथै आवश्यकतानुसार मौखिक परीक्षासमेत लिई विभागले सिर्जनापत्रका लागि स्वीकृति दिन सक्नेछ ।
२. सिर्जनात्मक लेखनका लागि स्वीकृति प्राप्त गरेका विद्यार्थीका निमित्त सम्बन्धित विभागले एक शिक्षकलाई निर्देशकका रूपमा तोक्नेछ र निजका निर्देशनमा रही सिर्जनापत्र लेखकले यस पाठ्यांशमा निर्देश गरिएअनुसार सिर्जनात्मक लेखन कार्य गर्नुपर्नेछ । प्रत्येक सिर्जनापत्र लेखकको सम्बन्धित शैक्षिक सत्रको निर्देशन गरेबापत शिक्षकको कार्यभारको गणना प्रतिहप्ता १ कक्षासम्म हुनेछ ।
३. विद्यार्थीको सिर्जनाप्रस्ताव र पूर्वप्रकाशित तथा अप्रकाशित निर्धारित नमुना कृतिका साथै आवश्यक परेमा मौखिक अन्तर्वार्तासमेत लिई अभिरुचि र क्षमताको मूल्याङ्कन गरिनेछ ।
४. सिर्जनापत्र मानक नेपाली भाषामा शुद्ध रूपमा टिप्पण गरी त्यसका ५ प्रति अथवा विभागले तोकेअनुसारका प्रति विभागद्वारा समयसमयमा निर्धारित शुल्कसहित मूल्याङ्कनका निमित्त सम्बन्धित विभागमा बुझाउनुपर्नेछ । विभागले अबद्ध (गातावन्दी नगरिएको) सिर्जनापत्रको संरचनागत प्रस्तुति एवं भाषाशुद्धिको मूल्याङ्कन तथा मौखिक परीक्षा गराई स्वीकृति दिएपछि अन्तिम परिमार्जन र सुधारसहित गातावन्दी गरिएको सिर्जनापत्र विभागमा प्रस्तुत गर्नुपर्नेछ ।
५. यस पाठ्यांशअन्तर्गत सिर्जना गरिएको कृतिमा निम्नानुसारका पक्षहरू रहनुपर्नेछ :
 - (१) सम्बन्धित विधाको परिभाषा, स्वरूप, प्रकार र धाराका सन्दर्भमा सो सिर्जनापत्रको स्वरूप
 - (२) नेपाली साहित्यमा सो विधाको सामान्य विकास र वर्तमान स्थितिका सन्दर्भमा आफ्नो सिर्जनापत्रको अवस्था
 - (३) सिर्जनापत्रमा गरिएका विषयवस्तुगत र विधागत स्वरूपसम्बन्धी चयनका पृष्ठभूमि र कारण
 - (४) आफ्नो सिर्जनात्मक कृतिको धारागत स्वरूप, रचना प्रक्रियासम्बन्धी आफ्नो विश्लेषणात्मक धारणा
 - (५) सिर्जनापत्र विधागत सङ्कलन भएमा गद्य रचनातर्फ न्यूनतम १० वटा र पद्यरचनातर्फ २० वटा हुनुपर्ने र प्रबन्धात्मक कृति भए टाइप गरिएको न्यूनतम ४० पृष्ठको एउटा पूर्ण कृति हुनुपर्ने
 - (६) नेपाली केन्द्रीय विभागद्वारा अनुमोदित सिर्जनाविधिको परिपालन सिर्जनापत्रमा हुनुपर्ने
६. मूल्याङ्कन प्रक्रिया : सिर्जनापत्रको मूल्याङ्कन सम्बन्धित विभागले नै गर्नेछ । सिर्जनापत्रको पूर्णाङ्क १०० हुनेछ र यसको वितरण आन्तरिक ४० र बाह्य ६० अङ्कका आधारमा गरिनेछ ।
- (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन : आन्तरिक मूल्याङ्कनका लागि विद्यार्थीको समूह बनाई सिर्जनापत्रमा उल्लेख गरिएका विषय चयन, शीर्षक निर्धारण, विधागत तथा संरचनागत रूपरेखावारे कक्षागत छलफल, अन्तिम कृतिका साथै सम्बन्धित कक्षाशिक्षकबाट आवश्यक परामर्श र दिशानिर्देश प्राप्त गरी विद्यार्थीहरूले सिर्जनापत्रको प्रस्ताव, सिर्जनापत्रको रूपरेखा र सम्बन्धित विधाका विभिन्न धाराका कम्तीमा पाँचवटा प्रमुख नेपाली कृतिकार

तिनका छानिएका कम्तीमा पाँचवटा ग्रन्थाकार वा दसवटा विशिष्ट फुटकर कृतिहरूको पठन आस्वादन र अध्ययन गरी प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नेछन् । विद्यार्थीले विभागमा सिर्जनापत्रको शीर्षक दर्ता गरिसकेपछि निर्देशक तोकिएको र निजले सिर्जनापत्र बुझाउनुजेलसम्मका सिर्जनापत्र लेखकका प्राज्ञिक क्रियाकलाप र सिर्जनापत्र लेखनमा निर्देशन गर्नेछन् । विद्यार्थीको आन्तरिक मूल्याङ्कनको अङ्क विभाजन निम्नानुसार गरिएको छ :

- (क) सिर्जनापत्रको प्रस्तावलेखन र प्रस्तुति- १०
- (ख) विषयगत विस्तृत रूपरेखा निर्माण र प्रस्तुति- १०
- (ग) छानिएका कृतिहरूको अध्ययनको प्रतिवेदन तयारी र प्रस्तुति- १०
- (घ) सिर्जनापत्र लेखन निर्देशकको मूल्याङ्कन- १०

(२) वाह्य मूल्याङ्कन : वाह्य मूल्याङ्कनका लागि विद्यार्थीले विभागमा सिर्जनापत्र प्रस्तुत गरेपछि सम्बन्धित निर्देशकले कम्तीमा दुईजना वाह्य परीक्षकको नामावली विभागसमक्ष सिफारिस गर्नेछन् र तीमध्ये विभागीय प्रमुखले तोकिएकोजिम एकजना वाह्य परीक्षकबाट सिर्जनापत्रको गोप्य मूल्याङ्कन र मौखिक परीक्षा लिइनेछ । यसका निमित्त निर्धारित ६० अङ्कको विभाजन निम्नानुसार हुनेछ :

- (क) वाह्य परीक्षकद्वारा सिर्जनापत्रको मूल्याङ्कन ४०
- (ख) वाह्य परीक्षकद्वारा मौखिक परीक्षाका आधारमा मूल्याङ्कन ५
- (ग) विभागीय प्रमुखद्वारा मौखिक परीक्षाका आधारमा मूल्याङ्कन १५

७. सम्पूर्ण मूल्याङ्कनप्रक्रिया पूरा भएपछि विभिन्न क्याम्पसका विभागहरूले सिर्जनापत्रको एक प्रति नेपाली विषय समिति (नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि.कीर्तिपुर) मा अनिवार्य रूपमा पठाउनुपर्नेछ ।

सन्दर्भसामग्री : पाठ्यांश कोड नम्बर ६५२ का निमित्त प्रस्तावित सबै सन्दर्भसामग्री

Conf. @m

5/12/20
5/12/20

